

DE DIPLOMATISKA FÖRBINDELSERNA

MELLAN

SVERIGE OCH FRANKRIKE

1629—1631

ETT BIDRAG TILL GUSTAF II ADOLFS OCH KARDINAL RICHELIEUS HISTORIA

AF

LAURITZ WEIBULL

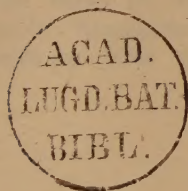
FIL. LIC., E. O. AMANUENS I KGL. RIKSARKIVET

AKADEMISK AFHANDLING

SOM FÖR VINNANDE AF DOCENTUR I HISTORIA VID LUNDS UNIVERSITET MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å AUDITORIET N:O VI ONSDAGEN DEN 31 MAJ 1899

KL. 10 F. M.

LUND 1899

E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

Innehållsförteckning.

Inledning.

Källor. Literatur	1.
Den allmänna ställningen i Europa under 1620-talet	4.

I.

Hercule de Charnacé. Underhandlingen i Preussen.

Hercule de Charnacé. Hans första sammanträffande med Gustaf Adolf i Polen. Beskickningen till Sverige 1627. Missionen till Maximilian af Bayern, Christian IV och Gustaf Adolf 1629. Depeschen af d. 16 juli 1629. Stilleståndet i Altmark och alliansförhandlingarne i Preussen. Gustaf Adolfs förbundsvilkor. Rådssammankomsten i Upsala. Charnacé besluter sig för att besöka Gustaf Adolf i Sverige	10.
---	-----

II.

Charnacé i Upsala.

Charnacés färd till Upsala. Hans audiens d. 1 dec. 1629. De svenska kommissariernas instruktioner och deras förhandling med det franska sändebudet. Beslutet att afsända Carl Banér till Frankrike och dess återtagande. Charnacés nya audiens hos Gustaf Adolf. Konungens resolution af d. 19 dec. Instruktionen för Camerarius i Haag af d. 18/28 dec. 1629. Charnacés afresa till Danmark	19.
--	-----

III.

Förhandlingarne i Vesterås.

Charnacé i Helsingör. Instruktionen af d. 18 dec. 1629. Hans påminnelser därvid och återresa till Sverige. Audiensen hos Gustaf Adolf. Förhandlingarne mellan sändebudet och de svenska kommissarierna d. 2 och 4 mars 1630. Gustaf Adolfs resolution af d. 6 mars. Charnacés medlingsförsök och det svenska förbundsutkastet af d. 9. Subsidiefrågan. «Replica baronis de Charnacé». Gustaf Adolfs nya förbundsförslag. Alliansurkunden uppsattes. «Obligatio Charnassæi» och kommissariernas förbindelse. Underhandlingarnes afbrytande. De förnyas och afbrytas ånyo i Arboga d. 15 mars. Orsakerna därtill	26.
--	-----

IV.

Lars Nilsson Tungels mission och traktaten i S. Jean de Maurienne.

Deshayes och Charnacé. Lars Nilsson Tungels instruktioner och afresa till Frankrike. Richelieu i Italien. Ställningen där. Förbundet mellan Frankrike och Venedig i S. Jean de Maurienne d. 11 juli 1630. Tungels ankomst till denna plats d. 18 juli. Hans sammanträffanden med Richelieu och Bouthillier. Beskickningens misslyckande och sändebudets missnöje 45.

V.

Underhandlingarne i Helsingör och Stettin.

Charnacé ånyo i Helsingör. Hans ifver för en fortsatt underhandling. Den återupptages, men afbrytes efter första konferensen mellan honom och Fegræus. Franska regeringens nya instruktioner af d. 6 juni 1630. Charnacés omdöme om dessa. Gustaf Adolf i Tyskland. Sändebudets ankomst till Stettin. Öfverläggningarne där d. $\frac{30}{7}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{6}{8}$ och $\frac{8}{8}$ 1630. Resultatet. Charnacés medlingsförslag. Gustaf Adolf godkänner det ena af dem. Underrättelserna från Tungel. Underhandlingen afbrytes ånyo. Stämningen mot Frankrike i det svenska högkvarteret 52.

VI.

Förbundet i Bärwalde.

Charnacé hos kurfurstarne i Sachsen och Brandenburg. Kurfurstedagen i Regensburg och dess betydelse för den svensk-franska underhandlingen. Ludvig XIII till Charnacé d. 22 oktober 1630. Charnacés svarsskrivelse och färd till det svenska högkvarteret i Bärwalde. Underhandlingarne där. Förbundstraktaten. Dess omedelbara ratifikation af Gustaf Adolf. Upträdet mellan konungen och Charnacé. Slutord 63.

Appendix 74.

Bilagor 75.

Källorna till skildringen af de diplomatiska förhandlingarne mellan Sverige och Frankrike 1629—1631 föreligga så godt som uteslutande i handskrift. De äro hufvudsakligen att söka i Riksarkivet i Stockholm och i Archives du ministère des affaires étrangères i Paris¹⁾. Hvad som i urkundsform blifvit ur dessa samlingar utgifvet rörande ifrågavarande ämne är nemligen högst obetydligt. Det inskränker sig till några spridda handlingar, tryckta dels i Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevexling, dels i Arkiv till upplysning om de svenska krigens och krigsinrättningarnes historia, i Adlersparres Historiska samlingar samt i Forsténs Akty i pismak istorii baltiskavo voprosa v XVI i XVII stoletijach²⁾. I Avenels stora publikation: Lettres, instructions diplomatiques et papiers d'état du cardinal de Richelieu³⁾, där man kunde hafva väntat bidrag till dessa underhandlingars historia, finnas däremot nästan endast i förbigående fälda yttranden därom. Orsaken ligger i utgifvarens egendomliga princip att — med undantag för brefven till och från Ludvig XIII — utesluta så godt som allt, för hvilket icke ett diktat eller utkast af kardinalen sjelf låter sig uppvisa. Och dock äga — såsom Gindely just med anledning af Avenels verk en gång sagt — dessa diplomatiska förhandlingar mellan Sverige och Frankrike en verldshistorisk betydelse⁴⁾.

Det svenska riksarkivets handlingar rörande de svensk-franska förbindelserna 1629—1631 finnas till största delen sammanlagda i afdelningen Gallica. Hufvudmassan utgöres af de olika svenska förbundsutkasten, Gustaf Adolfs resolutioner, det franska sändebudet Charnacés inlagor samt skrivelser vexlade mellan denne och de svenska statsmännen. Särskildt för underhandlingarne under förra delen af 1630 är det i Stockholm förvarade materialet af oskattbart värde; de skulle öfverhufvudtaget, detta förutan, icke kunna skildras. Äfven för slutet af 1629 lemna det svenska riksarkivet upplysningar af värde, men för senare delen af det följande året och början af 1631 har det icke mycket att meddela. Underhandlingarne fördes då på tysk botten, och det är sannolikt, att någon del af det svenska arkivet för denna tid gått förloradt.

Den lucka i kännedomen om de svensk-franska underhandlingarne, hvilken sålunda, då det svenska riksarkivet ensamt begagnas, nödvändigtvis måste uppstå,

¹⁾ Äfven andra arkiv innehålla smärre bidrag till dessa förhandlingars historia. Så Bibliothèque nationale och Bibliothèque de l'Arsenal i Paris samt de venezianska arkiven. De viktigaste i de sistnämnda befintliga handlingarne äro nu tryckta hos BÜHRING, Venedig, Gustav Adolf und Rohan, och några refererade hos BAROZZI e BERCHET, Relazioni degli stati europei lette al senato dagli ambasciatori veneti nel secolo decimosettimo. Äfven i MOSERS Patriotisches Archiv für Deutschland, V, VI, påträffas handlingar af vikt för historien om de svensk-franska förbindelserna 1629—1631. Dessa äro hämtade ur det svenska sändebudet Ludvig Camerarii arkiv, numera befintligt i München.

²⁾ De senare intagna i St. Petersburgs histor.-philolog. fakultets handlingar, bd 31, 1893.

³⁾ Utgifna i Collection des documents inédits sur l'histoire de France, 1854—1877. De omfatta 8 bd.

⁴⁾ Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften, XXXIX, 11.

fylles af de upplysningar rörande dessa, som äro att hemta ur Charnacés depescher i det franska utrikesarkivet. Volymerna *Suède I* och *II* därstädes innehålla utom dessa äfven hans bref för den föregående tiden, franska regeringens skrivelser och instruktioner, afskrifter af en mängd olika aktstycken äfvensom ett och annat meddelande till och från de svenskar, med hvilka Charnacé trädde i beröring. Det värde, som bland dessa handlingar tillkommer sändebudets egna depescher, är så mycket större, som dessa utmärka sig för en mindre vanlig sanningskärlek och en i det hela fördomsfri blick. Detta framlyser öfverallt, där kontroll är möjlig, och det är icke tvifvel underkastadt, att detsamma äfven är fallet, där en dylik i allmänhet icke kan förekomma såsom i fråga om förhandlingarne under halfåret närmast före Bärwaldetraktatens afslutande. Det material dessa depescher gifva är därjämte temligen fullständigt. Ännu fullständigare hade det emellertid kunnat vara, om de Charnacés handskrifter och bref, som förvarades i Troyes vid slutet af 1600-talet, varit i behåll. Dessa tillhörde då biskopen där, Denis-François Bouthillier, en medlem af samma släkt som statsmannen, och voro samlade i tio volymer i folio, men hafva senare spårlöst förlorats. De efterforskningar Avenel anställt hafva icke ledt till något resultat¹⁾.

Äro sålunda hufvudkällorna till en skildring af de svensk-franska underhandlingarne 1629—1631 så godt som endast tillgängliga i handskrift, har å andra sidan ämnets stora betydelse gjort, att det berörts i de flesta skildringar af Gustaf Adolfs och Richelieus tidsålder. I äldre dagar har det skett uti verk af Dupleix, Vialart, Aubery, Gualdo Priorato, Le Clerc, Le Vassor, Griffet och andra²⁾; mera utförligt i *Mémoires de Richelieu*, i *Siris Memorie recondite* och *Pufendorfs Commentariorum de rebus suecicis libri XXVI*³⁾. Af dessa äro de först uppräknade utan nämnvärd betydelse, då de antingen innehålla blott korta, obetydliga notiser eller för det mesta stödjå sig på Siri och Pufendorf; de senare — särskildt *Mémoires de Richelieu* och *Memorie recondite* — ega däremot större anspråk på uppmärksamhet.

De Richelieuska memoirernas kritiska behandling är ännu endast ett fromt önskemål, ehuru förarbeten därtill sedan länge fortgått i Frankrike. Hufvuddelen af dessa memoirer, hvilkas skildring når fram ända till 1638, består emellertid, såsom bekant, af med händelserna samtida bref och aktstycken, till större delen ännu i original förvarade uti det franska utrikesarkivet. På kardinalens befallning sammanfördes dessa till en skildring, hvilken förseddes med en de olika dokumenten sammanbindande text. Dessa dokument äro — bortsett från förkortningar och smärre ändringar — nästan alltid oklanderligt återgifna; det är i den inskjutna texten och i handlingarnes placering, som fel och förbiseenden finnas. Hvad särskildt berättelsen om de svensk-franska underhandlingarne 1629—1631 angår — en kort episod i det stora verket — framställas de däri så mycket som möjligt ur rent fransk synpunkt; misstag och missuppfattning förekomma här och hvar, och någon gång refereras en handling från en tid såsom tillhörande en annan. Ett detaljeradt studium af memoirerna, jämförda med de handlingar, på hvilka de stödjå sig, visar detta. Men bristerna äro dock försvinnande vid sidan af förtjensterna. Det är dessa memoirer, som gifvit en första, mera utförlig skildring af Richelieus och Gustaf Adolfs förbindelser, och från den dag de utkommo (1823) hafva de också legat till grund för så godt som hvarje framställning af ifrågavarande ämne.

¹⁾ Nouvelle biographie générale, IX, 949. AVENEL, Lettres, instructions etc. du cardinal de Richelieu, IV, 51.

²⁾ SC. DUPLEIX, Histoire de Louis le ivste, XIII dv nom, roy de France et de Navarre; VIALART, Histoire dv ministère de monsieur le cardinal duc de Richelieu, II; AUBERY DU MAURIER, Mémoires de Hambourg, de Lubeck et de Holstein, de Dannemarck, de Suède et de Pologne, m. fl. arbeten; GUALDO PRIORATO, Historia universale 1630—1640, I, m. m.; LE CLERC, La vie du cardinal duc de Richelieu, II; LE VASSOR, Histoire du regne de Louis XIII, VI; GRIFFET, Histoire du regne de Louis XIII, II.

³⁾ Jmfr äfven den sistnämde förf:s skrift: De foederibus inter Sueciam et Galliam.

Vid sidan af Mémoires de Richelieu äro Siris och Pufendorfs verk som naturligt af ringare värde. Men för båda hafva dock användts några källor, som icke varit memoirernas redaktör bekanta. Vittorio Siri, den italienske abbéen, Mazarrins skyddsling, som länge lefde i Paris såsom hertigen af Parmas sändebud och där stod i nära förbindelse äfven med Lionne, har haft tillgång till franska statshandlingar och meddelar i sina *Memorie recondite* en del utdrag ur depescher, hvilka åtminstone delvis nu äro förlorade. Sådana äro t. ex. de från Père Joseph rörande den svensk-franska underhandlingen 1629, hvilka han mera utförligt refererar. För Pufendorf åter såsom «historicus regni» stod det svenska riksarkivet öppet, och han har för sin korta skildring af de underhandlingar, som föregingo förbundet i Bärwalde, tydligtvis i några punkter begagnat handlingar, som där ännu förvaras. Hans framställning är gifven ur svensk synpunkt, liksom Richelieus ur fransk.

Till den teckning af dessa underhandlingar, hvilken lemnats af de trenne sistnämnda, hafva först i senare tid några nya drag blifvit lagda. För att icke nämna andra, hafva sålunda Hammarstrand i *Bidrag till historien om konung Gustaf II Adolfs deltagande i trettioåriga kriget*¹⁾, Droysen i *Gustaf Adolf*, Klopp i *Der dreissig-jährige Krieg bis zum Tode Gustav Adolfs 1632* begagnat de intill deras tid publicerade handlingarne, och Bühring har, delvis på grundvalen af venezianska depescher, i sitt utmärkta arbete: *Venedig, Gustav Adolf und Rohan* gifvit en skildring af förhandlingarne under senare delen af 1630. Därför har Forstén²⁾, med användande af de få handlingar i franska utrikesarkivet, som han lemnat sig tid att inhemta, och af tryckta svenska källor, uppdragit en skizzerad teckning af ämnet. Men först med Cronholm³⁾ och Fagniez⁴⁾ framträda framställningar, som till grundval ega ett något vidsträcktare handskrifvet material.

Af dessa båda författare är Cronholm den vidlyftigaste. Hans hufvudkällor äro jemte Mémoires de Richelieu det svenska riksarkivets handlingar. Hufvudvikten är lagd på skildringen af förhandlingarne i Vesterås under mars månad 1630, men deras temligen invecklade gång har författaren icke i någon mån lyckats klargöra: därtill saknas här alltför mycket blicken för det hufvudsakliga. Öfriga Charnacés underhandlingar med Gustaf Adolf äro i hög grad kortfattadt omtalade; i stället egnas större uppmärksamhet åt den mission till Frankrike, hvilken under sommaren 1630 anförtröddes åt det svenska sändebudet Tungal. Men framställningen af det ena som det andra lider af samma brist på concentration, och språkets egendomlighet bidrager icke i någon mån till att göra skildringen åskådlig.

Är denna Cronholms framställning hufvudsakligen grundad på handlingar i det svenska riksarkivet, så beror i motsats därtill Fagniez' på aktstycken i *Archives du ministère des affaires étrangères*. Den gör emellertid icke anspråk på att vara detaljerad och uttömmande; den gifver händelserna endast i deras hufvuddrag, och har till syfte att visa den roll, som Père Joseph, Richelieus förtrogne, spelade vid underhandlingarne. Det hela är affärdadt på ett tiotal sidor. Vidlyftiga förhandlingar beskrifvas på en eller två rader, men i hvad som säges röjer sig alltid författarens sakkännedom och herravälde öfver ämnet.

Af hvad här anförts rörande de hittills föreliggande framställningarne af de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike 1629—1631 torde hafva framgått, att en mera utförlig, på handskrifvet material grundad teckning af dessa ännu saknas. Ett försök att fylla denna lucka i Gustaf Adolfs historia är det, som i det följande blifvit gjordt.

¹⁾ Endast första häftet af denna skrift, omfattande tiden t. o. m. Magdeburgs intagande, utkom (1859).

²⁾ FORSTÉN, *Baltijskij vopros v XVI i XVII stoletijach*, II. Införd i *St. Petersburgs hist. philolog. fakultets handlingar*, bd 34, 1894.

³⁾ CRONHOLM, *Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering*, V, 2.

⁴⁾ FAGNIEZ, *Le Père Joseph et Richelieu*, I.

Det förbund, som Gustaf Adolf afslöt med Frankrike i Bärwalde 1631, blef genom sina följder ett af de viktigaste Sverige någonsin slutit. På detta förbund berodde nämligen icke blott dess framgångar i det trettioåriga kriget och den stora ställning det under nära ett århundrade kom att intaga inom det europeiska stats-systemet: det blef äfven bestämmande för Tysklands så väl inre som yttre förhål-landen under en lång framtid. Däri dess betydelse; däri också det intresse, som knyter sig till förbundet och de förhandlingar, hvilka föregingo detsamma.

I en ursprungligen inre tysk fråga, som med tiden vuxit ut till en europeisk, lågo orsakerna till detta förbund.

Ingen fans väl, som i den stund, då i Prag 1618 de böhmiska protestanterna reste sig mot Ferdinand II, anade den blifvande omfattningen och betydelsen af den kamp de begynte. Den fråga, som med det trettioåriga kriget kom på dag-ordningen, förblef också en inre tysk, så länge verkningarne af den Habsburg-ska maktens segrar endast läto sig förnimma i de kejserliga arfländerna: ingen stat i Europa rörde sig då ännu på allvar till de undertrycktes bistånd. Men från arfländerna utbredde sig snart den kyrkliga och politiska reaktion, som följde seg-rarna i spåren — en reaktion af revolutionär art — öfver hela det södra Tyskland, och därifrån så småningom äfven öfver det norra. Framgång på framgång vans af de kejserliga vapnen, och med framgångarne växte öfvermodet hos de segrande. Aldrig, icke ens i Karl V:s dagar, framträdde på ett så storslaget sätt den Habs-burgska kejsarmaktens planer som i Ferdinand II:s. Det var icke blott så, att man i Wien fattade tanken på upprättandet af ett imperium i ordets vidaste bemärkelse inom det tyska rikets gräns — med en kejsare lika mäktig i Tyskland som Frank-rikes och Spaniens konungar inom deras landamären: man sträfvade också mot hvad det samtida Europa bäfvande kallade en Habsburgsk universalmonarki. När Wallensteins skaror öfversvämnade de södra Östersjöländerna och den jutska halfön, när den sista evangeliska hären lemnade Tyskland för att söka en tillflykt på de danska öarne, blef fruktan för denna öfvermakt, som hotade allas frihet, alltmära lefvande för Europa. Den inre tyska frågan förvandlades då till en europeisk; på dess lösning hängde verldsdelens öde. Den tid var inne, då det stod som mål för allas sträfvän «att — såsom kardinal Richelieus ord föllo — befria

Europa från det förhatliga ok, under hvilket huset Österrikes tyranni böjt detsamma»¹⁾).

Den utomordentliga maktställning, till hvilken under 1620-talet det tyska kejsardömet stigit, var desto mera oroande som samtidigt inom den spanska grenen af huset Habsburg de stora planerna från Philip II:s dagar upptagits ånyo. Redan hade Spanien lyckats att till sina öfriga besittningar lägga äfven landsträckor, som åtskilde dem: det beherskade Nedre Pfaltz och höll Rhenlinien besatt från Strassburg till Rees. Också förbindelseleden mellan Milano och Wien — det omstridda Valtellinapasset — hotade att helt och hållet komma i Spaniens hand, de italienska besittningarne att ökas med nya förvärf.

Men i den stund, då allt syntes förberedt för det spansk-österrikiska husets öfvermäktiga verldsställning, sviktade sjelfva underlaget. Det har sagts, att makten ligger i tron på densamma. Denna tro rubbades i det ögonblick, då Richelieu och Gustaf Adolf trädde fram för att gripa in i händelsernas gång.

Gammal var Frankrikes fiendskap mot huset Österrike: den hade begynt den stund, då den siste burgundiske hertigens stat upplöstes och växte samman med den Habsburgska monarkien. Redan i Karl V:s och Frans I:s dagar hade den första sammanstötningen egt rum; Henrik II och den förste Bourbon hade fortsatt striden. Ett återslag mot den spansk-fiendtliga politiken kom väl i det följande under Marie de Medici och marskalk d'Ancre, men med Richelieu blef ånyo, om också till en början med vissa afbrott, de föregående tidernas politik den herskande. För honom liksom för det sjuttonde århundradets andre store franske statsmän stod kampen mot huset Österrike som livsvilkoret för den franska monarkien. Rundt om, där ej hafven hindrade, låg Frankrike redan kringhvärfdt af Habsburgska besittningar. Denna starka angreppsbarrière utmed gränserna flyttades allt närmare. Den måste med alla medel genombrytas.

Redan 1624 hade Richelieu utkastat planen till en koalition, som skulle förena alla den Habsburgska monarkiens fiender. Han förband sig med England och Holland: deras uppgift i det blifvande kriget skulle vara ett anfall mot den spanska makten. Han knöt förbindelser med Venedig och Savoyen: jemte Frankrike skulle de föra kriget i Italien, som han sjelf kort därefter öppnade med att utjaga de påfliga trupper, hvilka för Spaniens räkning höllo Valtellinapasset besatt. Äfven till Danmark och Sverige nådde vid denna tid ett franskt sändebud: Des Hayes de Courmenin. Meningen var att förmå Christian IV att i förening med Gustaf Adolf åtaga sig de tyska protestanternas kamp mot kejsaren.

Men ännu var tiden icke mogen för dessa planers utförande. Des Hayes fann splittringen i Norden på sin höjdpunkt: de skandinaviska rikena syntes vintern 1624—1625 nära ett inbördes krig. I Roma reste sig den annars så franskt sinnade Urban VIII Barberini mot Richelieu, i hvilken han ännu såg blott en främling, som inblandat sig i Italiens angelägenheter, och i sjelfva Frankrike bragte den

¹⁾ Mém. de Richelieu (edit. Petitot), IV, 177: «l'affranchissement général de toute l'Europa de dessous le joug injuste de la tyrannie de la maison d'Autriche».

påflige nuntien och jesuiternas ultramontana läror det katolska partiet i harnesk. Och icke blott katolikerna rörde sig här: äfven hugenotterna gingo i vapen. Rohan höjde till lands och Soubise till sjös upprorsfanan.

Under sådana förhållanden blef det en nödvändighet att skjuta de stora koalitionstankarne åt sidan. Men det skedde blott för att böja af mot stormen. När det ultrakatolska partiet i Frankrike åter måst vika, när hugenotterna dukat under och La Rochelle, deras fasta stad, 1628 fallit i kardinalens hand, upptager han ånyo sina planer. Är han också icke, som Henrik IV, från början sinnad att med öppet visir möta sina motståndare, hela sin yttre politik vänder han dock energiskt mot den spansk-österrikiska makten, och med hvarje ny handling framträda hans planer uti allt klarare dager.

I Italien stod första sammandrabbningen. Där hade 1627 den siste hertigen af Mantua och Montferrat afidit. Den franske Gonzaga-Nevers hade då såsom närmaste agnat, understödd af alla Spaniens fiender, bemäktigat sig de båda länderna. Men Mantua var kejsarligt län och hertigens själfrådiga besittningstagande af dess krona kunde därför å motsatta sidan icke anses annat än olaglig. Därtill kom, att Spaniens inflytande i Italien genom denna händelse syntes hotadt, ty ingen tviflade på att bakom Gonzaga-Nevers stod Frankrike.

Utom den franske pretendenten fans det ännu tvenne andra: hertigen af Guastalla, som gjorde anspråk på Mantua, och hertigen af Savoyen, som fordrade Montferrat. Ingenting låg under sådana förhållanden närmare till hands, än att Spanien trädde i förbindelse med dessa. Mot Montferrat och dess fästning Casale vid Po — alltid ansedd som en förmur för Milano, men nu besatt af fransmän — ryckte därefter från ena sidan hertigen af Savoyen, från den andra Gonzalez de Cordova med den spanska krigsmakten i Lombardiet. Samtidigt förmådde Philip IV kejsaren att belägga Mantua med sekvester.

Detta allt var handlingar, som måste sätta vännerna af Italiens frihet i rörelse, främst bland dem Urban VIII och Venedig. De protesterade genast i Wien och Madrid, men då det icke hjälpte, vände de sig till Frankrike. Richelieu såg ingenting hellre. Knappt var La Rochelle fallet, förrän han kallade den påflige nuntien. «Monsignore, sade han, vi skola nu icke längre förlora ett ögonblick; med alla krafter skall konungen åtaga sig Italiens sak» ¹⁾.

Det var i början af 1629, midt i vintern. Men utan att sky tillbaka för årstidens stränghet, förmådde Richelieu Ludvig XIII till ett tåg öfver Alperna. Den 1 mars öfverskred han i spetsen för hären Mont Genève; barrikaderna, med hvilka man spärrat alpvägen till Susa, togos, och Savoyen måste ingå förbund med Frankrike. Till detta slöto sig också påfven, Mantua och Venedig. Kort därefter inberättade den spanske befälhafvaren, att han, tvungen af omständigheterna, måste häfva belägringen af Casale.

¹⁾ Dispaccio Bagni, 2 nov. 1628. Citatet ur RANKE, Die römischen Päpste, II, 540.

Efter den så hastigt vunna, glänsande framgången i Italien afvaktade världen det ögonblick, då den afgörande kampen mellan Frankrike och huset Österrike öppet skulle utbryta. Men Richelieu betänkte sig: hans omsikt var lika stor som hans djärfhet. Ännu voro icke de franska protestanterna, trots La Rochelles fall, fullkomligt kufvade; ännu voro banden icke nog fast knutna mellan Frankrike och de öfriga mot huset Habsburg fiendtliga makterna i Europa. Särskildt insåg Richelieu vikten af en diversion i Tyskland samtidigt med ett krig i Italien. Den franska diplomaten hade också sedan länge underblåst den ovilja, som rådde hos de katolske kurfurstarna mot kejsaren, och framför allt sökt att draga Maximilian, kurfursten af Bayern, Sydtysklands politiker, öfver på sin sida. Nya ansträngningar i samma riktning gjordes nu. Danmarks stjärna var väl i sjunkande, och dess förbund mindre värdt, men en ny sol steg — «un nouveau soleil levant», som Richelieu sade¹⁾. Det var Gustaf Adolf, den unge, redan så ryktbare konungen af Sverige, som kardinalen härmed åsyftade. Han var icke okunnig om, att dennes tankar länge gått i samma riktning som hans: det var hans afsikt att så mycket som möjligt begagna Gustaf Adolfs svärd till huset Österrikes förödmjukande och Frankrikes fördel.

Långt innan ännu Richelieu nått till styret i Frankrike hade Gustaf Adolf varit betänkt att ila sina trosförvandter i Tyskland till hjälp. Och i året 1624 hade hans planer tagit fast form. Hans sträfvan gick ut på att samla alla mot huset Habsburg fiendtliga makter, särskildt de protestantiska, i ett förbund; alla borde de gemensamt bidra med subsidier och uppställa de härar, som under hans befäl skulle angripa kejsaren. Den gången hade emellertid Christian IV, då ännu ansedd som den mäktigaste af Nordens konungar, kommit den svenske konungen i förväg och underbjudit honom. Bidande sin tid, hade då Gustaf Adolf dragit sig tillbaka och fortsatt sitt fäderneärfda krig mot Polen. Men för de närmast liggande uppgifterna hade han aldrig glömt de fjärrare. «Den gränslösa blicken öfver världen», om hvilken det talats, «det fjerran, som lättare låter sig kännas än beskrivas», bestämde hans väg.

Tiden gick. Sommaren 1628, i de dagar, då Wallensteins planer togo alltmera gigantiska proportioner, utkämpade Gustaf Adolf den första förpostfäktningen mot hans härar. Ej långt därefter var det som Richelieu gick öfver Alperna.

Redan hade Wallenstein besatt hela det danska fastlandet och lagt det jämte det norra Tyskland under sin militärdiktatur; hans härar belägrade den enda punkt, som ännu trotsade hans vapen: Stralsund. I detta ögonblick ingrep Gustaf Adolf. Han sände i likhet med Christian IV hjälptrupper till den hotade staden och afslöt i juni förbund med densamma. Han gjorde det — säger han sjelf — därför att om Wallenstein «Stralsund mäktig vore och med det hela Pommern, skulle han lätteligen komma till en flotta och således hastigast wara i Danmark och dädan eller

¹⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 119: «Ce roi de Suède étoit un nouveau soleil levant, qui ayant eu guerre avec tous ses voisins, avoit emporté sur eux plusieurs provinces; il étoit jeune, mais de grande réputation».

genast uti Sverige»¹⁾. Följderna af denna svenska hjälpsändning visade sig snart. Inom kort måste Wallenstein häfva belägringen af Stralsund, och inom kort drog Arnim, hans underbefälhafvare, med stora förluster de kejserliga trupperna tillbaka. Gustaf Adolf åter hade med detta företag fattat fast fot i det tyska riket. Ingen kunde längre vara i tvifvelsmål om, att förr eller senare striden mellan honom och kejsaren öppet skulle bryta ut. Stralsund var blifvet i norr hvad Casale året efter skulle blifva i söder.

Till en början var det också Gustaf Adolfs mening att redan våren 1629 begynna kriget mot kejsaren med Stralsund som utgångspunkt. Snart insåg han emellertid det förhastade däruti, i all synnerhet som kriget med Polen ännu fortgick i Preussen. Han beslöt i stället att om möjligt under året bringa detta till sin afslutning. Men har han trott, att därmed vara utom de kejserliga härarnes räckvidd, misstog han sig, ty äfven i Weichseltrakterna möttes han af Wallensteins trupper: en betydande hjälphär, som under Arnim kämpat vid Stralsund, sändes våren 1629 till Sigismund. Och redan var kriget på väg att upplåga äfven i Tyskland: en svensk flotta blockerade Mecklenburgs hamnar; dess amiral, Erik Ryning, hade befallning att angripa den kejserliga, så snart den vågade sticka i sjön.

Det är märkligt att se, huru sålunda nära nog samtidigt angreppet mot den spansk-österrikiska öfvermakten förberedes från två sidor: i söder af Frankrike och de italienska staterna, i norr af Sverige. Mycket skarpsinne behöfdes icke för att fatta, att den afgörande stunden nalkades. Allt högljuddare blef oppositionen mot det Habsburgska huset äfven inom de katolska kurfurstarnes krets i Tyskland; allt flera och allt ifrigare blefvo dess fiender ute i Europa. Men kejsaren lika litet som hans rådgifvare sågo situationen i hela dess allvar. Stora härmassor sattes väl i rörelse: utom den armée, som gick till Polen, ännu en annan, som skulle bringa spanjorerna hjälp mot Nederländerna, en tredje, som från trakterna af Rhen hotade Frankrike, en fjerde, hvilken från Memmingen och Lindau skulle gå öfver Alperna mot den mantuanske hertigen. Men ingen tviflade på lätta och snabba segrar. Man liknade i Wien den spansk-österrikiska makten vid Roma, Venedig och de italienska staterna vid Carthago, och segerviss utropade den spanske gesandten Onate: «Aut Roma aut Carthago delenda est»²⁾. Det var ännu ingen som anade, att det rätta Roma var Richelieus Frankrike och Gustaf Adolfs Sverige.

Likartade syften föda samkänsla. Det låg ingenting närmare än att de af en och samma fara hotade, till ett och samma mål sträfvande makterna slöte sig samman. Mot ett förbund, omfattande alla huset Habsburgs fiender, hade också deras diplomati sedan länge arbetat.

Så snart Gustaf Adolf återupptagit sin politik från 1620-talets midt, hade hans diplomati börjat utveckla en rastlös verksamhet. På Stralsunds vallar skiftade hans

¹⁾ ADLERSPARRE, Hist. Samlingar, V, 12.

²⁾ RANKE, Die römischen Päpste, II, 546.

krigare hugg med Wallensteins; på rådhusen i de nordtyska Hansestäderna bekämpade hans diplomater de kejserlige. I Siebenbürgen eggade de Bethlen Gabors stridslystnad och hans lust «till det allmänna väsendets återställande»; i Haag och London inledde de underhandlingar för att försäkra Sverige om Hollands och Englands bistånd. Icke minst ifrigt, om också som alltid med iakttagande af en viss försiktighet, sökte Gustaf Adolf knyta förbindelse med de alltmera i striden mot kejsaren invecklade makterna. Det var katolska stater, men den tid var inne, då religionen icke längre spelade samma afgörande roll inom politiken som förut. Till Mantua och Venedig sändes 1628 öfversten Wolmar von Fahrensbach ¹⁾, och redan tidigare samma år hade Lars Nilsson Tungel, en af sekreterarne i det svenska kansliet, anländt till franska hofvet. Han hade det hemliga uppdraget att under enskilda samtal med Richelieu dryfta frågan om en förbindelse mellan Sverige och Frankrike till hämmande af det Habsburgska husets växande makt. Fattade man rätt den närvarande politiska ställningen — hette det i hans instruktion — då insågo man också ändamålsenligheten att öfverlägga om medlen till att afvärja den hotande faran ²⁾. Något egentligt resultat uppnåddes väl icke med dessa beskickningar, men jordmånen bereddes genom dem för framtiden.

Jämsides med Gustaf Adolfs underhandlingar gingo äfven de andra staternas, bland dem Venedigs och Frankrikes. Republikens ambassadörer i London och Haag, Contarini och Gussoni, fingo i uppdrag att närma sig de svenska sändebuden där, Spens och Camerarius: genom dem blef den venezianska senaten i mycket underkunnig om Sveriges planer. Och Richelieu sjelf beslöt 1628 — samtidigt med att hans agenter underhöll missnöjet bland furstarne i Tyskland — att afsända en gesandt till Gustaf Adolf.

Den man han därtill utsåg hade redan året förut besökt Sverige. Det är densamme, som 1631 sätter sitt namn under Bärwaldetraktaten: Hercule de Charnacé.

¹⁾ BÜHRING, Gustav Adolf, Venedig und Rohan, 39—41.

²⁾ CRONHOLM, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, V, 2, 99—102.

I.

Hercule de Charnacé¹⁾, den man, på hvilken Richelieus val föll, då det gälde beskickningen till Sverige, var en ädling af den typ, som det sjuttonde århundradets Frankrike har så många att uppvisa: på en gång diplomat, krigare och hofman. Han tillhörde Ludvig XIII:s hof och tillika Richelieus personliga omgifning. Det var — sådan Siri tecknat honom — en person af höj begåfning och ädelt sinne — *persona d'elevato ingegno, di gran cuore*²⁾. För litteratur och konst hade han öppen blick; han beherskade icke blott latinets utan äfven bland de moderna kulturspråken spanskan, italienskan och tyskan³⁾. De vidsträckta resor han företagit hade ökat hans kunskaper och vidgat hans erfarenhet.

Charnacé var på det närmaste förbunden med Richelieu: hans hustru, Jeanne de Maillé-Brezé, var en medlem af samma släkt, hvilken kardinalens yngsta syster genom sitt gifte tillhörde. År 1619 hade han ingått äktenskap med henne, men efter några månader hade hon bortryckts. Hos Charnacé skapade detta en stämning af förtviflan, hvilken senare öfvergick i en sorgbundenhet, som aldrig lemnade honom, en dysterhet i lynnet, om hvilken Richelieu talar ännu efter hans död i löpgrafvarne framför Breda 1637⁴⁾. Och egendomligt nog var det just denna hans sinnesförfattning, som blef första orsaken till hans förbindelse med Gustaf Adolf. Hans svärmod var — berättas det — till en början sådant, att han drog sig undan sina vänners sällskap och endast tålte en och annan tjänare i sin närhet. Kroppslig sjukdom stötte till, hvilken varade i tre år. För att förströ sig företog han därefter en resa. Han besökte det norra Afrika, Egypten, Arabien och Palestina. Återvägen lades öfver Constantinopel och Polen. Hvilket år Charnacé anlände till detta land, låter sig icke säkert bestämma, men det var midt under striderna mellan Gustaf

¹⁾ Hercule, baron de Charnacé, son af Jacques de Charnacé och Adrienne le Gager, född omkr. 1577, död vid belägringen af Breda d. 1/6 1637. Han var *maréchal-de-camp*, guvernör i Clermont en Argonne och *conseiller d'état*. Under sista årtiondet af sitt lif användes han såsom diplomat i Tyskland och Norden. Först efter Gustaf Adolfs död lemnade han det tyska riket och sändes då såsom ambassadör till Nederländerna (1633).

²⁾ Siri, *Memorie reconдите*, VII, 151.

³⁾ *Mém. de RICHELIEU*, *passim*.

⁴⁾ Richelieu till Charnacé d. 6/6 1637: «Vous pouvez vous assurer que tant que j'auray du crédit, vous ne serez point abandonné . . . resjouissés-vous et ne vous laissés point aller à vos humeurs noires». AVENEL, *Lettres, instructions etc.* VIII, 317.

Adolf och Sigismund, och full af ifver att lära känna förhållandena, trädde han, i likhet med så mången annan fransman vid denna tid, i vapentjänst hos den svenske konungen. Han deltog under honom i striderna mot polackerna och utmärkte sig för sin tapperhet. När fälttåget afbrutits, vände han åter till Frankrike. Det var med djupa intryck af den svenske konungens personlighet, och dessa intryck kom Charnacé också att bibringa Richelieu. När han för denne skildrade den politiska ställningen i Nordeuropa, när han i lifliga färger uppdrog bilden af Gustaf Adolf, tecknande hans duglighet och stora tapperhet, hans segrar och eröfringar, och äfven — säger Siri — erinrade om den fördel Frankrike skulle kunna draga af honom i ett blifvande krig mot den Habsburgska kejsarmakten, rycktes kardinalen med af hans ord. Richelieu kom — heter det — i hänförelse öfver den svenske konungens bedrifter och beslöt att begagna de meddelanden han mottagit. Han hade genom Charnacé funnit sin man. Han gaf åt denne i uppdrag att söka knyta en närmare förbindelse mellan Sverige och Frankrike. Den tid var inne, då — för att begagna ett uttryck af Voiture — kardinalen gick ända upp under polen — «jusques sous le pôle» — för att söka sig en bundsförvandt mot det Habsburgska huset¹⁾.

När Charnacé därefter — det skedde 1627 — utförde sin första mission till Sverige och Gustaf Adolf, var det icke såsom den franska regeringens befullmäktigade sändebud, utan såsom enskild person. Men innan han för, hade Richelieu framställt för honom Frankrikes politik gentemot Tyskland och Norden och äfven lemnat honom formliga instruktioner. Sändebudet hade att i hemlighet erbjuda Gustaf Adolf betydande subsidier och meddela, att franska härar stodo färdiga att rycka in i Lothringen, gränslandet till Tyskland — en stor fördel för svenskarne, heter det, då därigenom de kejserliga trupperna skulle hållas splittrade. Väl ville icke Frankrike — tillägges det — under närvarande osäkra förhållanden öppet bryta med huset Österrike, men rönt Gustaf Adolf framgång, skulle det bistå honom äfven med vapenmakt²⁾.

Efter ankomsten till Stockholm sågs Charnacé ofta i det svenska hofvet. Gustaf Adolf fann nöje i att underhålla sig med den spirituelle fransmannen och höra berättelserna om hans hemland, om Ludvig XIII och framför allt om Richelieu. Genom Charnacé lärde han först närmare känna kardinalen. Han betraktade dennes angrepp mot La Rochelle uteslutande ur politisk synpunkt och såsom en förtjenstfull handling. Samtidigt uttalade han emellertid den förhoppning, att Richelieu icke skulle lemna Tyskland åt sitt öde utan hindra kejsaren att göra sig till dess herre. Men då det i detta sammanhang blef fråga om att Sverige mot en penningsubsidie ensamt skulle förklara kejsaren krig, gaf Gustaf Adolf

¹⁾ SIRI, Mem. reconдите, VII, 150, 151. Jmfr FAGNIEZ, Le Père Joseph et Richelieu I, 274. Vi hafva här ofvan på Fagniez' och andras auktoritet följt Siri utan att vi hafva kunnat finna något stöd därför, att Charnacé redan 1624 varit ambassadör i Holland, 1625 i Bayern. WRANGEL, Liste des diplomates français en Suède, 11.

²⁾ SIRI, Mem. reconдите, VII, 151—152. Jmfr LE VASSOR, Hist. du règne de Louis XIII, VI, 12—13.

ett tvärt afslag. Han ville icke, sade han, gå in på någonting, om icke Frankrike öppet förenade sig med honom. Då Charnacé, tvungen af sina instruktioner, motsatte sig detta, blefvo hans öfverläggningar med Gustaf Adolf utan resultat¹⁾.

I slutet af 1627 var Charnacé åter i Frankrike och aflade i lägret utanför La Rochelle redogörelse för sin mission till Sverige. Ånyo upphöjde han — såsom berättelsen lyder — inför Richelieu Gustaf Adolfs förtjenster, hans mod, hans förmåga och krigserfarenhet; han framhäfde den stridsduglighet, som utmärkte svenskarne och som fört till deras eröfring af Livland. Hans ord verkade: Richelieu beslöt att ännu en gång träda i underhandling med Gustaf Adolf. Det Habsburgska husets alltmera hotande ställning, dess öfvergrepp inom och utom Tyskland, syntes göra detta hardt nära till en nödvändighet. Redan innan La Rochelle fallit, var kardinalen betänkt att sända Charnacé tillbaka till Sverige och hade låtit utfärda fullmakt för den nya underhandlingen. Endast på Père Josephs inrådan uppsköts ambassaden tills vidare. Denne förestälde Richelieu, i huru hög grad en vapenframgång sådan som La Rochelles eröfring skulle öka förtroendet till Frankrike och göra möjligt att hålla ett gifvet löfte. Kardinalen inrymde detta, och Charnacé utbytte för en tid diplomatens värf mot krigarens. I oktober 1628 föll La Rochelle; i januari 1629 utfärdades instruktionerna för den nya beskickningen till Sverige. De voro fattade i pennan af Père Joseph²⁾.

Det uppdrag, hvilket i dessa instruktioner gifves åt Charnacé, är otvifvelaktigt ett af de viktigaste, som denna tid kunde gifvas en fransk diplomat, och inskränkte sig icke endast till en underhandling med Gustaf Adolf. Det rörde också Frankrikes förhållande till den katolska Ligan och det krig mellan kejsarriket och Christian IV, som alltsedan 1625 hade fortgått.

Enligt dessa instruktioner skulle Charnacé först begifva sig till kurfursten af Bayern. Han borde begagna den allmänna misstämningen mot Wallenstein och söka förmå Maximilian och Ligan till fred med Danmark och Tysklands protestanter; om möjligt skulle han äfven skilja dem från kejsaren och förena dem i förbund med Frankrike. De villkor, som Ligan kunde komma att uppställa för en försoning med Danmark, borde Charnacé förelägga Christian IV, och om kejsaren,

¹⁾ SIRI, Mem. recond. VII, 151—152. FONTENAY-MAREUIL, Relation ou journal du siege de la Rochelle, tryckt hos MICHAUD et POUJOLAT, Nouvelle collection des mémoires XIX, s. 199: «parcequ'ayant beaucoup d'esprit, ce roy là (Gustaf Adolf) se plaisoit à l'entretenir et luy entendre parler du roy et de la France, et que luy ayant, dès qu'il fust arrivé, despeint le cardinal de Richelieu tel qu'il estoit, la bonne opinion qu'il en avoit prise s'estoit encore fort augmentée par toutes les choses qu'il luy voyoit faire, il le chargea particulièrement, quand il partist, de le bien asseurer de l'estime qu'il faisoit de luy, et de luy dire de plus que ce luy seroit véritablement beaucoup de gloire et d'avantage de prendre La Rochelle, et de ramener tous les subjects du roy dans leur devoir; mais qu'il devoit aussy penser ailleurs, et ne permettre pas que l'empereur se rendist maistre de l'Allemagne, comme il le feroit infailliblement, s'il n'y estoit bientost pourveu, ne devant point douter qu'en ce cas les espagnols et les allemands se trouvant joints d'interests, rien ne leur pourroit résister, la France non plus que les autres, et qu'elle en pastiroit mesme la premiere, comme faisant le plus d'obstacle à leur grandeur; que les choses n'estoient point encore si désespérées qu'on ne peust y remédier, mais qu'il n'y avoit point de temps à perdre».

²⁾ FONTENAY-MAREUIL, Relation etc., 199, 200. DUPLEIX, Hist. de Louis XIII, 325.

sedan de antagits, vägrade fred, utlofva Frankrikes understöd för ett fortsatt krig mot honom. Sverige skulle han skaffa fria händer genom att bemedla stillestånd mellan detta och Polen och samtidigt söka indraga Gustaf Adolf i förbund med Frankrike. Han befaldes att uppmana de nordiska konungarne till en nära förbindelse sinsemellan, «då ju — såsom det heter — den enes förlust och förödmjukande alltid skulle vålla den andres stora skada, och huset Österrikes planer vore nog samt bekanta för alla, som i någon mån följt händelsernas utveckling» ¹⁾.

Charnacé utförde först sin mission hos kurfursten af Bayern, som redan genom föregående underhandlingar trädt i förbindelse med Frankrike. Men denne iakttog i det hela en afvaktande ställning, och sändebudet kunde, då han i midten af april anlände till Köbenhavn, icke förelägga danska regeringen Ligans villkor för den blifvande freden. Han förlorade emellertid icke modet, utan sökte på egen hand förnå Christian IV till försoning med Bayern och det katolska partiet i Tyskland för att därefter med dessas stöd kunna förelägga kejsaren ett ultimatum. Men hans ord och bemödanden i denna riktning voro alla förgäfvos och kunde i sjelfva verket icke annat vara, då kejsarens fredsvillkor voro de billigaste. I maj 1629 undertecknades fredstraktaten i Lübeck mellan denne och Christian IV. Utan större förluster drog sig den senare därmed tillbaka ur ett krig, som knappast ens bringat honom personligen någon ära ²⁾.

Af de uppdrag, som Charnacé fått sig anförtrodda, kunde alltså de tvenne anses hafva misslyckats. Det återstod ännu ett — det viktigaste. Genom en depesch — mottagen af det franska sändebudet den 20 juni 1629 i Helsingör — erhöill han order att för dettas utförande begifva sig till Gustaf Adolf ³⁾. Ännu den 16 juli var han emellertid kvar i Danmark: han nåddes då af en ny skrifvelse från Frankrike. Den visar Richelieus växande ifver och innehöll utförligare meddelanden rörande alliansen med Sverige ⁴⁾.

Denna allians — hette det i depeschen — borde, om ej annat kunde utverkas, afslutas åtminstone för det löpande året. Att en traktat för detta med lätthet skulle kunna bringas till stånd, vore enligt den franska regeringens mening icke tvifvel underkastadt. Antingen vore Gustaf Adolf redan invecklad i kriget med kejsaren, och då skulle en penningssubsidie, som ej förpliktigade honom att underhålla ett bestämdt antal trupper i Tyskland, icke kunna vara annat än välkommen, eller hade han ännu icke begynt kriget, och då skulle erbjudandet af en stor summa reda penningar åtminstone icke komma honom att afstå från sina planer. Och

¹⁾ Instruction et depesche baillee à mons. de Charnasse allant en Allemagne. Du 26 janvier 1629, à Troyes. Arch. des aff. étrang. Allemagne, VI. Jmfr FORSTÉN, Baltijskij vopros v XVI i XVII stoletijach, II, 278, och ÄVENEL, Lettres, instructions etc., VII, 975, VIII, 208.

²⁾ Om Charnacés underhandlingar med Bayern och Danmark se bl. a.: Mém. de RICHELIEU, V, 109 o. f., samt SIRI, Mem. recondite, VII, 152 o. f. Bland nyare förf., som utförligare behandlat detta ämne: FRIDERICIA, Danmarks ydre politiske Historie (1629—1635), 54 o. f., FAGNIEZ, Le Père Joseph et Richelieu I, 275 o. f.

³⁾ SIRI, Mem. recondite, VII, 167.

⁴⁾ SIRI, Mem. recondite, VII, 167—170.

den svenske konungen borde välvilligt omfatta förslaget icke blott på grund af penningunderstödet, utan också på grund af de öfriga fördelar, som skulle följa af förbindelsen med Frankrike och dess allierade. Därtill komme, att i denna strid Gustaf Adolf såsom ledare af företaget för egen del skulle skörda stora fördelar. Invändes det, att Danmark i dess likartade krig öfvergifvits af Frankrike, borde Charnacé svara, att detta berott på förhållandena till England, och att för öfrigt Gustaf Adolf vore en helt annan person att leda ett företag än konung Christian af Danmark¹⁾. Charnacé borde också nämna, att Holland, England och Venedig skulle följa Frankrikes exempel, men därvid dock iakttaga en viss förbehållsamhet. Det låge annars nära till hands, att konungen skulle vilja erhålla full säkerhet rörande dessa makters ställning, innan han afslöt något förbund: i sådant fall skulle detta komma att allt för länge uppskjutas, och Gustaf Adolfs subsidiefordran möjligen stegras till en million. Man vore visserligen sinnad bevilja äfven denna, men till en början borde dock bjudas endast 300,000 floriner — 100,000 scudi genast, resten i oktober månad; för följande år 500,000 lire i februari. Motsatte sig Gustaf Adolf detta, hade Charnacé att inberätta hans vilkor till franska regeringen. För öfrigt borde han som förbundets fundamentalkpunkt alltid framhålla nödvändigheten att ena Tysklands furstar, protestanter som katoliker, till ett krig med syfte att inskränka huset Österrikes makt. Till vinnandet däraf skulle Charnacé göra allt hvad han kunde för att förebygga en fiendtlig sammanstötning mellan Ligan och Gustaf Adolf och söka att af den senare erhålla en sådan skriftligen affattad neutralitetsförklaring för Bayern, att den kunde uppvisas för kurfursten. I annat fall skulle denne lätt låta intala sig af kejsaren, att Pfalz stode på spel för honom, och att svenskarne efter återställandet af hertigarne i Mecklenburg komme att kasta sig öfver hans land. Äfven borde Charnacé söka förmå Gustaf Adolf att hos kurfurstarne af Sachsen och Brandenburg bidraga till motarbetandet af Österrikes planer.

Kort efter mottagandet af denna viktiga depesch, lemnade Charnacé Danmark. Han begaf sig till Preussen, sedan 1626 skådeplatsen för det svensk-polska kriget. Redan innan juli månads utgång var han i Königsberg och mottogs där i audiens af kurfursten Georg Vilhelm af Brandenburg. Han besökte sedan på dennes inrådan först konung Sigismund och därefter Gustaf Adolf²⁾.

Det var naturligt, att Charnacé ansåg sitt första värf i Preussen vara den af Richelieu anbefalda fredsmedlingen mellan Sverige och Polen: freden emellan dem var ju i sjelfva verket vilkoret för att Gustaf Adolf skulle kunna vända sina vapen mot kejsaren. Icke utan svårighet utförde han emellertid, understödd af den engelske ministern, sir Thomas Roe³⁾, denna del af sin mission:

¹⁾ «Vn'altro huomo che Cristiano Rè di Dania per condurre vn'affare».

²⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 123 o. f.

³⁾ Om Thomas Roes rivalitet med Charnacé se särskildt RYDBORS, De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och England 1624—maj 1630, 129 o. f. I fråga om precedenstvisten dem emellan såges det i Mém. de RICHELIEU, V, 139—140 bl. a.: «Il y eut grande dispute pour la pré-

länge vägrade Sigismund de nödiga eftergifterna. Men den polska hären befann sig i en allt annat än lysande författning, utsatt som den varit för ständiga lidanden och nederlag; genom här och folk gick en rörelse af ovilja mot fortsättning af kriget. Slutligen bekvämade sig också Sigismund till det sexåriga stilleståndet i Altmark. Det slöts med stora uppoffringar för Polen: Sverige kom därigenom i ostörd besittning af Livland och betydande delar af Preussen. Därmed voro också de förnämsta hindren för krigets öfverflyttande till Tyskland undanröjda, och Gustaf Adolfs planer mot kejsaren fingo först nu fritt spelrum.

Redan vid sitt första sammanträffande med Gustaf Adolf i Preussen hade Charnacé vidrört de tyska förhållandena och talat om de stora och lysande företag, som kallade konungen till ett land, där hans mödor skulle skörda en bättre lön än i Polen¹⁾. Fredsunderhandlingen i Altmark var ännu långt ifrån afslutad, innan frågan om kriget i Tyskland och det svensk-franska förbundet ånyo fördes på tal af gesandten.

Det var endast i allmänna ordalag, som Charnacé yttrade sig. Han erbjöd sin konungs förbund, offensivt eller defensivt, under försäkran, att denne af Bayern och Ligan uppmanades att åtaga sig Tysklands sak. Men ville Gustaf Adolf i hans ställe träda under vapen, vore man i Frankrike hågad att lemna subsidier. För året 1629, som redan ju var långt lidet, tillbjöd Charnacé väl inga, men för 1630 400,000 riksdaler att betalas i förskott under nästkommande januari. Gustaf Adolf hade emellertid icke efter förhandlingarne år 1627 i Stockholm väntat endast ett subsidieanbud. Han visade också tydligt sitt missnöje för sändebudet, och detta missnöje steg, då han fick den, som vi veta, ogrundade misstanken, att underhandlingen icke var allvarligt menad. Till en af sina förtrogne yttrade han, att Frankrike ville veta hans planer utan att sjelf förklara sig och senare begagna sig af hans krig i Tyskland för att ernå en gynsam fred med kejsaren i Italien; för Charnacé sjelf uttryckte han sin ledsnad öfver den franska regeringens betående. Det föreföll honom i likhet med mången annan, som om den beskyllning Richelieu så ofta utslungade, särskildt mot venezianarne, att de ville skicka andra ut i stormen, medan de sjelfva sutto lugna i hamn, närmast vore tillämplig på kardinalen sjelf: utan andra uppoffringar än penningar ville han vinna Gustaf Adolf. Men Gustaf Adolf lät sig icke köpa. Han bad Axel Oxenstierna tillsäga Charnacé,

séance entre Charnacé et l'ambassadeur anglais. Le roi de Suède dit à Charnacé qu'il luy sembloit étrange qu'un roi prétendit qu'un autre roi lui dût céder, qu'ils ne dépendoient tous que de Dieu, et que, quant à luy, il ne céderoit jamais à personne. Charnacé lui répondit que cela étoit bon à tous les rois dans leurs états, mais que, lorsqu'ils se trouvoient dans une assemblée, ou eux-mêmes ou par leurs ambassadeurs, il falloit nécessairement qu'il y eût de la préséance, qu'il y avoit du velours à tout prix, que tous rois étoient rois, mais qu'il y en avoit de plus anciens et plus nobles que les autres». Detta samtal mellan Charnacé och Gustaf Adolf har af senare författare förlagts till de svensk-franska underhandlingarne i Stettin sommaren 1630, men tydligen med orätt. Så af LE VASSOR, Histoire du regne de Louis XIII, VI, 600, LE CLERC, Histoire du Cardinal Richelieu, II, 32 och så äfven af GUALDO PRIORATOS franske öfversättare i Les dernières campagnes de Gustave Adolphe, 33.

¹⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 135.

att han icke ämnade ingå något förbund, därest icke hvarje part åtog sig lika skyldigheter ¹⁾).

I motsats till den franska regeringen yppade emellertid Gustaf Adolf under förhandlingarnes gång sina planer. Han ville icke dölja, sade han, att han «till bevarandet och återställandet af de tyske furstarnes frihet» vore redo förklara kejsaren öppet krig, endast han blefve i stånd att ärorikt avsluta detsamma. Ty aldrig ville han göra såsom konungen af Danmark hade gjort. Därefter t. o. m. nämde Gustaf Adolf några af sina villkor. Ville Ludvig XIII — föllo hans ord — föra kriget mot kejsaren, vore han villig lemna 30,000 riksdaler hvarje månad till truppernas underhåll. Men vore det åter den franske konungens önskan, att han sjelf ginge ut i kriget, begärde han 35,000 man till fots och 20,000 till häst. Han erbjöd sig att betala tredjedelen af dessas underhåll; resten borde erläggas af de öfrige, som förbunde sig med honom. Konungen lofvade därjemte Charnacé en skriftlig framställning rörande förbundsvilkoren och gaf Axel Oxenstierna i uppdrag att lemna ytterligare meddelanden om den här, som behöfdes för kriget i Tyskland ²⁾.

Den skriftliga framställning, om hvilken konungen gifvit löfte, blef inom kort öfverlemnad till Charnacé. Den innehölls i tvenne aktstycken, af hvilka det ena bar titeln: «Finis seu scopus, ad quem foedus iniri debere videtur», och merändels kallas «Conditiones finales», det andra: «Conditiones foederis, quibus paciscentes reges illigari debere videntur». Begge synas ungefär samtidigt hafva tillståtts äfven det engelska sändebudet, sir Thomas Roe ³⁾.

Granskar man närmare den första af dessa handlingar, finner man snart, att det program, som däri framlägges, icke är nytt för dagen. De svenska gesandter, som i början af året 1629 affärdats till fredskongressen i Lübeck, men där icke mottagits, hade erhållit i uppdrag att af kejsaren och Ligan utverka i hufvudsak samma medgifvanden, hvilkas uppnående nu angafs såsom ändamålet med det svensk-franska förbundet ⁴⁾. Uppfyllandet af ungefär samma punkter hade också fordrats i den instruktion, som utfärdats för Sten Bjelke, hvilken efter freden i Lübeck

¹⁾ Mém. de mr. Charnacé allegué à la lettre ci-dessus pour msgr le cardinal. 1 oct. 1629. Arch. des aff. étrang. Suède I. Jmfr PUFENDORF, Commentariorum de rebus suecicis liber II, 31—32, Arkiv till upplysning om de svenska krigens och krigsinrättningarnes historia, I, 47 och MOSER, Patriot. Archiv, VI, 133.

²⁾ Mém. de mr Charnacé allegué à la lettre ci-dessus etc. 1 oct. 1629. Den del af denna skrifvelse, som finnes tryckt hos FORSTÉN, Akty etc., 101—103, saknar just de ställen, som innehålla Gustaf Adolfs förslag till Charnacé. Konungen sade bl. a.: «que s'il plaist au roy d'entreprendre la guerre, le roy de Suède luy fournira pour l'entretienement de ses troupes trente mille richedalles par mois, ou s'il veut que luy mesme la fasse, il demande trente cinq mille hommes de pied et vingt mille chevaux dont il offre payer le tier et les autres princes confederéz baille-ront le reste. Il a promis au sr de Charnacé de luy donner un mémoire de toute cette affaire, et a commandé à son chancelier en la présence de sr de Charnacé de luy mettre en main l'estat de l'armée qu'il faudroit pour la guerre d'Allemagne, ce que led. chancelier n'a pas encore fait».

³⁾ GARDINER, Letters relating to the mission of Th. Roe to Gustavus Adolphus, 40, 58—59.

⁴⁾ DROYSEN, Gustaf Adolf I, 356. Jmfr det i nästa not angifna stället och dessutom Mém. de RICHELIEU VI, 400.

sändes att förhandla med Wallenstein ¹⁾. Men lika litet då som förra gången hade något resultat uppnåtts. Nu var tiden inne, då Gustaf Adolf på våldsam väg tänkte aftvinga kejsaren hvad han icke i godo erhölet.

Med det svensk-franska förbundet afsåg Gustaf Adolf enligt denna handling först och främst återupprättandet af de tyska ständernas fri- och rättigheter. Alla furstar, som beröfvats sina land, konungen af Böhmen, hertigarne af Pomern, Mecklenburg och Holstein, markgreffen af Baden, grefvarne af Oldenburg, Ostfriesland och andra skola åter försättas i samma ställning, som de innehåft före det tyska krigets utbrott. Detsamma gäller städerna, såväl de fria under kejsarlig höghet som andra, vare sig de ligga vid Östersjön och Nordsjön eller i det öfre Tyskland. Kejsarens härar skola dragas ur det romerska riket; hvarken de tyska ständerna eller grannmakterna skola längre lida under hans förtryck och icke en enda kejsarlig besättning kvarlemnas i Tyskland. Alla befästningar, som under kriget uppförts vid Östersjön, Nordsjön eller i Graubündten, jemnas med jorden. Tysklands hamnar blifva fria såsom före kriget; inga krigsskepp få i dem byggas, ingen flotta utrustas och hvad som däraf förefinnes aflägsnas. Det riksstånd, som förbryter sig mot kejsaren eller riket, straffas med böter efter kurfurstarnes och de öfriga ständernas dom. Den svenska besättningen i Stralsund lemnar staden, hvilken återställes i sitt gamla skick; afbräck och omkostnad, vållad genom belägringen, ersättes, och konungen af Sverige räknas ej till skada, hvarken nu eller framdeles, att han bringat staden hjälp. Kejsaren bistår icke längre Polen mot Sverige. Alla fångar förklaras å ömse sidor utan vidare fria; allmän amnesti utfärdas och för framtiden böra en uppriktig fred och vänskap herska mellan de förbundne, kejsaren och riksständerna. I denna fred inbegripas, om de så önska, Storbritannien, Danmark, Transsylvanien och Generalstaterna. Ingen af de förbundne underhandlar eller ingår fred med fienden utan efter allmän öfverenskommelse och ingen nedlägger vapnen, förrän det föresatta målet blifvit uppnådt ²⁾.

Vilkoren för det förbund, genom hvilket detta mål skulle nås, äro af Gustaf Adolf framställda i den andra af de handlingar, som öfverlemnades till Charnacé i Preussen: «Conditiones foederis». De fjorton paragrafer, som däri innehållas, visa alla med hvilken stor omsikt konungen skred till utförandet af sitt verk.

Det nämnes i början af dessa förbundsvilkor, att den svensk-franska alliansen ingås mellan de båda konungarne till deras rikens och undersåtars försvar, till Nordsjöns och Östersjöns betryggande, handelns frihet och de i närheten af de nämnda hafven liggande ländernas och hamnarnes återställande i deras forna skick. Då alla anmaningar att ändra tillvägagångssätt ditintills förkastats af kejsaren, skola Sveriges och Frankrikes konungar förbinda sig att med väpnad makt inskrida mot honom. Till den ändan åtager sig Gustaf Adolf att uppställa en för detta krig tillräcklig här och hålla sin flotta under segel i Östersjön. Konungen af Frankrike bidrager till truppernas underhåll med subsidier, hvilkas storlek be-

¹⁾ DROYSEN, Gustaf Adolf II, 14—16.

²⁾ Rikskansleren AXEL OXENSTIERNAS skrifter och brevexling. Förra afdeln., I, 536—537.

stämmes genom särskild öfverenskommelse. Han underhåller äfven för egna medel krigsskepp i Nordsjön och ställer dem under Gustaf Adolfs befäl. Denne skall nämligen hafva ledningen af förbundet — «*directorium foederis*» — på de båda hafven lika väl som i Tyskland. Dock skall allt afgöras i enlighet med de förbundna makternas råd, och konungen af Sverige vara omgifven af deras befullmäktigade deputerade. Värkning af soldater och sjöfolk, anskaffandet af skepp och krigsredskap skola stå hvar och en af de förbundna fria i de andres land, men förvägras fienden. Förbrytare och flyktingar skola utlemnas till sin öfverhet att bestraffas. Tillträde till förbundet skall vara öppet för konungarne af England och Danmark, fursten af Transsylvanien samt de tyska furstar, ständer och städer, som så önska. Dock förblifver ledningen alltid hos konungen af Sverige. Slutligen förklaras det äfven i detta aktstycke, att om tillfälle till underhandling yppas, denna skall drifvas gemensamt; ingenting beslutas eller fred ingås på egen hand, och förbundet ega bestånd, tills dess ändamål uppnåtts¹⁾.

Betydelsen af dessa båda handlingar, hvilka innehålla Gustaf Adolfs program för det blifvande förbundet mellan Sverige och Frankrike, var från första ögonblicket klar för Charnacé. Han gaf också omedelbart sin systerson de Lignières, som befann sig i hans suite, befallning att med dem skynda till Frankrike. Sjelf stannade han tills vidare kvar i Preussen. Det var hans afsikt att där afvakta Richelieus svar²⁾.

Medan sålunda Charnacé, osäker om hvad han hade att göra, tillbrakte sin tid i det svenska lägret, hade redan i september, innan ännu stilleståndet i Altmark afslutits, Gustaf Adolf lemnat Preussen. Öfver Kalmar hade han tagit vägen till Stockholm och Upsala. I denna senare stad var det, som han den 27 oktober samlade sitt råd till den evigt minnesvärda öfverläggning, hvilken föregick det afgörande beslutet om Sveriges deltagande i det tyska kriget. Han kallade det dit — såsom han sjelf säger — «enkannerligen efter konungarne i Frankrike och England nu presentera H. K. M. förbund emot kejsaren, att saken må vara hos K. M. sluten, om H. K. M. skall detta kriget taga an eller icke, förrän H. K. M. sig på bemälte konungars anbringan förklarar»³⁾. Lång blef debatten för och emot kriget, och det nämndes bland skälen däremot också det, «att oansedt konungen i Frankrike och andra nu sollicitera H. K. M. starkt till detta kriget, så skulle de dock sedan draga handen ur elden, när de man först hade H. K. M. deruti, och således släppa hela de kejserskes krafter och börda in på dessa orter, hvilken Sverige synes icke allena kunna uthärda»⁴⁾. Men då «de gode herrar» — heter det vidare — slöto

¹⁾ MOSER, *Patriotisches Archiv für Deutschland*, VI, 139—141. Rikskansleren AXEL OXENSTIERNAS skrifter och brevexling. Förra afdelningen, I, 537—538.

²⁾ *Mém. de mr Charnacé etc.* 1 oct. 1629. Arch. des aff. étrang. Suède I. Jmfr en depesch från Charnacé af d. ⁸⁰/1 1630 i Arch. des aff. étrang. Suède I, 300: . . . vn de mes nepveux que j'auois enuoyé de Prusse en France porter au roy mon maistre les nouvelles de la treue et les articles d'alliance qu'il auoit pleu à Sa Maj. de Suede me faire communiquer.

³⁾ Arkiv till de svenska krigens och krigsinrättningarnes historia I, 56.

⁴⁾ Arkiv etc., I, 57—58.

rådslaget den 3 november, funno de dock, att skälen «pro offensione voro riktigare än de andra, och att intet tjenligare vore till riksens säkerhet, reputation och ändteliga fred än att ju förr ju heller gå öfver med största makt, som riket kan mista, och animose gripa kejsaren an i Tyskland» ¹⁾. Sådant var det råd, Gustaf Adolf mottog; hans eget beslut gick i samma riktning. Det var ett beslut af den största betydelse: ett folks framtid hängde därpå.

Vid dessa viktiga öfverläggningar i Upsala saknades i rådet dess främste man: rikskanslern Axel Oxenstierna. Jemte riksmarsken Jacob de la Gardie dröjde han ännu i Preussen. Men som ingen — endast konungen undantagen — kände kanslern hela betydelsen af det steg man stod i begrepp att taga, och han arbetade i sin stad med ifver för dess möjliggörande. Icke minst ansåg han — trots personliga antipatier — såsom sin plikt att stödja den med Frankrike inledda underhandlingen. Jemte de la Gardie vände han sig därför — på ingifvelse af Gustaf Adolf — till Charnacé och förestälde denne vikten af en resa till Sverige; de försäkrade honom båda, att en sådan färd skulle komma konungen att fatta ett afgörande beslut rörande kriget i Tyskland ²⁾. Ofta ledde de samtalen på detta ämne, och låg det också i Charnacés intresse att icke visa sig alltför beredvillig, gaf han dock med nöje vika för påtryckningarna. Redan under förra delen af oktober är han bestämd för färden öfver Östersjön; i slutet af samma månad talar man redan i Upsala om hans ankomst till Sverige ³⁾.

Det kunde synas, som om en ny förhandling mellan Gustaf Adolf och Charnacé vore lönlös, innan nya förhållningsorder med anledning af konungens förbundsförslag hunnit anlända från Frankrike. Men Charnacé var full af mod och tillförsikt, och han hoppades att i Sverige mottaga de nödiga ordena från sin regering.

II.

Det var den 11 november 1629 ⁴⁾, som Charnacé jemte Jacob De la Gardie inskeppade sig i Pillau för att därifrån företaga öfverresan till Sverige. De skildes — såsom det heter — «i stor vänskap» från Axel Oxenstierna. Den 18 landstego

¹⁾ Arkiv etc., I, 60.

²⁾ «Ils m'assuroient que cela feroit entierement resoudre leur Maj. à ce que le bien public requeroit de luy» — heter det i en depesch från Charnacé i början af febr. 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I.

³⁾ Arkiv etc., I, 43. — Se för öfrigt rörande Charnacés öfverresa Mém. de Richelieu, V, 149. Deras källa i denna punkt torde vara ett nu förkommet bref af Charnacé, om hvilket talas uti den i föregående not nämnda depeschen.

⁴⁾ Charnacés brefregistratur. Arch. des aff. étrang. Suède I.

de i Sverige — troligen i Kalmar — och styrde genast kosan till Upsala, hvarest Gustaf Adolf ännu befann sig. På vägen dit helsades den franske gesandten öfverallt med de största hedersbetygelser. Han berättar sjelf, att den hjertlighet och välfägnad, med hvilken han mottogs af konungen och befolkningen, var sådan att man icke ens i fantasien kunde önska sig den större. I förbigående tillägger han, att denna gästvänlighet blifvit hans ruin, ty han hade icke besökt stad eller by, till hvars innevånare han icke ansett sig förbunden att gifva någon skänk. De gåfvor han på detta sätt utdelat hade uppgått till icke mindre än 1500 écus¹⁾.

Kort efter ankomsten till Upsala, erhöll Charnacé den 1 december audiens hos Gustaf Adolf. Han yttrade under denna, att han efter slutadt fredsvärf, i begrepp att återvända till Frankrike, kommit för att taga afsked och för att efterhöra, i fall konungen hade något att meddela hans herre. Af denne hade han fått i uppdrag förklara, att om Gustaf Adolf mera i detalj än dittills ville yppa sina framtidsplaner och träda i underhandling, skulle man å fransk sida åt dem skänka all möjlig uppmärksamhet. Han framhöll, huru lämpligt det för ändamålet vore, att ett svenskt sändebud afginge till Frankrike. Det kunde bäst ske under förövändning att tacka regeringen för fredsmedlingen i Altmark.

Hos Gustaf Adolf låg Wasarnes misstänksamhet i blodet, och då han af Charnacés yttrande förstod, att denne ännu icke erhållit utförliga instruktioner för en underhandling om förbund, svarade han helt kyligt, att det af allt att döma icke vore konungen af Frankrike, som ville en allians, utan endast sändebudet; han sjelf och Charnacé hade nu underhandlat så länge, att Ludvig XIII lika väl hunnit sända fullmakt som befallning att hålla tal, hvilka till ingenting ledde. Då sändebudet härtill genmälte, att den allmänna misströstan om de polsk-svenska förhandlingarnes lyckliga utgång varit vållande till att han icke erhållit några närmare instruktioner, men att allt, endast konungen skickade sändebud till Frankrike, skulle blifva ordnad, svarade Gustaf Adolf: «Jag är icke en af dessa herskare, hvilkas makt begränsas endast af deras egen vilja. Jag kan ingenting bestämma utan att hafva hört mina rådsherrar». Men ville Charnacé — tillade han — skriftligen uppsätta det förslag, han muntligen frömostält, skulle han därpå gifva sin resolution²⁾.

¹⁾ Depesch af Charnacé från början af febr. 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I. Denna depesch ligger till grund för och är nästan ordagrant — dock med vissa uteslutningar och tillägg — återgifven i Mém. de RICHELIEU, V, 150—157. Ut i det i texten härofvän begagnade, i memoirerna felande stycket anföres, att Charnacé mottogs «avec tant de caresses et bonnes cheres du roy et de tout le monde qu'il ne s'en peut imaginer dauantage, n'allant jamais par les rues en quelque lieu que ce fust que le peuple ne benist le roy d'enuoyer leur moyenner le repos qu'ils prioient Dieu le luy donner en reuanche et toute prosperité; (et vous diray en passant que cela est cause de ma ruyne n'y ayant eu ville ny bourg qui ne m'aye traitté et obligé de donner quelque chose à ceus qui auoint seruy et peu à peu m'en a cousté quinze cents escus de compte faict)».

²⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 150—151. — I den i föregående not omtalade depeschen från Charnacé saknas första punkten i andra stycket å sistnämnda sidan. I dess ställe heter det där: «Je luy repondis que quand je vins le roy ne pouuoit me le baillier d'autant que je desespérois

Det franska sändebudet tvekade till en början att efterkomma denna Gustaf Adolfs uppmaning. Äfven han hade misstroende: han fruktade, att svenskarne skulle begagna sig af hans skriftliga inlägg för att lättare göra sin förlikning med kejsaren. Men slutligen beslöt han sig för ett sådant, dock under iakttagande af den försiktighet, att han hvarken undertecknade sin skrifvelse eller däri utsatte ort och datum¹⁾. Härtill lät han emellertid redan samma dag — den 1 december — beveka sig, men uteslöt då hvad som för kejsaren kunde vara sårande i propositionen²⁾. Därefter blef dess innehåll, att om Gustaf Adolf ville föreslå de medel han ansåge lämpliga för ernåendet af en allmän fred och de förtryckta furstarnes frihet, samt sända till Frankrike en person, som vore befullmäktigad att underhandla och avsluta antingen ett försvars- eller anfallsförbund, skulle Ludvig XIII med stor beredvillighet gifva sitt samtycke till ett sådant³⁾. Han skulle göra det af lust att vara Gustaf Adolf till behag och det allmänna bästa inom kristenheten till gagn.

Denna skriftliga proposition gjorde verkan. Redan samma dag, som den aflemnades, trädde Gustaf Adolf till öfverläggning med sitt råd. Det beslöts, att fyra deputerade, Johan Skytte, Per och Carl Banér samt Johan Salvius skulle träda i förbindelse med det franska sändebudet. De hade att förklara Gustaf Adolfs bifall till Charnacés proposition. Men då för tillfället ingen fullt lämplig person funnes att sända till Frankrike, vore det — så falla orden — både konungen till behag och saken till fromma, om Charnacé ville medfölja det sändebud, som komme att utses, och hos sin regering understödja hvad han i Upsala utlofvat. Äfvenledes skulle kommissarierna ånyo förelägga gesandten de båda handlingar rörande för-

tellement de la treue avec les polonois que cela en auoit osté toute esperance au roy d'autant qu'il ne jugeat pas qu'il peult facilement penser à aultre dessein et de ce que l'empeschement de me l'auoir enuoyé estoit le peu de connoissance que le roy auoit de toute cette affaire, mais que je l'asseurois que s'il y enuoyoit, l'affaire estoit faicte». —

¹⁾ Charnacés inlaga (Sv. Riksark. Gallica) lydde:

«Sire

Pour obeir au commandement qu'il a pleu a V. M:te me faire de luy donner par escrit le point principal sur lequel j'ay eu l'honneur de luy parler ce matin; je luy direy en peu de mots, que le roy tres chrestien mon maistre ayant este informe de la bone volonté qu'a V. M:te (si elle estoit aidee et secondee en ce dessein) de contribuer au repos public et a la liberte des princes et des villes d'Alemagne injustement oppressez, m'a faict commander de dire et assurer a V. M:te, que s'il luy plaise proposer les moyens qu'elle juge propres pour en venir la; et enuoyer en France vn homme avec plain pouuoir de traicter et conclure sur ce subject, soit en forme de ligue deffen-sive ou offensive mesmes; Sa M:te y entendra tres volontiers pour l'envie qu'elle a de faire chose agreable a V. M:te et utile au bien general de la chrestiente. Mais le roy mon maistre prie V. M:te que cela ce face sans esclat et avec segret, pour ne pas donner ombrage (a ceux que j'ay nommez a V. M:te) devant qu'on les en aye aduertis et informez de l'enuie qu'a V. M:te d'estre en bonne intelligence avec eux et que ce que font V. M:tes n'est pas pour leur nuire mais au contraire pour servir a tous».

²⁾ Denna finnes i sitt slutliga skick med få rättelser intagen i Mém. de RICHELIEU, V, 151—152. Den saknas däremot i den Charnacéska depeschen från början af febr. 1630. I memoirerna har denna proposition fått gälla såsom den först afgifna.

³⁾ «Sa M:té tres chrestienne y entendra tres volontiers».

bundets ändamål och villkor, hvilka redan i Preussen öfverlemnats åt honom. Dessas affattning i allmänna ordalag gjorde emellertid — såsom äfven Charnacé antydde — speciellare bestämmelser nödvändiga, och äfven dessa hade kommissarierna i uppdrag att meddela.

Enligt dessa bestämmelser skulle konungen af Frankrike redan under instundande vinter i förskott utbetala 600,000 riksdaler, af hvilka 400,000 såsom subsidier för första året och 200,000 till underhåll af det tyska rytteri, som stod i Gustaf Adolfs sold. För hvarje af de följande åren borde franska regeringen bidraga med minst 400,000 riksdaler, och dessa på bestämd tid utbetalas i Amsterdam eller i Frankrike. De stora omkostnader ett så omfattande krig komme att draga med sig gjorde det äfven nödvändigt, att tyska tullinkomster toges i användning. Anfölles Gustaf Adolf på grund däraf eller öfverhufvudtaget på grund af kriget, skulle konungen af Frankrike anse hvarje hans fiende som sin egen och med brytande äfven af förut ingångna förpliktelser undandraga denne sin vänskap. För öfrigt fordrade Gustaf Adolf öfverlemnandet af femton fullständigt utrustade krigsskepp, hvilka skulle upprätthålla tryggheten på Nordsjön samt skydda tulluppbörden och tillförseln till hären. Hvad Italien beträffade, borde den franska regeringen där icke sluta fred, så länge det tyska kriget påginge; skedde det, skulle till motvikt en tillräcklig här sändas till Rhentrakterna, då man ju kunde förmoda, att spanjorerna, om de uppnådde stillestånd med Holland, skulle efter freden i Italien uppträda med hela sin makt i Tyskland. Ville Frankrike hafva andra än de föreslagna, såsom hertigen af Bayern och de öfriga kurfurstarne, upptagna till medlemmar af förbundet, skulle det icke misshaga Gustaf Adolf¹⁾. Och uppfylldes dessa hans fordringar, vore han beredd att redan nästa vår föra hela sin här öfver till Tyskland; fred skulle han, om blott konungen af Frankrike i sin ordning lofvade detsamma, icke afsluta utan dennes samtycke²⁾.

Med anledning af det uppdrag, som sålunda tilldelats de fyra kommissarierna, sammanträdde dessa med det franska sändebudet och utvecklade under flera möten sin konungs fordringar. Till någon egentlig underhandling kunde det emellertid icke komma, då Charnacé liksom förut förklarade, att den franska regeringen, okunnig om Gustaf Adolfs önskningar, icke gifvit honom tillräcklig fullmakt; han måste därför iakttaga försiktighet med sina löften, men försäkrade samtidigt, att hans herre skulle bevilja allt, som man rimligtvis kunde önska af honom. Underhandlingarnes fullförande uppdrogs också åt det svenska sändebud, som skulle afgå till Frankrike. Härtill utsågs Carl Banér. Charnacé berättar, att denne omkring den 10 december erhållit sina instruktioner och vid denna tid stod redo att afresa³⁾.

¹⁾ Man märke, att Gustaf Adolf erbjuder franske konungen rätt att i förbundet upptaga Maximilian af Bayern och de öfriga kurfurstarne.

²⁾ Se Bilaga I.

³⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 152. — Uppgiften å denna sida, att Gustaf Adolf fordrat endast sex skepp af Frankrike, beror på misskrifning.

Genom beslutet att afsända Banér till Frankrike syntes onekligen förbunds-
underhandlingarne skola föras in i ett nytt skede. Men detta beslut skulle snart
åter upprifvas. En ytterlig försiktighet och en omsikt, som de rådande förhållan-
dena gjorde nödvändig, karakterisera Gustaf Adolfs hela uppträdande och icke
minst hans verksamhet som diplomat. Efter att nogare hafva öfvervägt saken be-
stämde han sig för att icke afsända Banér. Han fann, i synnerhet som Charnacé
ingenting bestämdt kunde uttala rörande den franska regeringens vilkor¹⁾, en
underhandling, förd af svenskt sändebud i Frankrikes hufvudstad, olämplig; annor-
städes kunde den — lät han säga — ske med mindre uppseende och i större hem-
lighet. Då Charnacé, förvånad öfver den hastiga förändringen, någon tid efter det
han erhållit underrättelsen därom besökte Gustaf Adolf, fick han veta ännu andra
skäl. Konungen förklarade honom då — väl icke utan öfverdrift — att kejsaren
vore sinnad att sluta en för Sverige förmånlig fred, och att han ville återgifva
Stralsund, Rostock och Wismar deras gamla frihet. Konungen af Danmark —
tillade han — som ansåg, att man skulle öfvergifva Sverige liksom man öfvergivit
honom själf, hade redan erbjudit sig som medlare. För öfrigt vore Frankrikes sätt
att behandla sina bundsförvandter icke uppmuntrande: hertigens af Mantua land
vore sköfladt, hans båda hufvudfästningar, Casale och Mantua, belägrade, och Ge-
neralstaterna stode på grund af obetalda franska subsidier i begrepp att sluta fred.
Inom sjelfva Frankrike rådde tvedräkt, orsakad af konungens egen broder; med
kejsaren önskade man där fred, endast den stode att erhålla. Törhända skulle den
också redan vara sluten, när Gustaf Adolfs sändebud anlände: han skulle då komma
att stå ensam i kampen mot kejsaren, hvilket vore utan all rim och reson²⁾. Då
Charnacé sökte göra invändning, blef han tvärt afbruten. «Det är sent», sade
Gustaf Adolf. «Jag har ätit en dålig middag: tillåt, att jag intager min kvällsvard.
I morgon erhållen I edra depescher och min skriftliga resolution. Men skulle så
vara, att konungen af Frankrike vill föra underhandlingar i Holland med mitt sände-
bud där, ärnar jag att lemna denne tillräcklig fullmakt. Dock utber jag mig i sådant
fall, att eder konung begagnar sig af annan person än sin därvarande ambassadör³⁾,

¹⁾ FORSTÉN, Akty etc., 117. Jmfr för det följande Gustaf Adolfs resolution för Charnacé af
d. 9/19 december 1629.

²⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 154—155. — Den där å s. 153—154 intagna berättelsen om en
svensk underhandling med Wallenstein, företagen på dennes initiativ och hvarom Gustaf Adolf
skulle gifvit uppdrag åt Sten Bielke, saknas i den Charnacés depesch, som ligger till grund för
framställningen i öfrigt. Men denna underhandling är likväl icke — såsom KLOPP i Der dreissig-
jährige Krieg bis zum Tode Gustav Adolfs 1632, III, 1, 323, ansett — «als Thatsache übrig».
Bielke befann sig vid denna tid i Tyskland, och Gustaf Adolf skrifver d. 15/25 januari 1630 till
Axel Oxenstierna: «Om thett stilleståndh H. K. M:tt haffver befahlatt her Steen Bielke negociera
med Wallenstein skall Grubben hafva copie af H. K. M:ts breeff, att vijsa cantzlären, och berätta
honom ther hoos, hvadh motiver H. K. M:tt ther till hafver». Rikskansleren AXEL OXENSTIERNAS
skrifter och brevexling. Senare afdelningen, I, 560.

³⁾ Franskt sändebud i Holland var 1629 Nicolas de Baugy, som alltsedan 1603 i en lång
följd af år varit resident i Wien. Gustaf Adolfs uppfattning af honom blifver i Mém. de RICHELIEU,
V, 156, affärdad med följande ord: «ce doute étoit sans fondement, mais, en affaire de telle
importance, la moindre chose fait ombrage».

ty jag hör af Generalstaternas förnämste män, att han i trettio år varit hos de kejserske, men att han ännu icke hatar dem» ¹⁾).

Den af Gustaf Adolf till följande dag — den 19 december — utlofvade resolutionen blef å utsatt tid öfverlemnad till Charnacé. Det redogöres däri till en början för sändebudets proposition. Till svar på denna förklarar Gustaf Adolf, att han ursprungligen haft för afsikt att låta en gesandt afgå till Frankrike. Det skulle också skett, endast Charnacé kunnat bestämdare uttala sig. Men då detta icke varit fallet, har konungen måst nöja sig med att skriftligen låta uppsätta alla de förbundsvilkor, som tidigare förelagts sändebudet. Vill Ludvig XIII på grundvalen af dem ingå förbund, vare sig offensivt eller defensivt, samt upptäcka sina tankar, är Gustaf Adolf beredd att öfverlemna den följande underhandlingen till sitt sändebud Camerarius ²⁾ i Haag. I största hemlighet, utan ytterligare notvexling, kan därefter förbundet mellan Sverige och Frankrike afslutas å denna ort ³⁾.

Det var egentligen endast i en punkt, som de nu till Charnacé meddelade förbundsvilkoren skilde sig från de föregående: subsidierna voro höjda till minst 600,000 riksdaler årligen ⁴⁾. Denna summa jämte öfriga vilkor fick äfven Camerarius i sin instruktion ⁵⁾ befallning att utverka. Dock kunde — med undantag blott för det första året — de 600,000 riksdalerna, ifall motstånd mötte, sänkas till 400,000 ⁶⁾,

¹⁾ Charnacés depesch från början af febr. 1630. Det här ofvan citerade stället följer omedelbart efter första stycket i *Mém. de RICHELIEU*, V, 155, och har i originalet följande lydelse:

«Comme je luy voulus repartir, il me dist: il est tard. J'ay mal disné; trouues bon que je soupe. Demain vous aurez vos depesches et ma responce en escrit et si le roy ueut traiter en Hollande avec mon ambassadeur qui en aura tout pouuoir je vous prie que le roy (veuille) se servir d'un autre que de l'ambassadeur que vous y auez, car j'apprends qu'il a esté 30 ans auprez des imperiaux (et) qu'il ne les hait pas encores ce que je scay des principaux des Estats; là nous traiterons plus secretement qu'en autre lieu . . . Voilà, monsieur, comme il me failla partir d'auprez de luy».

Det bör här nämnas, att andra stycket å s. 155 i *Mém. de RICHELIEU*, V, hela sidan 156 med undantag af ett par rader och största delen af den följande saknas i den ofta citerade Charnacéska depeschen. Säkerligen stödjer sig emellertid framställningen delvis på något förlorat brev af sändebudet.

²⁾ Ludvig Camerarius (*1573 †1651) tillhörde kretsen af de landsflyktige pfaltziske diplomaterna. Redan 1622 var han Axel Oxenstiernas politiske agent i Holland; under åren 1626—1641 lefde han som svensk ministerresident hos Generalstaterna. Hans stora brevexling med den svenske rikskansleren är en hufvudkälla för det trettioåriga krigets historia.

³⁾ Resolutio S. R. M:tis Sueciæ ad ea quæ Christianissimi Regis legatus illustris, dom. Herc. baro de Charnacé 21 nov. Upsaliæ proposuit. Data ibidem die 9 dec. anno 1629. *Arch. des aff. étrang.* I, 211. Jmfr *Mém. de RICHELIEU*, V, 156—157.

⁴⁾ *Explicatio lucidior quorundam articulorum in conditionibus foederis implicite contentorum.* Sv. Riksark. Gallica.

⁵⁾ Tenor mandatorum, quæ S. R. Majestas Sueciæ clementer vult, ut consiliarius et legatus ejus apud d:nos ordines Generales foederati Belgii, d:nus Ludovicus Camerarius observare debeat, in congressu cum deputato Regis Christianissimi. Datum Upsaliæ die 18 decembris 1629. Tryckt hos MOSER, *Patriotisches Archiv*, VI, 133—150.

⁶⁾ Camerarius skulle utverka af den franske legat, som komme att underhandla med honom i Haag, «ut peculiari instrumento Herum suum obstringat ad contribuendum S. R. Maj. quotannis, quamdiu hoc bellum durarit, sex centena millia coronatorum. Sed si hucusque eum inducere enquiverit, S. R. Maj. consentit, ut gradatim aliquid remittat, donec ad annua quadragenta millia thale-

och villkoret om de femton skeppen efterskänkas¹⁾. Men skulle det visa sig, att Frankrike alldeles afböjde att lemna subsidier, vore Gustaf Adolf ändock nöjd, blott båda makterna förpliktade sig att nästa vår sända hvar sin armée till Tyskland och där föra kriget efter gemensam plan, tills ändamålet blifvit uppnådt²⁾. I sådant fall borde likväl alla öfriga villkor noggrant upptagas i förbundstraktaten, framför allt den bestämmelse, att Frankrike, om någon annan makt angrepe Gustaf Adolf under det tyska kriget, skulle betrakta denna såsom sin fiende³⁾.

Den bestämdhet, med hvilken Gustaf Adolf uttalat sig rörande underhandlingens fortsättande i Haag, gjorde Charnacés vidare vistelse i Sverige onödig. Dagen efter det han mottagit konungens resolution egde hans afskedsaudiens rum. Han erhöll vid detta tillfälle såsom uttryck af Gustaf Adolfs bevågenhet »till föräbring en kadia om 800 kronor medh conterfej och 4 halfua cartouer»⁴⁾ och lemnade därefter Upsala, följd på sin resa genom Sverige af svenska officerare och adelsmän⁵⁾. Från Göteborg, hvarest han tog afsked af dessa, fortsatte han sedan färden till Danmark. Här mottogs han på Fredriksborg af Christian IV och dröjde ett par dagar i det danska hofvet. Han sökte liksom i Lübeck-kongressens dagar förmå konungen till förnyadt motstånd mot kejsaren: utan vidare skulle denne i närvarande kritiska tider bevilja alla fordringar, som framställes. Men huru han än lade sina ord, allt var förgäfvets. Charnacé fann Christian IV så modlös, skrifver han, att han icke vågade lyssna till några skäl; han svarade endast, att han väl icke fruktade kejsarens vapen, men att han icke ånyo ville blanda sig i förhållanden, från hvilka han gjort sig fri genom freden i Lübeck⁶⁾. Något senare skrifver sändebudet: »konungen af Danmark är helt och hållet ur stånd och som jag tror äfven motvillig att inlåta sig i krig. Jag har varit hos honom för tre dagar sedan och kommit på det klara med hans ståndpunkt i de ämnen, som ligga

rorum imperialium pervenerit, infra quam summam non descendet». Under alla förhållanden skulle Camerarius dock söka ernå, »ut pro primo anno ad minimum sex centena millium imperialium thalerorum exponet, eaque jam statim durante hyeme Amstelodami anticipet».

¹⁾ »Hoc punctum Camerarius quidem postulabit, cum id legatus ipse hic obtulerat, sed, si renuentem invenerit, non admodum illud urget».

²⁾ »S. R. Maj. contenta est, ut tantum his de navibus et subsidio pecuniario conditionibus annexis: ita ut uterque regum, propriis tantum viribus, utrinque suum et quidem regium et sufficientem exercitum simul pro futuro vere in Germaniam ducat, communique opera et consilio utrinque bellum tamdiu gerant, nec ab eo, altera parte inconsulta aut invita, discedant, donec scopus supradictus obtentus sit».

³⁾ »Id vero inprimis et præ cæteris observabit, ut, si occasione hujus a S. R. Maj. in communes inimicos suscepti belli aliquis alius rex, princeps aut respublica se Suae R. Maj. quocunque modo opposuerit, eundem eandemve Rex Christianissimus, ut supra dictum, pro communi cum S. R. Maj. Sueciæ hoste habeat».

⁴⁾ Rikskansleren AXEL OXENSTIERNAS skrifter och brevexling. Senare afdeln., III, 190.

⁵⁾ Charnacé skrifver d. 1/1 1630 till Carl Banér rörande de nya ynnestbevis han efter affärd från Upsala mottagit: »Je me ressens extrêmement obligé à Sa M:té et si confus de leurs excès que je n'oserois les dire si grandes qu'elles ont esté au roy mon maistre de crainte qu'il ne me vouldust mal de les avoir consenti avec tant d'incommodités des serviteurs de Sa M:té de Suede». Sv. Riksark. Gallica.

⁶⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 157—158.

honom mest om hjertat». Om också hans son, den unge hertig Ulric, var hågad att med vapenmakt gå ut i kriget, ville han dock på inga vilkor handla i strid med faderns vilja ¹⁾.

Det hade, såsom redan anmärkts, i Charnacés instruktion af januari 1629 ålagts honom att söka ena Gustaf Adolf och Christian IV till gemensamt motstånd mot kejsaren. Detta visade sig under närvarande förhållanden lika omöjligt som 1624—1625. Det ständigt vakna grollet mellan de båda grannmakterna var nu såsom alltid afgörande, och Danmark befann sig 1630 dessutom i ett så utmattadt tillstånd, att detta omintetgjorde all utsikt till ett nytt krig mellan Christian IV och kejsaren. Var också Richelieu vid denna tid icke fullt underkunnig om verkliga förhållandet, senare insåg han det i hvarje fall. När i hans memoirer skildringen af Charnacés besök i Danmark afslutats, utbrister kardinalen: «det återstod blott konungen af Sverige, på hvilken Tyskland och dess grannfurstar kunde kasta sina blickar, då det gälde att motsätta sig huset Österrikes växande öfvermakt» ²⁾.

III.

Då Charnacé i december 1629 lemnade Sverige, var det hans afsikt att öfver Danmark omedelbart fortsätta färden till Frankrike för att meddela sin regering Gustaf Adolfs resolution och förbundsvilkor ³⁾. Af flera orsaker, bland annat en ihållande motvind, blef emellertid hans resa fördröjd i Helsingör ⁴⁾. Först den 30 januari ⁵⁾ på morgonen stod han färdig att lemna Danmark: med ett skepp från Danzig ämnade han företaga återresan till Frankrike. Men i sista minuten blef denna hindrad. Redan hade en del af hans följe inskeppat sig och resgodset förts ombord, då hans systerson de Lignières, återvändande från Frankrike, inträffade i

¹⁾ Depesch af Charnacé från febr. 1630: «Le roy de Dannemarc est tout à fait esloigné de l'estat et (je le crois) de la volonté de faire la guerre. Je l'ai vu depuis 3 jours et sondé de tous costés et sur toutes les choses qui le peuvent plus interesser». Arch. des aff. étrang. Suède I, 220.

²⁾ Mém. de RICHELIEU, V, 158: «Ces choses étant ainsi, il ne restoit que le seul roi de Suède sur lequel et l'Allemagne et les princes voisins pussent jeter les yeux pour s'opposer à la tyrannie naissante de la maison d'Autriche à l'empire».

³⁾ Odat. depesch af Charnacé, febr. 1630: «Je m'estois resolu de m'en aller vous porter cette responce (de G. A.) en diligence, afin que s'il vous plaistoit traitter vous enuoyassiez promptement en Hollande», Jmfr Mém. de RICHELIEU, VI, 398.

⁴⁾ Charnacé talar i bref till Carl Banér d. 20/30 jan. 1630 om «une renaissance d'obstacles s'estant continuellement opposée à mon dessein». Sv. Riksark. Gallica.

⁵⁾ I Mém. de RICHELIEU angifves den 22 jan. såsom den dag, då Charnacé haft för afsikt att lemna Helsingör. Detta datums felaktighet framgår af tvenne sändebudets bref till Gustaf Adolf och Carl Banér af d. 20/30 jan. i Sv. Riksark. Gallica. SIER, Mem. recondite, VII, 174, upp-gifver felaktigt ^{23/1}.

Helsingör med den franska regeringens svar på de i oktober afsända förbundsartiklarna jemte kardinalens befallning till sändebudet att återupptaga underhandlingen ¹⁾.

Den instruktion, som de Lignièrès i Helsingör öfverlemnade till Charnacé och som denne befaldes att noggrant följa, är daterad Paris den 18 dec. 1629 ²⁾. Rörd af de olyckor, heter det däri, hvilka öfvergått Tyskland, och med ovilja seende, huru all makt samlas hos huset Habsburg, hvilket sträfvar efter världsherraväldet, och hvars ärelystnad är utan annan gräns än den ett kraftigt motstånd kan sätta, erbjuder sig konungen af Frankrike att ingå förbund med Gustaf Adolf. Detta förbunds syfte skall vara återställandet af de tyska furstarnes och ständernas frihet, upprätthållandet af handelns trygghet på Östersjön och Oceanen liksom i deras hamnar samt att med godo eller ondo förmå kejsaren att icke längre med vapenmakt förtrycka Tyskland och grannländerna. De trupper, med hvilka han belägt fria länder och städer, skola dragas därifrån; äfven Spanien skall utrymma de platser det innehar i kejsarriket, och alla fästningar, uppförda af ena eller andra parten under kriget, vid de båda hafven såväl som annorstädes, i öfre och nedre Tyskland eller Graubündten, jämnas med jorden ³⁾.

Hvad de öfriga villkoren för förbundet angår, skall Charnacé inledningsvis framhålla, att konungen af Frankrike låtit uppställa en här om 40,000 man i Champagne och en liknande styrka i Italien att användas mot huset Österrike. Vidare: att han erhållit fullmakt att underhandla om allt, som med heder och rättvisa kan företagas i Tyskland, och att Frankrike önskar göra Gustaf Adolf till ledare af kriget där. Det erbjuder honom såsom sådan 600,000 livres om året, så länge traktaten varar, hvilken är afsedd för fem eller sex år. Denna summa kan dock, om Gustaf Adolf begär 900,000 årligen, ökas till 700,000. Till gengäld fordrar den franske konungen, att Sverige under Gustaf Adolfs befäl skall hålla en styrka om 30,000 man till fots och 8 eller minst 6,000 till häst. Hvad formen för förbundet beträffar, bör konungen af Sverige helst framställas såsom den, hvilken anhållit om detsamma. Hvarom icke, bör i traktaten ett för båda parterna tillfredsställande uttryck användas ⁴⁾.

¹⁾ Charnacé till Père Joseph, Helsingör d. ³⁰/₁ 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 300. Jmfr de i föreg. not nämnda breffen.

²⁾ Instruktionen af den ¹⁸/₁₂ 1629 finnes till större delen intagen i Mém. de RICHELIEU, VI, 397—398. Dock hafva där uteslutningar af största vikt blifvit företagna. Med instruktionen följde äfven tvenne depescher. Den ena, skrifven af Père Joseph, finnes, öfversatt till italienska, hos SIRI, *Memorie recondite*, VII, 173—174. Den andra depeschen (¹⁸/₁₂ 1629) förvaras i Arch. des aff. étrang. Suède I. För instruktionen jmfr Mém. de RICHELIEU med FLASSAN, *Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française*, II, 448—449.

³⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 397.

⁴⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 397 och Instruktionen i Arch. des aff. étrang. Suède I. Sedan förbundets ändamål angifvits, hade sändebudet i uppdrag framställa:

«que pour cet effet S. M. a fait dresser une armée en Champagne de quarante mil hommes outre celle de pareil nombre qu'elle destine pour l'Italie pour opposer aux armes d'Autriche. Et que de plus elle luy a donné choye et pouvoir de traicter avec luy sur toutes les choses qu'elle estime pouvoir estre avec honneur et justice entreprises en Allemagne, qu'elle desire le rendre chef d'une si glorieuse entreprise pour l'estime qu'elle faict de sa valeur, de son experience et de sa conduite.

Men dessa Charnacés instruktioner innehålla ännu tvenne ytterst viktiga punkter. Gustaf Adolf skall lofva, heter det, att den katolska Ligan lemnas i okvald besittning af allt, hvad henne med rätta tillhör, och särskildt att Maximilian af Bayern icke störes i besittningen af kurfurstendömet och andra rättigheter, som rimligen tillkomma honom¹⁾. Denna fordran måste genomdrivas, ty det är nödvändigt att hålla Ligan och huset Österrike söndrade och därigenom visa, att frågan gäller icke religionen, utan det tyska rikets frihet, i hvilken Ligan är intresserad, och till hvars återställande den kan bidra, om ej på annat sätt, så därigenom att den förblifver neutral²⁾. Icke heller får religionen förändras — säges det slutligen — på de orter, som gifva sig eller eröfras, och fri utöfning af den katolska bekännelsen skall vara tillåten äfven där detta icke förut var fallet³⁾.

Dessa sist nämnda fordringar visa Richelieus och Père Josephs politik i dess rätta belysning. Åt den stora kamp, i hvilken de sträfva att indraga Gustaf Adolf, gifva de skenet af en rent politisk: kampen mot huset Österrike. I denna strid skola protestanter och katoliker gå sida om sida. Neutralitet skall tillerkännas Ligan, och det framhålles därjemte skarpt, att den katolske Maximilian af Bayern skall lemnas i besittning af sitt nyförvärfvade pfaltziska kurfurstendöme jemte andra sina rättigheter. Samtidigt förgäta emellertid icke kardinalen och hans medhjelpare, kapucinmunken Père Joseph, de katolska religionsintressena: den sistnämnde drömmer om en ny påfvekyrkans storhetstid och den protestantiska uppfattningens tillbakaträngande i Tyskland. De diplomatiska fraserna räcka icke till för att fullständigt dölja de religiösa sympatierna.

Det är af en jämförelse med de svenska förbundsvilkoren tydligt nog, att den franska regeringen, då den dikterade instruktionen af den 18 december 1629, i mer än en punkt misstog sig rörande Gustaf Adolf och hans planer. Det ligger nära till hands, att så skulle ske, aflägsna som Sverige och Frankrike voro från hvarandra. Men om också Richelieu kunde tro på möjligheten att uppnå hvad han önskade,

Le roy luy a ordonné de se tenir dans l'ordre et dans la substance desd. articles, mais si le roy de Suède insiste sur la somme de $\frac{900}{m}$ livres par an, il est permis à m:r Charnassé d'augmenter le subside jusqu'à $\frac{700}{m}$ livres et reduire le nombre de chevaux jusqu'à 6000. Naturellement apres avoir résisté longtemps . . .

Quant à la forme S. M. desire qu'elle soit en sorte que le roy de Suède se trouve proposant, chose qu'il ne peult refuser, parceque c'est luy qui en doibt faire l'exécution et qui luy est en effect venerable d'autant que le desseing en soy n'a rien que de juste et de glorieux. Du moins led. s:r Charnassé gardera-t-il au traité la forme qui luy est envoyée qui est une forme indifferente qui ne rend aucun des deux roys proposant ny recherchant.

¹⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 398.

²⁾ «Led. sieur de Charnacé pourra remarquer par lesd. articles la reserue qui est faite de la ligue catholique et particul: du duc de Bavière, ce que le roy a estimé necessaire affin de tenir separées les faces de ladite ligue de celle de la maison d'Austriche, faire veoir à chascun qu'il ne s'agit point du fait de la religion, mais de la liberté de l'empire à laquelle ceux de lad. ligue estant intherressez pourront favoriser le party qui est proposé ou du moingz demeurant neutres ils donneront de la jalousie à ceux d'Austriche dont il pourra réussir de bons effects», Arch. des aff. étrang. Suède I.

³⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 398.

Charnacé gjorde det icke. Alltför länge hade han lefvat i Gustaf Adolfs hof, alltför ofta hade han utbytt tankar med konungen för att icke inse de svårigheter, som skulle resa sig. Han skref visserligen hem till Frankrike, strax efter det han mottagit de nya ordena, att han trodde sig skola lyckas i sitt värf, ty i det ofrivilliga dröjsmålet i Helsingör kunde han icke se annat än ett Guds finger. Och han tillade: «jag har nästan svårt att neka turkarnes och kalvinisternas tro på ett oundvikligt öde» ¹⁾. Men detta var endast lösa ord. Sin verkliga mening uttalar han kort därefter i ett annat bref. Han döljer däri icke de stora svårigheter, som ställa sig i vägen för förbundets afslutande. Han uppräknar några af dem och kunde säkert hafva nämt ändå flera. Han är öfvertygad, säger han, att Gustaf Adolf kommer att fordra 200,000 francs i månaden. Utan 15,000 hästar och 50,000 man till fots, garnisonerna för eröfrade platser oberäknade, lär han aldrig gå mot Wallenstein, då ju denne inom kort anses skola hafva under sitt befäl 120,000 man. En annan svårighet kommer enligt Charnacés åsikt att uppstå därigenom, att terminerna för subsidiernas betalning i instruktionen icke angifvits: konungen önskar åtminstone hälften af dessa penningar betald i förskott under februari månad. Största hindret anser han emellertid skola vållas däraf, att kardinalen bestämt alliansen till sex år, medan Gustaf Adolf önskar dess bestånd, intill dess han befriat de ockuperade landen och fred slutits. Att Richelieu vill åtgärda Ligan garantera besittningen af hvad den innehar, och ingenting nämner rörande krigsskepps ställande till den svenske konungens förfogande, torde äfven komma att orsaka motigheter ²⁾.

Ingen kan bestrida, att dessa Charnacés betänkligheter i fråga om Richelieus förbundsförslag voro väl grundade, och att utsikterna för alliansen föreföllo allt annat än lofvande. Men Charnacé måste lyda. Redan samma dag han mottog de nya instruktionerna meddelade han sig med den svenske residenten i Helsingör, Johan Fegräus, om sin återfärd till Sverige och begärde, att denne ville inberätta därom till Gustaf Adolf ³⁾. Sjelf skref han till Carl Banér och Jacob De la Gardie samt förfrågade sig hos konungen om den ort, till hvilken han borde begifva sig ⁴⁾. Några dagar senare lemnade han Helsingör. Vägen togs öfver Jönköping och Vadstena till Vesterås, dit några af adel, som på Gustaf Adolfs befallning under färden slutit sig till, ledsagade honom ⁵⁾. Sjelf befann sig konungen för tillfället på Ufsund i Vestmanland — i närheten af Kungsör — och stod i begrepp att besöka Kopparberget — «minst lika långt från Stockholm, skrifver

¹⁾ Charnacé till Père Joseph d. 30/1 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 300.

²⁾ Den förut ofta citerade Charnacéska depeschen från början af febr. 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I.

³⁾ ADLESPARRE, Historiska Samlingar, III, 152.

⁴⁾ Dessa tre bref af d. 20/30 januari 1630. Sv. Riksark. Gallica. Jmfr Charnacés bref till Père Joseph af samma datum, i hvilket han omtalar sin skrifvelse till Gustaf Adolf och säger sig i Jönköping skola invänta svar därå. Arch. des aff. étrang. Suède I, 300.

⁵⁾ Charnacés brefregistratur. Arch. des aff. étrang. Suède I.

Charnacé, som från Paris till Mantua» ¹⁾. Gustaf Adolf lät vid underrättelsen om sändebudets resa betyga sin glädje däröfver. Han anhöll, att fransmannen till en början ville i Vesterås öfverlägga med Carl Banér; denne skulle sedan meddela sig med konungen, hvilken icke omedelbart kunde infinna sig. Därigenom komme all onödigt tidsutdrägt att undvikas ²⁾.

De förberedande öfverläggningar, som höllos mellan Charnacé och Banér, blefvo emellertid — ett olyckligt omen för det följande — utan egentligt resultat. Banér begynte med att leda samtalet in på subsidierna, deras storlek och tiden för deras utbetalning. Charnacé visade sin fullmakt, men då han nände, att han hade tillstånd utlofva 600,000 livres årligen, missförstod hans motpart detta och trodde i hastigheten, att det var fråga om riksdaler. Han talar också sedan om fransmannen såsom njugg och snål och som en «*inirus artifex*» i att handskas med sanningen. Då Banér icke hade uppdrag att framställa någon proposition å Gustaf Adolfs vägnar, uppsköt slutligen Charnacé all underhandling, tills konungen sjelf anländt. Den 21 februari lemnade därefter den svenske underhandlaren Vesterås. Han lät den franske gesandten hoppas, att Gustaf Adolf snart skulle inträffa där ³⁾.

Med konungens ankomst dröjde emellertid något, ehuru uppgiften i Richelieus memoirer, att Charnacé väntade på honom i öfver aderton dagar, icke öfverensstämmer med sanningen ⁴⁾. Senast den 28 februari ⁵⁾ var Gustaf Adolf i Vesterås och senast följande dag erhöill sändebudet audiens ⁶⁾. Om denna finnes från svensk sida endast nämnt, att konungen förklarade den erbjudna summan alltför ringa, men att han dock ville utse kommissarier, hvilka följande dag skulle sammanträda med sändebudet ⁷⁾. Richelieus memoirer däremot ömtala vidlyftigt de samtal, som föreföllo vid tillfället. Man kan betvifla, att deras skildring i alla de-

¹⁾ Charnacés depesch från början af febr. 1630: «*L'on croit qu'il est à ces mines de cuire qui sont 24 l. par delà Stocolme, c'est à dire comme de Paris à Mantoue pour le moins et point de neige pour aller en traineau qui nous auanceroit bien, les cheuaux ne valant guere*». Arch. des aff. étrang. Suède I.

²⁾ Gustaf Adolf till Charnacé d. 31 jan./10 febr. 1630: «*Interim quia nos excurrimus paulisper ad montana, gratiose a te requirimus, ut dno Carolo Banér communices quæ nobis proponenda cupis, ut nobis innotescant, antequam Arosiam venerimus, ne illic mora consultandi tempus et momenta rei bene gerendæ lentius trahantur*». Sv. Riksark. Gallica. I Mém. de RICHELIEU, VI, 398—399 är detta bref refererad.

³⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 399, jemförda med ett bref från Carl Banér till onämd person, den 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica. De båda framställningarne stämma icke i allo med hvarandra. Banérs torde dock på grund af sin tillförlitlighet rörande de följande underhandlingarne i Vesterås ega företrädet, i all synnerhet som källan till memoirernas skildring icke kan uppvisas.

⁴⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 399. Uppgiften saknas i Charnacés depescher och detta är också fallet med det å samma och följande sida i memoirerna befintliga resonnemanget rörande orsakerna till konungens dröjsmål. Detta har icke heller karaktären att härröra från sändebudets hand.

⁵⁾ Jmfr noten 2 å s. 32.

⁶⁾ Mém. de RICHELIEU, VI, 400: «*Enfin la fille du roi de Suède étant tombée malade, il la vint voir en diligence à Vestros, où il ne demeura que deux jours, pendant lesquels il donna audience de deux ou trois heures audit Charnacé*».

⁷⁾ Carl Banérs bref af d. 28 mars/7 april 1630.

taljer är riktig, men att den i hufvudsak är det, och att den icke sammanskrifvits på fri hand i det franska kansliet, därför borgar den tillförlitlighet, som i allmänhet utmärker dessa memoiren¹⁾.

Det var, enligt memoirernas berättelse, i ljusa, lockande färger, som Charnacé under audiensen utmålade för Gustaf Adolf hans blifvande krig i Tyskland. I Mecklenburg — sade han — hvilket alltid skonats af Wallenstein, skulle konungen finna tillräckligt underhåll för sin här, och därifrån var det sedan blott några dagsfärder till det rika Schlesien. Det land, till hvilket han droge, vore icke blott vänskapligt sinnadt, det väntade honom såsom en Messias: folket skulle ge sitt hjerteblood att underhålla hans armée, ty dess hopp var, att han skulle befria det ur eländet och träldomen. Men ensam komme Gustaf Adolf att af allt skörda äran och vinsten. Frankrike skulle endast få tillfredsställelsen att se en af sina närmaste vänner höljd af världens beundran, och att vara i stånd till att understödja honom, om han sedan ville gå mot Orienten och taga dess kejsarkrona. Detta vore lätt för Gustaf Adolf, som hade Frankrikes vänskap, en vänskap, som aldrig kunde störas, ty mellan de båda, så fjerran från hvarandra liggande länderna funnes intet ämne till rivalitet eller misstro.

Gustaf Adolfs ord till svar på dessa Charnacés förespeglingar voro hållna i en lugnare och kallare ton. Han tackade konungen af Frankrike för hans erbjudande att understödja företaget, och nekade icke, att man utan svårighet skulle kunna underhålla härar i Tyskland, men det fordrades då, att den mäktiga armée, som där redan stode under vapen, icke mera funnes. Landet vore heller icke så vänskapligt sinnadt, som Charnacé sökte göra troligt. Oxenstierna hade berättat från Preussen, att Johan Georg af Sachsen sagt, att han med all makt skulle motsätta sig ett svenskt infall i Tyskland; Ligan vore dessutom att räkna som fiende, och Tilly, dess general, hade mången gång offentligen förklarat, att han önskade lefva endast för att segra eller dö i den förestående kampen; äfven Danmark vore — såsom nyss inträffade händelser visade — icke att lita på, och för öfrigt Tysklands furstar ruinerade eller jagade från land och riken, folken brakta till tiggarsstafven.

Så godt sig göra lät sökte Charnacé att bestrida riktigheten af dessa Gustaf Adolfs påståenden. Särskildt dröjde han vid frågan om Ligan. Af denna hade man intet att frukta — sade han — ty sådan var dess stämning mot kejsaren, att den redan öppet framställt klagomål mot honom. Dess åstundan vore huset Österrikes förödmjukande, och Tillys ord behöfde man icke fästa sig vid, i all synnerhet som han troligen icke kände sin herres, Maximilians tankar och planer. Då Gustaf Adolf hörde detta, log han och yttrade: »Jag finner, att hertigen af Bayern ligger

¹⁾ Berättelsen om Charnacés audiens hos Gustaf Adolf finnes i Mém. de RICHELIEU, VI, 400—408. Dess nu förlorade källa, som rimligtvis bör hafva varit en depesch från Charnacé, före, faller att hafva undergått någon bearbetning vid memoirernas redigering. Den likhet, som vissa af samtalen röja med yttranden under de följande förhandlingarne mellan Charnacé och de af Gustaf Adolf utsedda kommissarierna, synes emellertid icke gifva tillräcklig grund för antagandet att vissa af de sistnämdes ord lagts i konungens mun.

eder mycket om hjertat, och jag vet också, att I besökt honom på eder konungs vägnar. Vål känner jag icke hvad samme hertig sagt er, men af säker källa vet jag och beder eder underrätta konungen i Frankrike därom, att han fört er bakom ljuset och låtsat sig vara en af de våra, men blott för att få lära känna våra planer, hvilka han genast inberättat till kejsaren. Allt som allt — de fördelar I ställen mig i utsikt skola aldrig förmå mig att med obetydligt understöd företaga ett krig sådant som det påtänkta». Den enda fördel, på hvilken han satte värde, vore, yttrade Gustaf Adolf, Frankrikes krig i Italien: för så vidt Ludvig XIII ville lofva att icke sluta fred utan hans samtycke eller utan att han upptoges i denna, vore han hågad att uppgifva sin fordran på subsidier och underteckna traktaten. Äfven emot detta gjorde emellertid Charnacé på grund af sina instruktioner invändning, samtidigt som han likväl försäkrade om krigets fortsättning. Och när konungen yrkade på, att Frankrike åtminstone borde förbinda sig till att från Champagne låta en här inrycka i Tyskland, började han åter tala om Ligan, hvars vänskap därigenom skulle rubbas. Men då var Gustaf Adolfs tålmod ute. «Jag finner — undföll det honom — att den som icke är af Bayerns vänner, icke heller är af edra. Vi skola icke komma till något resultat, ifall ni icke lägger edra ord annorlunda».

De utsikter för förbundet, hvilka yppade sig under denna Charnacés audiens hos Gustaf Adolf, syntes onekligen föga löftesbringande. Men trots detta lofvade konungen, att innan han på några dagar lemnade Vesterås, utnämna kommissarier för förhandlingen med sändebudet¹⁾. Till detta uppdrag utsågos Gabriel Gustafsson och Gabriel Bengtsson Oxenstierna, bröderna Per och Carl Banér samt Johan Salvius. Deras fullmakt daterades den 28 februari²⁾. Men då den var försedd med en inledning, som Charnacé fann sårande för franska regeringen, emedan denna framställdes såsom begärande förbund med Sverige, utbyttes den mot en ny, som först den 4 mars kom kommissarierna tillhanda. Förhandlingarnes början uppsköttes emellertid icke till dess: på Charnacés anhållan begyntes de redan lördagen den 2 mars och fortsattes under följande måndag³⁾.

Hvad som först togs under öfvervägande vid den ena som den andra af dessa förhandlingar var de förut nämnda «Conditiones finales», hvilka i sin helhet upplästes. Men redan första paragrafen vållade, som det var att vänta, svårigheter. Charnacé förklarade det nämligen omöjligt gå in på Gustaf Adolfs fordran, att alla de furstar, hvilkas återinsättande i sina rättigheter förbundet gälde, skulle uttryckligen nämnas: paragrafen borde i stället, sade han, hållas endast i allmänna ordalag. Funnes däri Fredrik af Pfaltz' namn, skulle Maximilian af Bayern och den katolska Ligan såras, men dessa borde man snarare söka att få på sin sida. Här till genmälte riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstierna, hvilken hufvudsakligen

¹⁾ Mém. de RICHELIEU, VII, 408; bref af Carl Banér d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ «Arosiæ d. XVIII febr. MDCXXX».

³⁾ Kommissarierna till Gustaf Adolf. Vesterås d. 22 febr./4 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica.

förde ordet å den svenska sidan, att om ingen och särskildt icke Pfaltzaren nämdes, skulle England och Holland känna sig sårade och mena, att kriget fördes ej för de förtrycktes, utan de förbundnes skull; de som icke namngåfves, skulle tro, att de öfvergifvits och underkasta sig. Bayern vore en osäker vän, de andra säkra. Endast de i Gustaf Adolfs förbundsförslag nämnda vore förtryckta. Då Charnacé härvid inföll: «nämnes ingen, såras ingen», replikerade riksdrotsen: «nämnes ingen, såras Pfaltzaren; om alla, Bayraren».

En annan svårighet yppade sig rörande det sätt, hvarpå en mot kejsaren och riket begången förseelse skulle afplanas. Gustaf Adolfs förslag, att den efter kurfurstarnes och de öfriga ständernas dom borde försonas medelst böter, gillades icke af Charnacé. Han framställde under första konferensen den mening, att det icke borde nämnas något om straffets art; Fredrik V:s talan med afseende på kurfurstendömet Pfaltz vore därmed tillräckligt tryggad. Äfven under förhandlingarne den 4 mars gjorde sändebudet motstånd, och förklarade, att förseelsen borde kunna försonas antingen med böter eller «på annat sätt», besittningsrätten dock alltid bevarad i enlighet med ständernas dom. Men kommissarierna, med restitutionsediktet i tankarne, insågo endast alltför väl hvad det sagda betydde och skrefvo till Gustaf Adolf: «kommer såledz saken till the andelige godzens restitution, ehudh thet aff bliffuer, tractat eller krich, såsom vthtryckeligen kan märckias aff then form han achtar giffua samma punct, oansedt han the andeliga godzen icke nämpner»¹⁾. Till följe häraf uppnåddes icke heller i denna punkt någon enighet.

Detta var lika litet fallet med afseende på den artikel i förbundsförslaget, som stadgade, att kejsaren icke längre finge bistå polackerna mot Sverige. Det vore, förklarade Charnacé, lika berättigadt, om han för sin del fordrade, att kejsaren icke skulle få understödja Spanien mot Frankrike. Detta hörde emellertid icke till förbundets syfte. Likväl hoppades sändebudet, att hans herre skulle godkänna Gustaf Adolfs fordran, men i brist på fullmakt kunde han icke förpliktiga honom därtill. Äfven rörande frågan om Stralsund rådde meningsskiljaktighet mellan svenskarne och fransmannen. Och hvad angick bestämmelsen, att ingen af de förbundne finge sluta fred med fienden, innan alliansens syftemål vunnits, gillades denna visserligen den 2 mars obetingadt af Charnacé, men förklarades under den följande konferensen icke kunna gälla kriget i Italien. De svenska kommissarierna ansågo emellertid att så borde vara. Men slötes icke desto mindre fred, sade de, borde antingen konungen af Sverige däri inneslutas eller den franska hären i Italien sändas till Tyskland för att där användas. Då Charnacé gjorde invändning häremot, frågade Gabriel Gustafsson, hänvisande till det i artikeln förekommande uttrycket, att ingen finge utan öfriga förbundnes medgifvande nedlägga vapnen: «förbinder sig alltså konungen af Frankrike att uppträda med väpnad makt i Tyskland?» Men härtill svarade gesandten tvärt nej: «allenast till att betala subsidier, så länge den svenske konungen fortsätter kriget». Slutligen framställde han också den tanken, att «Con-

¹⁾ Kommissarierna till Gustaf Adolf 22 febr./4 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica.

ditiones finales» åtminstone icke i sin helhet, borde införas i den egentliga förbundstraktaten ¹⁾).

Såsom man finner, voro meningsskiljaktigheterna mellan Charnacé och kommissarierna betydande redan hvad beträffar «Conditiones finales». Om möjligt ännu större blefvo de svårigheter, som yppade sig, då det kom till öfverläggning om de närmare villkoren för alliansen.

I förgrunden bland dessa trädde hvad kommissarierna kallade «then principalste puncten» ²⁾ — frågan om subsidier. Charnacé förklarade, så snart denna fördes på tal, att hans herre icke kunde bidraga med en så stor summa han önskat, ty han hölle ju härar både i Italien och på gränsen till Tyskland, lemnade understöd åt de tyska riksständerna och var samtidigt tvungen hålla en krigsmakt på spanska sidan. Allt hvad han årligen kunde gifva var 600,000 livres eller 250,000 riksdaler. På detta erbjudande — redan förut genom Banér gjordt Gustaf Adölf — svarade Gabriel Gustafsson med att skildra fiendens öfverlägsna antal och styrka. Af denna, sade han, kunde man sluta till, hvilken stor här som behöfdes. Och däraf framginge också, hvilken börda konungen af Sverige toge på sig. Han gjorde det mera för Frankrikes än för egen skuld, ty mellan hans land och kejsarens låge ju Östersjön såsom ett skyddande värn, under det att däremot Frankrike och Tyskland vore landfast förbundna med hvarandra. Han fordrade därför, att Ludvig XIII underhölle hälften af hären. Sändebudet tillstod i sitt svar, att kejsaren väl vore mäktig och att Tyskland låge för hans fötter. Men det var en makt, grundad på våld, och sedan de förtryckte afkastat oket, skulle de hylla sig till konungen af Sverige. Karl V hade en gång varit mycket mäktigare, tillade han, men likväl icke förmått något mot Frankrike. Han ansåg, att en lika stor fara hotade Sverige, hvars besittningar i Livland och Preussen gränsade till det tyska riket, och att om kejsaren erbjöde fred, han gjorde det endast för att få fria händer i Italien, men att han därefter skulle börja fiendtligheter. För öfrigt vore det ytterst lätt, sade Charnacé, att underhålla en här i Tyskland: det var de i sina rättigheter återinsatta furstarne, hvilka skulle komma att betala krigsom-

¹⁾ Källan för ofvanstående är de under förhandlingarne å svensk sida förda protokoll hvilka finnas aftryckta såsom Bilaga II. Mém. de Richelieu, VI, 409, innehålla också en redogörelse för dessa öfverläggningar om «Conditiones finales», men denna är helt kort och delvis oriktig. Att till grund för framställningen emellertid legat en Charnacés depesch, hvilkens innehåll vid memoirernas redigering förfuskats, framgår af hvad som säges rörande artikeln om Polen: detta öfverensstämmer nästan i allt med de svenska protokollens utsagor. I memoirerna heter det: «Il (Charnacé) approuva tout, excepté un article, par lequel ils vouloient que nous obligeassions l'empereur à ne point assister le roi de Pologne; ce qu'il représenta être hors de raison, pource que cela n'étoit pas des affaires de l'empire, dans le rétablissement de la liberté duquel étoit tout notre dessein; que nous pouvions avec le même droit demander que l'empereur n'assistât point nos ennemis; ce qui tireroit à l'infini». I det svenska protokollet för den 20 febr./2 mars säges: «Non putat hoc pertinere ad universalem restitutionem. Idem est ac si is peteret, ne imperator auxilietur Hispano contra Gallum». Och i protokollet för den 22 febr./4 mars: «putat legatus huc non pertinere».

²⁾ Kommissarierna till Gustaf Adölf d. 22 febr./4 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica.

kostnaderna. Kriget i Italien, holländarnes krig med Spanien och Frankrikes hotande ställning splittrade dessutom kejsarens makt. Rörande härens storlek yttrade sändebudet: «30,000 man till fots och 8,000 ryttare är nog. Ligan skall icke göra motstånd, om vi lemna den i fred: den tillråder sjelf förbundet mellan Sverige och Frankrike».

Det vexlades ännu många ord mellan Charnacé och kommissarierna angående subsidierna. Den förre sökte visa, huru antagligt det vore, att kriget i Italien komme att länge fortsättas. Frankrike och Venedig, Savoyen och Mantua hade förbundet sig att icke ingå fred, förrän Gonzaga-Nevers af kejsaren erhållit investitur och alla krigsomkostnader blifvit ersatta; aldrig hade dessutom Frankrike fört krig i Italien, hvilket varat mindre än hundra år (!). Då Gabriel Gustafsson, anknyttande härtill, gjorde det erbjudande, att svenska regeringen, ifall sändebudet lofvade det italienska krigets fortsättande och i händelse af fred de franska truppernas användande i Tyskland, skulle nöja sig med tredjedelen af omkostnaderna för hären i subsidier, afböjde emellertid Charnacé detta förslag. Något resultat uppnåddes heller icke i subsidiefrågan. Och då Carl Banér förebrädde sändebudet att hafva utlofvat 600,000 riksdaler, svarade denne, att han icke erinrade sig denna summa ens hafva varit på tal i Upsala; han ville mista sitt hufvud, om han utlofvat mera än 250,000. Under ed försäkrade han, säger Banér, att hans fullmakt förbjöde honom öfverskrida detta belopp ¹⁾.

Äfven mot andra af förbundsartiklarne gjorde Charnacé invändningar. Han fordrade, att den svenska härens antal skulle bestämdt angifvas och vidhöll förslaget om 30,000 man till fots, men nedsatte slutligen i enlighet med sina instruktioner rytteriet till 6,000. Någon flotta ansåg han icke af nöden, ty fienden hade hvarken i Östersjön eller Oceanen någon sådan; endast fraktskepp, sade han, kunde komma i fråga, och i Nordsjön icke ens detta, då Elbetrakterna ensamt kunde underhålla hären och danskarne icke förmådde hindra det. När i motsats härtill Gabriel Gustafsson framhöll nödvändigheten af krigsskepp till skydd icke blott för transporter, utan äfven för möjlig reträtt, genmälte Charnacé, att återvägen alltid stode öppen till Preussen; blott ifall konungen stannade i Sverige, behöfdes en flotta. Icke ens punkten om Gustaf Adolfs högsta ledning af kriget ville sändebudet antaga oförändrad, utan förbehålla Frankrike och Holland befälet öfver egna trupper i Tyskland. Tillträde till förbundet önskade han därjemte öppet äfven för Schweitz och Graubündten, och slutligen förklarade han äfven, att alliansen borde slutas endast på vissa år. «Om ena parten icke vill afstå från kriget, skall detta annars blifva evigt» — yttrade han ²⁾.

¹⁾ Carl Banérs bref af den 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ Källan till skildringen af dessa förhandlingar rörande «Conditiones foederis» är, där icke annat angifvits, de förut omnämnda å svensk sida förda protokollen. Mém. de RICHELIEU, VI, 409, omtala endast debatten i fråga om tiden för förbundet. Denna är i dem något utförligare refererad, men äfven här återfinnes ett uttryck, snarlikt det ofvan citerade: «il leur dit qu'il ne faisoit point de différence entre un temps indéfini et une durée de vingt ans».

Såsom det af dessa förhandlingar framgår, riktade Charnacé anmärkning mot de flesta punkterna i Gustaf Adolfs förbundsförslag. Man kan knappast heller undra öfver, att kommissarierna efter den sista sammankomsten misströstade om enighets uppnående. Icke blott hade sändebudet, såsom de skrifva, varit njuggt i fråga om subsidierna, utan «ock j ingen aff the andra articlarna, som någon macht opåligger, welat försäkra K. M:tt eller förobligera sin herre til någon tingh, ey heller at the förre conditioner, som äre fundamentum foederis, skole insereras ju instrumento». På grund därpå «dimitterade» de också Charnacé, «twijwelachtige, säga de, om wij skole wijdere inlåta oss medh honom, förrän han något likeligere sielfuer tilbiuder eller E. K. M:tt oss annorlunda befahla tackes». Tills detta skedde, ville de emellertid hålla saken «in integro»¹⁾.

Gustaf Adolf, som på några dagar företagit en resa i Bergslagen, återvände till Vesterås dagen efter det att förhandlingarne mellan Charnacé och kommissarierna afstannat. Sedan han genomgått de öfver dessa förda protokollen, uppsatte han, såsom hans bruk var, en resolution, hvilken han genom Carl Banér och Salvius tillstälde den franske gesandten²⁾. I denna resolution³⁾ hemställde konungen till Charnacés eget omdöme, huruvida det med billighet kunde fordras, att han åtog sig ett så stort krig, då Frankrike hvarken ville bidraga med tillräckliga subsidier eller sjelf deltaga däri, och då man icke heller gifvit sändebudet fullmakt att utlofva det italienska krigets fortsättning eller konungens upptagande i ett blifvande fredsslut, och icke ens ville anse de fiender Gustaf Adolf ådroge sig i Tyskland såsom sina. Ingenting skulle varit honom kärare än om Charnacé medfört antagliga villkor, men sådana förhållandena nu vore, såge han sig tvungen uppskjuta hela traktaten. Likväl vore han, så snart franska regeringen affärdade sändebud med vidsträcktare fullmakt, redo att återupptaga förhandlingarne. Han ville

Finnes alltså endast obetydligt rörande denna öfverläggning mellan Charnacé och kommissarierna i Richelieus memoirer, är det emellertid just den i de svenska protokollen beskrifna, dem emellan förda underhandlingen om «Conditiones foederis», som erbjuder öfverensstämmelse med de samtal, hvilka fördes under sändebudets audiens hos Gustaf Adolf. På båda ställena framhäfves å svensk sida kejsarens makt, å fransk lättheten att underhålla en här i Tyskland, hvars furstar skulle komma att betala krigsomkostnaderna; det talas om kriget i Italien i nästan samma ordalag, om också det erbjudande, som göres, ifall Frankrike vill förbinda sig till dettas fortsättande, är något olika.

¹⁾ Kommissarierna till Gustaf Adolf, d. 22 febr./4 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ Carl Banér till onämd person, d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

³⁾ Resolutio S. R. M:is Sveciæ ad ea quæ . . . legatus . . . proposuit. Data Arosiæ die 24 februarij stilo regni anno MDCXXX:o. Sv. Riksark. Gallica. — Det heter i denna handling: «Quia (tamen) ex eo tractatu et communicatione, qui hactenus cum eo hac tota de re habitus est, intelligit, non modo incommodum videri, ut serus rex Galliæ vel eam subsidiorum quantitatem huc contribuet, quæ pro mutuo interesse suo tantoque negotio suscipiendo saltem aliqua ex parte sufficere possit, vel saltem æquis conditionibus bellum quoque ex sua parte simul in communes inimicos moveat: sed ne quidem dn. legatum potestatem habere, ut vel ad belli Italici continuationem interim consentiat, vel, si pax illic facta fuerit, ut S. R. M:is Sveciæ in ea comprehendatur: tantum abest, vt in id dominum suum obligare velit, ut, si occasione huius belli Germanici aliquis alius S. R. M:ti hostilitatem inferret, eundem (non) velut in commune foedus impingentem pro communi

— tillades det — i så fall, om det syntes lämpligt, gifva sitt sändebud i Haag fullmakt att underhandla och där afsluta förbundet ¹⁾).

Det låg emellertid icke i Frankrikes intresse, att underhandlingarne i Vesterås afbrötes; tvärtom borde de, så länge sig göra lät, hållas gående, om möjligt ända till dess nya, utförligare instruktioner hunne anlända. Hellre än att böja sig för Gustaf Adolfs resolution slog också Charnacé genast i ögonblicket till reträtt. Han hade icke väl tagit del af resolutionen, förrän han vände sig till Banér och Salvius med förklaring, att en underhandling i Haag skulle komma att blifva allt för tidsödande, bättre vore det då, tillade han, att traktaten i den form, om hvilken man kunde komma öfverens, afslötes i Vesterås; skickade sedan Gustaf Adolf sändebud till Frankrike, kunde där både subsidiesumman höjas och de förbundsartiklar tilläggas, hvilka sändebudet på egen hand icke vågade godkänna. Han försäkrade, att franska regeringen ingenting hellre såge än förbundets afslutande; sjelf lofvade han att trots bristande fullmakt bevilja i subsidier 300,000 riksdaler ²⁾).

Efter detta nya uppslag af Charnacé blef underhandlingen återupptagen. Och Gustaf Adolf gaf säkerligen icke ogärna sitt tillstånd därtill. Den stora fråga, som beherskade tidehvarvet, beherskade också i eminent grad dessa förhandlingar i Vesterås. Frankrikes krig i Italien tvingade Charnacé framåt, Sveriges i Upsala redan beslutna krig med kejsaren Gustaf Adolf. Det låg bakom alla de svårigheter, som reste sig, en drifvande och enande kraft i det gemensamma intresset. Det fordrade medgifvanden å ena som andra sidan, och Gustaf Adolf var icke den som tvekade att, så långt han kunde, tillmötesgå Frankrikes önskningsar.

För de nya förhandlingarne, hvilka ägde rum den 9 mars, befallde Gustaf Adolf Salvius att uppsätta ett nytt förbundsöfverslag. I detta var det icke längre tal om «Conditiones finales», och «Conditiones foederis» hade i väsentliga punkter modifierats i öfverensstämmelse med Charnacés yrkanden. Dess fjorton paragrafer voro inskränkta till tio. Uteslutits hade förbindelsen att hålla flottor i Östersjön och Oceanen, och icke heller förekommer här — märkligt nog — något om Gustaf Adolf såsom högste ledare af företaget och om det råd, som skulle omgifva honom. Äfven i fråga om de öfriga förbundsvilkoren gjordes ändringar. Förbundet skulle sålunda gälla de tyska ständernas återställande endast till hvad de voro närmast före kriget; tillträde till detsamma skulle stå öppet för hvilken stat som helst — ingen särskildt namngifven — och det nämndes icke, att om tillfälle till underhandling erbjöde sig, fred finge ingås endast efter de förbundnes gemensamma beslut; det sadess blott, att fredsvilkoren skulle vara alla de förbundna värdiga. Traktatens giltighet inskränktes till sex år; uppnåddes icke därunder säker

quoque hoste habeat: sine quorum tamen maiori certitudine, ut S. R. M:tas sola tantum onus in se suscipiat, id propriæ ipsius æquanimittati dijudicandum committitur».

¹⁾ Jmfr Carl Banérs bref till onämd person d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ Carl Banér till onämd person d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica. Enligt detta bref förfrågade sig Charnacé, «si e re fore videatur, ut tractatus hic concludatur; posse enim, cum ad Regem Christianissimum legatos mitteret rex noster, et pecuniæ summa adaugeri et plures aliæ conditiones admitti, quas ille tanquam minister ratirabere nequiret».

fred, skulle den emellertid förlängas i enlighet med gemensamt beslut. Därjemte tillät Gustaf Adolf, att en ny punkt — den icke minst viktiga — tillades. «Behagar det Gud — lydde denna — att gifva konungen af Sverige framgång, skall han mot ingen i religionssaker handla annorlunda än det tyska rikets konstitutioner och recesser bjuda» ¹⁾.

Hade Charnacé varit den som först öfvergifvit sin ursprungliga ståndpunkt, så hade nu Gustaf Adolf å sin sida uti vida högre grad gjort detsamma. Han hade väl i mer än ett afseende vetat att upprätthålla sin ställning, men i andra hade han gjort så betydande medgifvanden, att de i mången ensidig protestants ögon kunde synas för stora. Men han hade kunnat göra dem utan att svika sig sjelf, ty han hade vuxit ut öfver den trångbröstade religionsuppfattning, som utmärkte hans samtid. Trots detta öfverensstämde likväl dessa Gustaf Adolfs medgifvanden ännu icke med fordringarne i Charnacés instruktioner, och hvad subsidiefrågan angick, visade sig konungen icke sinnad att utan vidare mottaga de erbjudna 300,000 riksdalerna. På hans vägran, att så göra, skulle hela underhandlingen ånyo hota att stranda.

Om dessa 300,000 riksdaler hade Carl Banér, redan vid första underrättelsen om anbudet, yttrat, att de icke ens voro tillräckliga för att locka en grefve sådan som Mansfeld till krig ²⁾. Gustaf Adolf fordrade också till en början 400,000, eller att summan lemnades oafgjord, tills någon hunne sändas till Frankrike, och man där komme öfverens om beloppet liksom äfven om öfriga oafgjorda punkter. Men då sändebudet försäkrade, att han omöjligt kunde utlofva mera än han gjort, mottog Gustaf Adolf slutligen erbjudandet. Likväl icke utan ett vilkor. Han begärde nemligen i ersättning en förbindelse af Charnacé, att han icke skulle vara skyldig att gå öfver till Tyskland med sin här, innan de 300,000 riksdalerna utbetalts i Amsterdam; icke heller skulle kriget behöfva fortsättas mot Sveriges intressen, såvida icke konungen af Frankrike, ensam eller jämte öfriga förbundne, ytterligare höjde subsidierna. Denna konungens fordran framlades för Charnacé till under-tecknande samma dag, som de nya förbundsvilkoren öfverlemnades till honom, men sändebudet sköt den ifrån sig. Han ville icke medgifva en dylik förbindelse. Då han stod fast vid sin mening, afbröt Gustaf Adolf öfverläggningen. Huru ogärna

¹⁾ *Conditiones foederis, quæ d:mo baroni de Charnacé 27 februarij Arosiæ oblatæ sunt anno 1630. Sv. Riksark. Gallica.* — De fyra sista § i detta förbundsförslag ega i originalet följande lydelse:

«§ 7. Si Deo placuerit serenissimo regi Sveciæ progressus felices concedere, in negocio religionis non aliter quam secundum constitutiones et recessus imperij erga quoscunque se geret.

§ 8. Ad hoc foedus quicunque alij status voluerint admittuntor: idque debite caveatur, ut qui admissi fuerint nec clam nec palam, suo vel alieno nomine, adversæ parti faveant regique Sveciæ et communi caussæ noceant. Eoque peculiari cum ijs conventionibus transigitor.

§ 9. Quod si per Dei gratiam occasio tractandi se obtulerit, non nisi ijs conditionibus tractetur, quæ mutuis foederatis dignæ fuerint.

§ 10. Hoc foedus sex annos durato: intra quod tempus, nisi segura pax obtineatur, ex communi rursum foederatorum consilio prorogetur».

²⁾ Carl Banér till onämd person d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

han också ville det, föllo hans ord, såg han sig dock tvungen att uppskjuta densamma till ett lämpligare tillfälle ¹⁾.

Men Charnacé gick ej ur det diplomatiska spelet ens då han erfor detta Gustaf Adolfs beslut. Han låtsade, som om ingenting händt, och lät frågan om subsidierna tills vidare hvila. I stället gjorde han ånyo försök att förmå sin motpart till nya eftergifter i fråga om de öfriga förbundsvilkoren. Han meddelade Salvius och Banér muntligen sina anmärkningar och inlemnade dem tvenne dagar senare, skriftligen affattade, till Gustaf Adolf.

Hvad angår förbundets ändamål, borde det enligt dessa tilläggas i urkunden, att det inginges äfven för att tvinga till nedrifvandet af alla under kriget byggda fästningar i öfre och nedre Tyskland samt i Graubündten. Det var, som man finner, en bestämmelse, hemtad ur «Conditiones finales». Men därjemte borde det också framhållas, att förbundets syfte vore att afhända Spanien de orter, det innehade inom det tyska rikets gränser. Den svenska härens storlek borde äfven uppgifvas, och Gustaf Adolf nöja sig med, att subsidierna för första året blefve erlagda under maj månad i Amsterdam, för de följande under maj och augusti, eller också att frågan tills vidare lemnades oafgjord. Å begge sidor borde man förbinda sig att söka förmå grannfurstar och städer till deltagande i förbundet. Det borde uttryckligen nämnas, att hertigen af Bayern icke finge störas i besittningen af kurfurstendömet och andra rättigheter, hvilka befunnes skäligen och lagligen tillhöra honom. Punkten om den blifvande fredsunderhandlingen borde återfå sin ursprungliga lydelse. Slutligen begärde Charnacé, att i traktaten äfven måtte upptagas den till «Conditiones finales» hörande artikeln rörande ett tyskt riksstånds förseelser. Dess lydelse borde vara, att om en tysk riksfurste egde rättmätig orsak att beklaga sig öfver någon, skulle den senare straffas efter den dom, som kurfurstarne och andra riksstånd fälde ²⁾.

¹⁾ Resolutio S. R. Mtis. Arosiæ die 27 febr. 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ Replica baronis de Charnacé missa ad S. R. M:tem Arosiæ cum suo nepote die 1 martij a:o 1630. Sv. Riksark. Gallica. — Denna handling lyder i original som följer:

«Sur le subject des articles qui m'ont esté communiquez par messieurs Banieri et Saluius j'oze prendre la hardiesse de faire entendre et suplier tres humblement Sa Mté de vouloir au premier faire adjouter ces mots: et pour faire que toutes les forteresses basties durant ces guerres sur l'une et l'autre mer dans la haute et basse Alemagne ou sur les terres des Grizons soient demolies et que les Espagnols et demettent des places qu'ils tiennent en Alemagne.

Au second que ces mots ny soient point employez: Mutuaque regum ac regnorum Sueciæ Franciæque securitas a regibus Sueciæ Galliæque.

Au 3:eme que Sa Mté daignast specifier le nombre pour les raisons que j'en ay dicttes a mesdts sieurs Ba. et Saluius.

Au 4:triesme je supplie Sa Mté de se contenter que ie m'oblige de le faire payer dans le mois de may a Amsterdam, et que pour les annees suivantes elle aye agreable de le recevoir a deux termes de may et d'aoust, ou bien que l'on le mette indecis et que son ambassadeur en traitee avec le roy mon maistre, duquel ie m'asseure qu'il aura contentement.

Au 8:me que l'on promist respectivement de faire instance aux princes et villes les plus voisines de soy de se ioindre à cette confederation.

Au 9:me que l'on fist speciale mention de ne troubler le duc de Baviere de la possession de l'electorat et autres droits qui se trouueront luy appartenir raisonablement et iuridiquement.

Man skulle kanske i allmänhet icke väntat, att Gustaf Adolf, sedan han tagit del af dessa Charnacés anmärkningar, upptagit förhandlingen ånyo och ännu en gång gifvit vika. Men för den svenske konungen försvunno i detta ögonblick de små synpunkterna för de stora. Han lät uppsätta ett nytt utkast till förbundstraktat och tog i detta betydande hänsyn till sändebudets senaste framställning. Frågan om tiden för subsidiernas erläggande lemnas sålunda obestämd, och det medgifves hertigen af Bayern att sitta i okvald besittning väl icke uttryckligen af kurfurstendömet, men af hvad honom med rätta tillhör. Gustaf Adolf tillerkänner därjemte denne och Ligan neutralitet, ifall sådan äfven kommer honom sjelf till del, och beviljar jemte bestämmelsen om det blifvande fredsslutet äfven den länge omstridda punkten om ett riksstånds förseelser utan att därvid göra någon som helst inskränkning. Men längre går icke den svenske konungen. Han tillåter sålunda icke, att Spanien på något sätt stötes för hufvudet, då detta strider mot Sveriges handelsintressen, och som han med det ringa understöd, Frankrike erbjuder, finner det kränkande att uppgifva sin härs storlek, afslår han äfven detta ¹⁾. Men de medgifvanden han gjort menar han dock vara så stora, att den franska regeringen bör känna sig tillfredsstäld. Och för att sändebudet icke skall hafva skäl att beklaga sig öfver ett mindre liberalt bemötande, tillåter han äfven, om Charnacé så önskar, att det till honom öfverlemnade förbundsutkastet före konungens snart skeende afresa från Vesterås förses med hans underskrift. Hvarom icke, hoppas Gustaf Adolf, att Charnacé vill hålla honom ursäktad hos sin herre, ty uppskofvet kan han då icke anse hafva sin grund i annat än sändebudets bristande fullmakt ²⁾.

Då Charnacé fått del af de sålunda förändrade villkoren, fann han till sin glädje, att hänsyn ännu en gång tagits till de af honom framställda fordringarne. De enligt hans mening viktigaste artiklarne voro nu på ett antagligt sätt formulerade ³⁾ och

Au 10me qu'il plaize a Sa M^{te} le faire mettre de la sorte qu'il a este conceu es autres articles, qui m'ont este communiquez c'est a scavoir: Quod si per Dei gratiam occasio tractandi se obtulerit ex communi foederatorum consilio tractetur nec ullus confoederatorum sine altero pacem inito.

Et en outre qu'il luy plaizé adjouster cest article, que si quelque prince de l'empire a iuste subiect de se plaindre de quelqu'un, qu'il luy soit faict droict selon le jugement, qu'en donneront les electeurs et autres princes de l'empire».

¹⁾ Conditiones foederis, quæ d: no Charnacé ult. februarii Arosiæ oblatae sunt anno MDCXXX:o. Sv. Riksark. Gallica.

§ om ett riksstånds förseelser lyder här:

«Si quisquam in imperio querendi caussam habuerit, justicia ei administrator ex electorum et cæterorum imperii ordinum comitiali censura».

²⁾ Declaratio S. R. M:tis Sueciæ ad Replicam, quam dn. baro de Charnacé super ultimo instrum^{to} foederis conceptu ad S. R. M:tem hodie misit. Data Arosiæ die 1 martij a:o 1630. Sv. Riksark. Gallica.

³⁾ Charnacé till Père Joseph, mars 1630: «apres vn mois de contraste ou de remizes enfin le roy m'a accordé des articles que j'ay demandé tous ceux qui me sembloient les principaulx». Arch. des aff. étrang. Suède I, 224.

han trodde också ett ögonblick, att förbundets afslutande nu skulle kunna blifva verklighet. Änjo sammanträdde han med de svenska kommissarierna, och tillsammans uppsatte de förbundsurskunden¹⁾. Man kom öfverens om, att i det ena exemplaret af traktaten nämna Gustaf Adolf först, i det andra Ludvig XIII, och denna erhöi för öfrigt i hufvudsak lika lydelse med sista svenska förbundsutkastet; dock uteslöts på Gustaf Adolfs befallning artikeln om riksdomen öfver tyskt riksstånds förseelse. Denna och öfriga af Charnacé fordrade punkter, om hvilka man alls icke kunde komma öfverens, såsom bestämmelserna om den svenska härens storlek, om kurfurstendömet Pfalz' garanterande åt Bayern, om den katolska religionens utbredning och om Spaniens ställning till förbundet, lemnades tills vidare oafgjorda. I fråga om subsidierna ville däremot Charnacé nu — det var eftergiften, som skulle uppväga Gustaf Adolfs — medgifva, att denne, innan de 300,000 riksdalerna utbetalts i Amsterdam, icke skulle vara tvungen öfverföra sin här till Tyskland, och att han, sedan det skett, icke heller skulle kunna nödgas fortsätta kriget mot sin stats intresse, såvida icke den nämnda summan tillbörligen höjdes. Charnacé lofvade dessutom, att de 300,000 riksdalerna skulle vara utbetalda före nästkommande majs utgång, och han försäkrade, att han icke skulle uraktlåta något för att utverka dessa subsidiers ytterligare förhöjning²⁾. Till gengäld fordrade han af Gustaf Adolf en skriftlig deklaration, genom hvilken denne skulle förbinda sig att under sommaren skicka ett sändebud till Frankrike för att där öfverenskomma med franska regeringen om de oafgjorda punkterna. Han uppmanade kommissarierna att uppsätta en dylik skrifvelse, och dessa gingo också in därpå³⁾.

¹⁾ Originalen i Sv. Riksark.

²⁾ «Obligatio Charnassæi», förvarad uti en handling af d. 5/15 mars 1630 i Sv. Riksark. Gallica. Charnacé gör däri vetterligt, att han öfverenskommit med Gustaf Adolfs fyra kommissarier «de foedere sexennali inter mutuos reges regnaque Sveciæ ac Franciæ ijs conditionibus, quæ in ipso foederis instrumento continentur: ac dicti dñi commissarij in peculiari scripto protestati sint, quod, cum nullum tempus solvendæ primi anni contributionis in instrumento expressum esset, serenissimus rex Sveciæ ad traiiciendum hac æstate cum exercitu teneri nollet, antequam a me promissa trecentena thalerorum imperialium millia Amsterodami soluta essent, nec post exercitus trajectionem ad bellum ultra status sui rationes continuationem obligari, nisi dicta summa in quantitatem tanto bello convenientiorem adaugeretur: idcirco sciens, quam magnum præsentemque pecuniæ vim conveniet subministrare S. R. M:ti Sveciæ pro tanti exercitus sui delectu, promisi, sicut et vigore harum verbo nobili promitto, non solum dicta trecentena thalerorum imperialium millia intra exitum proxime futuri mensis maij hujus anni, a ministris regis mei deputatis sermi regis Sveciæ Amsterodami Batavia integre, realiter ac infallibile numeratum præstitumque iri, sed etiam id in me recepi, sicut et vigore harum recipio et promitto, me tam apud regem meum quam apud S. R. M:tis suæ ministros, nihil studij operæque omisurum, quin potius id summo conatu elaboraturum, ut dicta summa a sua S. R. M:te in quantitatem tanto bello mutuoque interesse suo respondentem augeatur, sive id fiat a sua S. R. M:te sola, sive cum alijs regibus, rebuspublicis ac statibus, quos ad hanc confoederationem omni diligentia ac sinceritate sollicitare ac inducere tenebitur».

³⁾ Kommissariernas «promissio», i med sigill och namnteckningar försedt original, dat. d. 5/15 mars, förvaradt i Sv. Riksark. Gallica, har följande lydelse:

«S. R. M:tas Sveciæ dominus noster clementissimus promittit, se hac æstate aliquem in Galliam missurum, qui cum Rege Christianissimo de numero exercitus, tempore solvendæ contributionis quinque ultimorum annorum, modo per iusticiam componendi querelas principum imperij et

Sedan villkoren för förbundet sålunda blifvit öfverenskomna mellan Charnacé och kommissarierna, återstod endast att vinna Gustaf Adolfs godkännande. Men hade man — såsom synes säkert — räknat på detta, skulle man snart öfvertygas om sitt misstag.

Gustaf Adolf var nemligen ingalunda sinnad att godkänna den af kommissarierna uppsatta förbindelsen att låta ett svenskt sändebud afgå till Frankrike. Han ansåg en dylik alldeles olämplig och fordrade för sin del, att Charnacé skulle förbinda sig att ovilkorligen utverka sin konungs ratifikation å den i Vesterås öfverenskomna traktaten. Men denne hade å sin sida, såsom han yttrade, uttrycklig befallning att icke i någon punkt öfverskrida sin instruktion. Han måste emellertid för sig erkänna, att så skett vid uppsättandet af förbundsakten. Charnacé vågade därför icke gå in på konungens fordran, att förbundet skulle afslutas ovilkorligt i Vesterås. Han kunde — såsom hans ord senare föllo — endast hemställa traktaten till Ludvig XIII:s godkännande, betygande vid lif och ära, att han trodde detta icke skola uteblifva¹⁾. Men att under närvarande omständigheter ingå härpå, var alldeles icke Gustaf Adolfs mening. Och då Charnacé i detta underhandlingens afgörande ögonblick icke kunde förmås att böja sig för konungens vilja, drog sig denne tillbaka. Han förklarade, att han uppdroge förhandlingarnes fortsättande åt sitt sändebud Camerarius i Haag, och tillade, men endast muntligen, att en svensk gesandt under sommaren skulle komma att afgå till Frankrike²⁾.

Så syntes då, af allt att dömma, de långvariga underhandlingarne om ett svenskt-franskt förbund för det närvarande afbrutna och deras afslutande undanskjutet. Gustaf Adolf lät förstå, att Charnacé borde påskynda sin resa³⁾; han mottog sändebudet i afskedsaudiens och lät, såsom bruket var, åt honom öfverlemnna en betydande skänk⁴⁾. Kort därefter lemnade gesandten Vesterås.

Men ännu en gång skulle Charnacé göra ett försök — det sista under vistelsen i Sverige. Han var på sin resa icke hunnen längre än till Munktorp i närheten af Köping, då han afsände ett bref till Jacob Pontusson De la Gardie, sin vän från fredsunderhandlingarne i Preussen, med hvilken han alltsedan stått i korrespondens,

obtinendi ab imperatore, ne armis amplius Germaniam molestet, cæterisque capitibus, quæ hic à d. no legato proposita, sed indecisa relictæ sunt, conveniendi potestatem habebit. In cuius rei fidem præsentibus manibus proprijs subscriptas sigillis etiam nostris firmavimus etc.

¹⁾ Charnacé till père Joseph, mars 1630: «D'autant que S. M. me commande par votre instruction qu'elle me deffend tres expressement de demeurer dans l'ordre et substance desdits articles sans les changer ny alterer en façon quelqu'onque, je n'aye osé conclure absolument, mais bien ay offert de le passer sous le bon plaisir de S. M. et leur protestant sur ma vie et mon honneur que le ratifieroit». Arch. des aff. étrang. Suède, I, 224.

²⁾ Relation de mr de Charnacé, X avr. 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 329. Jmfr Mém. de RICHELIEU, VI, 411—412. Det bref, som ligger till grund för memoirernas skildring å dessa sidor, torde vara förkommet.

³⁾ Relation de mr de Charnacé, X avr. 1630. Arch. des aff. étrang. Suède, I, 329. Jmfr det i följande not citerade brefvet,

⁴⁾ Carl Banér till onämd person, d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

för att genom denne söka återknyta de afbrutna förhandlingarne ¹⁾. Skulle, yttrade han, dessa komma att fortsättas i Haag under vanliga former, komme det att vålla en betydande tidsutdräkt, och sommaren förgå, utan att någonting blefve uträttadt, ty i sådant fall måste ju, sedan förbundsverkunderna uppsatts, dessa för ratificering sändas både till Stockholm och Paris, hvilket — dit och åter — toge minst sju veckor. För att ingen dag skulle gå förlorad, föreslog han därför, att han själf erhöile en oförändrad afskrift af den i Vesterås öfverenskomna förbundshandlingen liksom äfven af kommissariernas förbindelse om ett svenskt sändebuds afgång till Frankrike, och att Gustaf Adolf inom tolf till femton dagar afsände sin ratifikation å förbundet till Camerarius i Haag. Afskriften skulle sändebudet omedelbart efter dess erhållande afskicka till Frankrike, för att den ordagrant skulle kunna införas i Ludvig XIII:s ratifikation. Han lofvade göra allt för att denna inom maj månads utgång skulle vara utvexlad mot Gustaf Adolfs och subsidierna betalta till dennes ombud. Tills vidare ämnade Charnacé stanna i Helsingör; önskade emellertid den svenske konungen, att han fortsatte till Haag och där inväntade sin regerings svar, vore han beredd därtill.

Men ännu ett andra alternativ framlades i brevet till De la Gardie. Charnacé hade i Vesterås märkt Gustaf Adolfs ifver för förbundet med Frankrike och iakttagit, huru som han steg för steg gifvit efter för de franska fordringarne. Det fans hos honom ett svagt hopp, att detta ännu en gång kunde ske; han började tro, att konungen möjligen ångrade förhandlingarnes afbrytande. Också, skrifver han, att betänkte Gustaf Adolf, huru viktigt det vore för Charnacé att erhålla kommissariernas löftesskrift, och huru litet det betydde för honom själf, vore han säker att i Arboga få mottaga denna, liksom äfven förbundshandlingarne, uppsatta i form och signerade. Han skulle då jemte sin egen fullmakt återsända det ena exemplaret af traktaten undertecknad. «Men en anhållan sådan som denna — tillägger han — vågar jag knappast mera att frambära».

Då Gustaf Adolf af De la Gardie erfor innehållet i detta Charnacés bref, tyckte han sig å sin sida bakom de däri framförda förslagen skymta sändebudets beredvillighet till eftergifter, endast konungen tillåte underhandlingens återupptagande. Han beslöt också att begagna sig häraf. På hans befallning uppsattes — såsom Charnacé begärt — alla handlingarne i form, förseddes med sigiller och undertecknades. Men i ingen punkt vek Gustaf Adolf från sin tidigare uttalade mening. Och då han ville hafva säkerhet för att förbundet blefve ratificerad i Frankrike, lät han i kommissariernas förbindelse tillägga, att antingen den blifvande förhandlingen under sommaren ledde till resultat eller icke, skulle dock hvad som slutits i Vesterås, blifva bestående ²⁾. Därefter gaf han Banér i uppdrag att med förbundsakterna afresa till Arboga. Men förhållandena voro, såsom denne säger, icke så-

¹⁾ Charnacé till De la Gardie, Munktorp d. 14/8 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ Den form Gustaf Adolf gaf åt kommissariernas förbindelse var enligt det i Sv. Riksark. förvarade originalet följande: — — — «S. R. M:tas Sveciæ dominus noster clementissimus promittit,

dana som man på svensk sida lofvat sig dem ¹⁾. När Charnacé erfor lydelsen af de svenska kommissariernas förbindelse, vägrade han genast sin underskrift. Han förklarade, att hans fullmakt förbjöde honom; han kunde icke underteckna en handling, hvilken innehölle en inskränkning, som gjorde det afgifna löftet mera till Frankrikes skada än dess fördel ²⁾. Ånyo drog han sig ur spelet; med oförrättadt ärende lemnade Banér Arboga och återförde de å svensk sida undertecknade handlingarne. Det var den 15 mars 1630.

Därmed voro underhandlingarne i Sverige definitivt afslutade. Skulden för deras strandande skjöts å svensk sida uteslutande öfver på Charnacé, hvars räddhåga och försiktighet väl icke kan förnekas, och man anklagade honom med anledning af hvad som skedde i Arboga för ett handlingssätt, hvilket kränkte Sveriges värdighet. Aldrig kunde man tro — sades det — att hans instruktioner varit sådana, att endast Gustaf Adolf, icke Ludvig XIII skulle ikläda sig förpliktelser ³⁾. Och dock låg skulden ytterst just i dessa instruktioner. De voro dikterade utan djupare kännedom om Gustaf Adolf och hans planer, men trots deras bristfällighet var Charnacé befald att noga följa dem. Han vågade heller icke förbinda sig till sin konungs ratifikation. Och detta, ehuru han sjelf ansåg de erhållna villkoren tillfyllestgörande ⁴⁾.

Det var med full rätt Charnacé så gjorde: i sjelfva verket hade Gustaf Adolfs eftergifter — från hvilken synpunkt man än ser dem — varit betydande. Han hade länge gjort allt för att få förbundet afslutet; han hade varit nära att — som han sjelf skref — «förobligera» sig till «konungens i Frankerijkes nutum och arbitrium allenest för trij tunnor guld skuld». Han hade också i det ögonblick underhandlingarne — väl icke utan hans afsiktliga förvållande — afbrötos, en känsla af att hafva gått för långt i medgifvanden, «helst, skrifver han, medan wij nogsampt af-

se brevi legatum in Galliam missurum, qui numerum exercitus, quem tantæ belli moli necessarium ducet, Regi Christianissimo aperiatur, et, si Christianissimo Regi placuerit, se ad ea media, quæ circa hoc punctum propositurus est, sive per se solum, sive cum aliis statibus, huc contribuendum declarare, potestatem habebit, non tantum de certa et definita exercitus quantitate sustinenda, sed etiam de cæteris pluribusque alijs articulis conveniendi: eo tantum reservato, sive convenerint, sive non, nihilominus quod hic conclusum est firmum et inviolabile mansurum».

¹⁾ Banér till onämd person d. 28 mars/7 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

²⁾ Charnacé till Salvius, Arboga d. 16/3 1630. Sv. Riksark. Gallica. Jmfr sammastädes Charnacé's bref till honom af d. 12/22 mars 1630.

³⁾ Salvius till Charnacé d. 7/17 mars 1630: Quod ad literas Ill. V-ræ missus sit dominus Baner hæc quatuor milliaria Arbogiam omnibus cum actis signatis et conformatis: ideo tantum factum est, ne aliquid in nobis desideraretur, quod quocunque modo ad honorem et respectum Regi Christianissimo exhibendum valeret. Nunc quod ab Ill. V-ra frustra remissus sit, non est quod ulla amplius in nobis culpa resideat neglectæ vel contemptæ conclusionis: sed in solo illo tam ludibriosi tractatus processu. Testor enim Deum me in omnibus, quæ Ill. V-ra hic proposuit et quæsit, ne apicem quidem scire, quoad substantialia, in quo non sit Regis Christianissimi postulatis abunde satisfactum; imo ultra fortassis, quam S. R. M:tas ipsa desiderasset... Vix autem opinari possumus, Ill. V-ram talia mandata habuisse, ut S. R. M:tem Sveciæ solam obstringeret, Christ:mo Rege non obligato». Se FORSTÉN, Akty etc., 118—119.

⁴⁾ Charnacé till Père Joseph, mars 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 224.

taga kunde, att mästeparten af sändebudets löffter och tillsäielser vore illa grundade och intet opå att byggja»¹⁾. Äfven hade han tyckt sig märka, «att dhet hafver allenast varit ansedt på ett åhr tillgiörande, att vij gjordhe dhenne diversionen i Tysklandh, så längie dhe finge så myckit bättre fridzconditioner i Italia». Rådligare höll han då «telam tractatus medh de keijzerske at pousser», i all synnerhet som han ännu icke var fullt säker att i år kunna — såsom han uttryckte det — «gå öffuer med macht»²⁾. Han ville se tiden an: var det sant som Charnacé sagt, att kriget i Italien skulle komma att räcka ännu i många år, komme väl också den franska alliansen att allt fortfarande erbjudas honom. För öfrigt hade sändebudet sjelf förklaradt, att konungen, hans herre, väl redan skickat tvenne gånger till Gustaf Adolf, men att han skulle — så föllo orden — skicka fyra gånger till³⁾.

Hoppet om förbundet stod till framtiden. Men redan voro de första månaderna af 1630 förbi. Det var tydligt, att om Gustaf Adolf på våren ginge öfver till Tyskland, han skulle komma att uppträda utan Frankrike såsom bundsförvandt.

IV.

Det finnes i Richelieus memoirer berättadt, hurusom Charnacés underhandling i Vesterås skulle rönt svårighet icke blott på grund af de vilkor han hade att erbjuda, utan också till följe af de falska rykten, som utspridts om honom. Det franska sändebudet Deshayes de Courmenin⁴⁾, samme man, som redan 1625 varit i Sverige, skulle, då han vid jultiden 1629 återvände från en beskickning till Ryssland, hafva i Upsala gifvit upphofvet till dessa⁵⁾. Att så också skett, visar ett bref från Jacob De la Gardie till Charnacé⁶⁾, Enligt detta hade Deshayes framstält

¹⁾ Gustaf Adolf till Axel Oxenstierna d. 17/27 mars 1630. Rikskansleren AXEL OXENSTIERNAS skrifter och brevexling. Senare afdelningen, I, 568.

²⁾ Gustaf Adolf till Axel Oxenstierna d. 24 mars/3 april 1630. Sammastädes, 573—574.

³⁾ Charnacé till Salvius d. 12/22 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica.

⁴⁾ Om Deshayes finna^s upplysningar mångenstädes. Se särskildt: Recueil des instructions. Russie I, 23—32, och AVENEL, Lettres, instructions etc., IV, 241, 350, VII, 940, VIII, 81—82.

⁵⁾ «Charnacé avoit de la peine à traiter avec le roi de Suède, d'autant que ledit roi avoit conçu mauvaise opinion de luy, sur les faux rapports que Deshayes lui en avoit faits, par une ambition d'un jeune homme inexpérimenté qui a jalousie de tout emploi qui est donné à autre qu'à lui». Mém. de RICHELIEU, VI, 412. Att afundsjukan verkligen varit med i spelet framgår af De la Gardies nedan citerade bref till Charnacé. Enligt detta skulle Deshayes hafva sagt, «que si fust venu en vostre place, les choses fussent bien allées autrement, qu'il devoit avoir cest employ et luy estoit promis, mais qu'un religieux capuchin [o: Père Joseph], qui est de ses ennemis avoit tant fait avec mons. le cardinal, aupres du quel il est, que vous avez reçu la charge et luy celle de Moscovie. Il est vray qu'il m'a tenu ces discours».

⁶⁾ Brevet, dat. Örebro d. 24 febr./6 mars 1630, nu tryckt hos FORSTÉN, Akty etc., 117—118.

den senare såsom en oskicklig diplomat, hvilken for med falska uppgifter, ett kardinalens och Père Josephs lydiga kreatur, som dref deras planer bakom de öfriga franska ministrarnes rygg. Oriktigheten af dessa utsagor ligger i öppen dag, men det är likväl icke alldeles otroligt, att Gustaf Adolf, såsom memoirerna låta förstå, fäst något afseende vid dem. Han hade därjemte i Charnacé lärt att känna en underhandlare, med hvilken man hade svårt att komma till rätta. Också gjorde han i det följande ett försök att gå honom förbi. Det sändebud han lofvat att skicka till Frankrike gaf han order att afgå dit och uppdrag att direkt med Riche-lieu underhandla om alla förbundet angående frågor.

Den man, på hvilkens lott denna beskickning föll, var sekreteraren i kansliet, Lars Nilsson Tungel. Lämpligare kunde knappast konungens val hafva fallit. Denne Tungel var ansedd såsom en af de främsta förmågorna i det embetsverk han tillhörde och en af sitt lands mest använde diplomatiska agenter. Redan 1628 hade han — såsom förut nämnts — utfört en beskickning till Frankrike, med hvars ledande män han då trädt i beröring; några år senare skulle han som svensk residens vid sachsiska hofvet spela en betydande roll i de underhandlingar, som föregingo Wallensteins mord¹⁾.

Kort tid efter Charnacés afresa från Sverige lågo fullmakt och instruktioner rörande den fortsatta underhandlingen med Frankrike färdiga för Tungel. Den förra är utfärdad i Stockholm den 29 mars, den senare den 1 april²⁾.

I dessa instruktioner erhöll Tungel uppdrag att inledningsvis lyckönska konungen af Frankrike till de framgångar, som i senaste krig kommit hans vapen till del, tacka för Charnacés fredsmedling i Preussen samt angifva orsakerna till förbundsunderhandlingarnes afbrytande i Sverige. Men till att börja med finge gesandten, heter det, hvarken antyda eller säga, att han sändts för dessas återupptagande, enär Frankrikes fordringar i sådant fall troligen skulle höjas. Det första steget borde han i stället söka locka den franska regeringen att taga. Och sin fullmakt finge han icke visa, förrän han såge, att man vore sinnad ingå på Gustaf Adolfs fordringar.

Komme det emellertid till underhandling, låge tvenne möjligheter nära: antingen torde man i Frankrike föreslå, att kriget föres samtidigt af båda makterna, utan att subsidier lemnas, eller också att Gustaf Adolf mot erhållande af penning-

¹⁾ Lars Nilsson Tungel (*1582 †1633) hade efter mångåriga utländska resor blifvit antagen såsom sekreterare i svenska kansliet. Han var kommissarie vid det svensk-danska gränsmötet 1624 och följande år i Livland. 1631 blef han resident i Dresden och skref därifrån till Oxenstierna »karaktäristiska, men föga smickrande skildringar af det sachsiska hofvets skaplynn». Om honom se vidare E. HILDEBRAND, Den svenska diplomatiens organisation i Tyskland under 1600-talet (Hist. Tidskrift, 1884, s. 157 o. f.) samt samme förf:s afhandling: Wallenstein och hans förbindelser med svenskarne (sammastädes, 1883, s. 403 o. f.).

²⁾ »Tenor mandatorum, quæ S. R. M:tas Sveciæ apud Regem Christianissimum peragenda commisit dn. Laurentio Nicolaj. Datum Stockholmæ die 22 martij anno 1630». Sv. Riksark. Gallica. Äfven intaget i det Tysk-latinska registratoret under den 24 mars/3 apr. d. å. Samma datum bär också ett »Memoriale adjunctum instructioni d. Laurentii Nicolai, cum in Galliam discederet».

bidrag från Frankrike åtager sig hela krigsföringen. I förra fallet har Tungel att ursäktas sig med bristande fullmakt, och om subsidier fortfarande vägras, att uppmana konungen af Frankrike att skicka sändebud till Sverige. I senare fallet åter skall sändebudet med alla medel söka skaffa Gustaf Adolf så betydande penningunderstöd som möjligt. Den fördel, som Gustaf Adolfs uppträdande i Tyskland kommer att bringa Frankrike, och Sveriges af långvariga krig hårdt medtagna finanser göra en stor subsidiesumma billig och nödvändig. Den fordran Gustaf Adolf uppställer är, att franska regeringen erlägger fjerdedelen af härens underhåll med 600,000 riksdaler och förmår England och Holland att tillsammans betala de två; den återstående fjerdedelen åtager sig Sverige. Men skulle denna fordran icke kunna genomdrifvas, och förklarar Ludvig XIII, att han icke kan förmå England och Holland att deltaga i omkostnaderna, skall Tungel fordra i allt 800,000 riksdaler. Beviljas dessa, lofvar Gustaf Adolf att bidraga med resten och rycka i fält med 30,000 man. Men skulle äfven denna fordran väcka motstånd, kunna de 800,000 så småningom sänkas till 400,000¹⁾, ja, med ännu 100,000. Blifver detta händelsen, är emellertid Gustaf Adolf icke hågad att uppgifva sin härs storlek och anser sig lika litet nu som förut i Vesterås skyldig att för 300,000 riksdaler mot sitt rikets intressen fortsätta det började kriget. Hvad de öfriga villkoren för förbundet angår, skall Tungel söka att få dem formulerade på för Sverige gynnsammaste sätt: alla mot dess bästa stridande böra undvikas eller affattas i allmänna och tvetydiga ordasätt, de fördelaktiga till det yttersta söka erhållas. Särskildt inskärpes, att Tungel skall laga så, att Ligans och Bayerns neutralitet så litet som möjligt beröres i traktaten och helst däri icke omnämnas. Artikeln om domen öfver ett tyskt riksstånds förseelse bör likaledes helst utelemnas, och ifråga om en blifvande fredsunderhandling Gustaf Adolf erhålla fria händer.

Någon tid efter mottagandet af dessa instruktioner lemnade Tungel Sverige²⁾. Hans väg gick öfver Holland, hvarest han dröjde i Haag och Rotterdam, och därifrån sjöledes till Frankrike. Här fick han emellertid, genast efter ankomsten till Paris, veta, att ny fullmakt jemte en vaxel å 300,000 kronor tillstälts Charnacé. Men andra underrättelser stodo icke att få³⁾. Orsaken var närmast den, att Ludvig XIII och hans ministrar lemnat Paris. Förhållandena i Italien hade ånyo gjort deras vistelse där nödvändig.

Den kejsrerliga armée, som i början af 1629 samlats vid Lindau, hade sommaren samma år under Gallas och Colalto gått öfver till Italien och utan motstånd eröfrat hertigdömet Mantua med dess flesta fästningar. Under förra delen af

¹⁾ Dock bör för första året, då omkostnaderna äro drygare, Frankrike erlägga 600,000 riksdaler eller åtminstone mera än 400,000. Dessa skola utbetalas i Paris, Rouen eller Amsterdam — hvilket Gustaf Adolf önskar — innan den 15 maj 1630. I annat fall anser han sig icke pliktig att gå öfver till Tyskland.

²⁾ Enligt *Mém. de RICHELIEU*, VI, 413, d. ²⁰/₄.

³⁾ BÜHRING, Venedig, Gustaf Adolf und Rohan, 169, 327; CRONHOLM, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, V, 2, 121—122.

1630 var belägringen af sjelfva hufvudstaden redan så långt framskriden, att man när som helst kunde vänta dess fall. Den förödmjukelse kejsaren lidit genom Frankrikes inblandning och Gonzaga-Nevers besittningstagande af Mantua skulle nu blifva hämnad. Samtidigt hade äfven spanjorerna under sin berömde fältherre Spinola inneslutit Casale. Äfven dettas eröfring syntes 1630 stå för dörren. Grepe icke Frankrike in till de belägrades hjälp, var Casale förloradt.

Det var emellertid icke Richelieus mening att uppgifva den antihabsburgska politik, som redan beherskade alla hans planer. Han förmådde sin konung att låta en ny här gå öfver Alperna; sjelf sågs kardinalen i spetsen för densamma, till häst, med blänkande harnesk och fjäderprydd barett. Men öppet vände han sig lika litet nu som 1629 mot spanjorerna: kriget gick i stället ut öfver den opålitlige Karl Emanuel af Savoyen, hvars hela land så småningom föll i Frankrikes våld. Genom denna framgång räddades Casale. Men Mantua förmådde kardinalen icke att bringa hjälp, och då venezianerna på hans anmaning försökte detta, blefvo de besegrade af Gallas vid Villabuona och Marengo. Därmed var Mantuas öde afgjort: den 16 juli 1630 föll det i den kejsarlige fältherrens hand. Men redan dessförinnan hade Richelieu drifvit Venedig till ett förbund med sig och Gustaf Adolf.

Richelieu var genom Charnacé redan på våren 1630 underrättad om utgången af förhandlingarne i Vesterås. De hade strandat — det kände han — väl framför allt på grund af de erbjudna subsidiernas ringhet. Det var nu hans afsikt att begagna sig af Venedigs nödställda belägenhet för att inskräpa hos republikens regering den stora fördelen af en svensk diversion i Tyskland och tvinga den att bidraga till de medel, som erfordrades för dess verkställande.

Den venezianske ambassadören Contarini, förut ackrediterad hos Karl I, vid hvars hof han — såsom redan antydtt — mötts med den svenske underhandlaren Spens, befann sig 1630 vid den franska arméen i Italien¹⁾. Redan under en audiens den 21 maj i Grenoble uttalade sig nu Richelieu för honom rörande Gustaf Adolfs planer och uppmanade republiken att bidraga till deras förverkligande. «Konungen af Sverige — sade han — har en armée om öfver 40,000 man, och än större lär den blifva, så snart fälttåget begynt. Det enda han fattas är penningar. Men han begär icke mycket, endast 400,000 scudi om året, hvilket gör 1,200,000 francs. Vill republiken bidraga med tredjedelen däraf, 400,000 francs eller 150,000 scudi årligen, skall konungen lemna resten, d. v. s. 800,000, och sluta en traktat, som förpliktigar Gustaf Adolf att föra kriget i Tyskland under sex års tid. Det vore — tillade kardinalen — en solid handling och af högre värde för republiken än 20,000 man i dess egen tjänst. Ty detta företag kommer att på stort

¹⁾ Alvisi Contarini (†1653) tillhörde en af Venedigs berömdaste familjer och kretsen af dess störste statsmän. Han bemedlade 1629 freden i Susa mellan England och Frankrike och var senare mediator vid den westphaliska fredskongressen.

sätt bilda en diversion för de kejserliga stridskrafterna, hvilka Venedig har mera att frukta än allt annat» ¹⁾).

Detta Richeliens samtal med Contarini förde hastigare än man kanske skulle väntat till åsyftadt resultat. Redan den 13 juni utfärdade den venezianska senaten instruktioner för sändebudet, och den 11 juli var enighet uppnådd — fördraget undertecknades samma dag i S. Jean de Maurienne i Savoyen. En oberättigad fruktan, att Gustaf Adolf skulle försona sig med kejsaren, hade påskyndat dess afslutande.

Genom detta fördrag mellan Frankrike och Venedig förband sig det förra till att under 1630 bidraga med två tredjedelar af de för Sverige afsedda subsidierna, det senare med den återstående. Dock finge, heter det, hela summan icke öfverstiga 1,200,000 livres, och den venezianska utbetalningen skulle få anstå, tills franska regeringen meddelat republiken storleken af det med Gustaf Adolf öfverenskomna beloppet. Blevde subsidier af nöden äfven för följande år, skulle därom vidare förhandlas mellan de båda makterna ²⁾).

Endast några dagar efter afslutandet af detta märkliga fördrag mellan Frankrike och Venedig rörande Gustaf Adolf och kriget i Tyskland var det, som den svenske konungens gesandt, Lars Nilsson Tungel, hvilken ihärdigt fortsatt sin resa genom Frankrike, anlände till högkvarteret i S. Jean de Maurienne. Det föreföll onekligen som en egendomlig ödets skickelse, att detta skedde just nu. Men i denna skickelse låg icke något omen för förbundets snara afslutande. Äran för detta skulle icke komma att falla på Tungels lott: omedelbart efter den fransk-venezianska traktatens undertecknande hade Richelieu gifvit Charnacé meddelande därom och befallning att påskynda underhandlingarne med Gustaf Adolf ³⁾).

¹⁾ BÜHRING, Venedig, Gustav Adolf und Rohan, 305: «Il Re di Svetia ha un' armata in pronto di $\frac{m}{40}$ e più combattenti et sarà seguito da molti altri, quando si trovi in campagna, gli manca solo qualche assistenza di denaro; che però non è molta, dimanda $\frac{m}{400}$ di questi scudi per anno, che sono un milione e $\frac{m}{200}$ franchi, nei quali se la Rep: ca vuol concorrer per la 3:a parte, cioè per $\frac{m}{400}$ franchi, che sono $\frac{m}{190}$ scudo l'anno, il Re concorrerà per il resto, che sono $\frac{m}{800}$ et si stipulerà un contratto che lo obblighi far la guerra in Imperio per sei anni; questo è un negotio soddo et che importa alla Rep:ca più che se avesse in servitio $\frac{m}{20}$ fanti divertendo in grande maniera le forze dell' Impre delle quali deve temer più di tutto il resto». Jmfr BAROZZI et BERCHET, Relationi etc. Francia, II, 265—266.

²⁾ De underhandlingar, som ledde till afslutandet af traktaten i S. Jean de Maurienne äro utförligt skildrade hos BÜHRING, Venedig, Gustav Adolf und Rohan, 54—66. En framställning af litteraturen rörande detta ämne finnes i samma arbete, 311—313. Det är bekant att till denna äfven en svensk forskare, riksarkivarien C. TH. ODHNER, lemnat bidrag. Se hans afhandling: «Sveriges förbindelser med venetianska republiken under sjuttonde århundradet» (Nordisk tidskrift för politik, ekonomi och litteratur utg. af G. K. Hamilton. Lund 1867. S. 430—431).

³⁾ BÜHRING, Venedig, Gustav Adolf und Rohan, 66. — Några nya instruktioner afsände emellertid icke Richelieu — såsom BÜHRING, s. 173, förmodar — efter traktatens afslutande till Charnacé. Det framgår icke heller att så skett af kardinalens ord till Contarini, anförda i dennes depesch af d. 15 juli: «che subito doppo stabilito il trattato per Svetia havea fatto un'espeditiione in quelle parti, senza aspettar il segretario, et sommamente lodandone il bene, che si potrebbe

Efter Tungels ankomst till det franska högkvarteret i Savoyen den 18 juli dröjde det flera dagar, innan han erhöll audiens hos Richelieu. Ludvig XIII hade nyligen fallit i en svår sjukdom, densamma, som några månader senare skulle bringa honom nära döden, och den oro, i hvilken detta försatte konungens hela omgifning, gjorde, att man till en början föga eller intet bekymrade sig om den svenske gesandten. Audiens erhöll denne först sedan konungens helsotillstånd förbättrats och han den 22 ingifvit sin proposition till Richelieu. I denna framförde han Gustaf Adolfs tacksamhet för Charnacés sändning till Preussen och framhöll alla de skäl, på grund af hvilka underhandlingarne i Sverige strandat. I de flesta afseenden hade den franske gesandten icke velat föga sig efter Gustaf Adolf, och till sin ledsnad hade denne också måst låta honom resa och uppskjuta underhandlingen. «Men detta hindrar icke — tillade Tungel — att konungen, min herre, fortfarande hyser det bästa uppsåt och ännu är högeligen böjd för en allians. Behjertadt skall alltid hans beslut utfalla i hvarje ärligt menad och rimlig förhandling»¹⁾.

Under den följande audiensen hos Richelieu framförde Tungel till den franska regeringen Gustaf Adolfs artighetsbetygelser och försäkran om hans vänskapliga tänkesätt. Men därjemte visade sändebudet genast — sedan kardinalen brakt förbundet på tal — att han hade fullmakt och instruktion att underhandla och sluta mellan Sverige och Frankrike. Ett samtal utspann sig med anledning däraf mellan kardinalen och Tungel. Den förre upphöjde Gustaf Adolfs egenskaper och förklarade, att han ingenting högre önskade än att vara konungen till tjänst. Men han uttalade samtidigt sin förundran öfver, att denne icke ginge öfver till Tyskland. De fordringar han stälde på Frankrike, att en här skulle skickas öfver Rhen, det italienska kriget fortsättas och femton örlogsskepp utrustas, skulle ändå aldrig beviljas. Det kunde — sade Richelieu — å Frankrikes sida icke vara fråga om annat än subsidier. Och hvad Bayern och Ligan anginge, fingö förbundet icke blifva till deras förfång. Alla Tungels invändningar mot dessa yttranden voro förgäfvades, och då han föreslog, att intet skulle nämnas om den katolska Ligans neutralitet, svarade Richelieu, att alliansen icke skulle komma till stånd, utan att Frankrikes trosförvandter tryggades. Sverige behöfde icke frukta Maximilian af Bayern: det var denne sjelf, som uppmanat till förbundets afslutande. Men om detta förbund — tillade kardinalen — skall icke här underhandlas. «Hela denna angelägenhet är redan öfverlemnad åt Charnacé, Frankrikes resident hos eder konung, och allt

cavare da quella diversione, «senza la quale», come a punto disse, «so bene che haveressimo da far in Francia et non potremmo attender all' Italia come facemo», accenando alle diversioni di Metz». De instruktioner Charnacé följde under konferenserna med Gustaf Adolf i Stettin sommaren 1630, om hvilka mera framdeles, äro daterade Mostier d. 6 juni d. å. Det är om dem man i Paris underrättade Tungel under hans vistelse där.

¹⁾ Lars Nilsson Tungels proposition, dat. S. Jean de Maurienne d. 22/7 1630. Arch. des aff. étrang. Suède, I, 405—406.

hvad jag kan göra är — som jag också gjort — att beordra statssekreteraren Bouthillier att gifva eder del af sändebudets instruktioner» ¹⁾).

Det var onekligen en förklaring, som i bestämdhet och tydlighet icke lemnade något öfrigt. Tungel insåg också genast, att hans mission icke skulle medföra något resultat. Då han morgonen efter audiensen hos Richelieu besökte Contarini och gjorde denna meddelanden om Charnacés underhandling i Vesterås, uttryckte han sin ledsnad öfver, att han så sent anländt till Savoyen; nu sedan kardinalen meddelat sig med sitt sändebud hos Gustaf Adolf, måste han återvända med oför rättadt ärende ²⁾).

Tungel hade emellertid af Richelieu blifvit hänvisad till statssekreteraren Bouthillier. Efter många besvärigheter råkade han denne i Barraux, en liten ort i närheten af Chambéry, men fick vid sin ankomst genast det besked, att Bouthillier icke erhållit något uppdrag af kardinalen. Vid underrättelsen härom blossade Tungel upp af harm; han kunde icke förstå, uttrycker han sig, «denna vexation, att man mig så af och an från Pontio till Herodem visar». Gåfves det honom icke skäl för det behandlingssätt han rönt, kunde han det icke längre lida; han ville nöja sig med ett «recipisse» eller äfven utan detta anträda återfärden. Slutligen — efter flera dagar, under hvilka Tungel dock blef mottagen i audiens hos Ludvig XIII — medgafs honom rätten att taga del af den franska regeringens förbunds-vilkor. Ett längre meningsutbyte uppstod rörande dessa, hvilka emellertid icke meddelades sändebudet i fullt exakt form. Men till någon verklig underhandling kom det naturligtvis aldrig. Och då Tungel gjorde anmärkning mot de allmänna ordalag, i hvilka ett till honom öfverlemnadt bref från Ludvig XIII till Gustaf Adolf var affattadt, lofvade man visserligen rättelse, men då sändebudet icke ville uppskjuta sin afresa, lände det icke till efterföljd. Tungel ansåg sig så mycket mindre hafva skäl att dröja, som «icke den ringaste courtoisie var honom vederfaren»; allting hade han fått bestå ur egen kassa, äfven färden genom Frankrike från

¹⁾ CRONHOLM, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, VI, 2, 122 o. f.; BÜHRING, Venedig, Gustav Adolf und Rohan, 170, 325—326. Å det senare stället refererar Contarini hvad Richelieu sagt honom rörande Tungels audiens. «La sera del giorno med:mo che io parlai al Card:le — scrivver den venezianske ambassadören d. 27/7 1630 — ritrovandolo al gioco della balla, dove si tratteneva il Rè con il resto della Corte, mi tirò da parte dicendomi, che il Sec:io di Svetia era stato a vederlo, e che oltre il complimento et le assicuranze della buona volontà del pad:ne mostrava d'havere poteri et credenza per trattare et concludere qualche reciproca intelligenza tra le corone; ma che gli haveva risposto che tutto il negotio era stato già rimesso al Sr Sciarnasei Resid:te di Franza presso il suo Re et che quanto poteva dirli era dar ordine a Bottiglier, come haveva fatto di fargli vedere l'abozzo del Capitolato mandato al med:mo sig:r di Sciarnasei sopra il quale dovea trattare».

²⁾ Berättelsen om Lars Nilsson Tungels besök hos Contarini i den senares devesch af d. 27/7 1630, tryckt hos BÜHRING, 327—328. Det heter där: «La mattina seguente fu a vedermi il Sec:io di Svetia. Mi confermò il dettomi dal Card:le, escusò l'haver posto molto tempo nel suo viaggio a causa delle dilationi del haver li passaporti dell'Infanta; si dolse di non esser arrivato prima che si fosse ispedito al Sig:r di Sciarnasei, onde conveniva ritornar senza far altro».

Paris till Lyon. Den hade kostat honom icke mindre än 700 kronor. Och dock hade han «mången gång måst menagera och knappt nog lefva» ¹⁾).

Det sätt, på hvilket Tungel mottagits af den franska regeringen, så i grund motsatt det som i Sverige kom Charnacé till del, blef icke utan sina följder. Sändebudet hade icke blott förvägrats den af Gustaf Adolf anbefalda underhandlingen och hela hans mission sålunda förfelats: han hade också, trots sin officiella ställning, personligen lemnats utan uppmärksamhet. Det hjälpte föga, att Bouthillier ursäktade franska regeringen och förklarade för Tungel, att mottagandet skulle varit ett annat, om konungen befunnit sig i Paris ²⁾): intrycket af det skedda kvarstod alltid. Och hvarken i bref eller vid sin återkomst hem dolde heller sändebudet sin uppretade stämning. Det hela ökade hos Gustaf Adolf den misstro till Frankrike, som väl redan Deshayes grundlagt.

V.

Sedan förhandlingarne i Vesterås såväl som försöket till slutlig uppgörelse i Arboga misslyckats, hade Charnacé öfver Jönköping tagit återvägen till Danmark. Den 24 mars hade han passerat den svenska riksgränsen vid Markaryd; den 27 var han på Sjælland ³⁾. Hela vägen genom Sverige hade den största uppmärksamhet visats honom; ingenting hade af Gustaf Adolf sparats för att göra hans resa så angenäm som möjligt ⁴⁾.

Då Charnacé anländt till Helsingör, beslöt han att tills vidare kvarstanna där: han ville, förklarade han för Gustaf Adolf, undvika skenet af att förhandlingarne afbrutits, på samma gång som han önskade att, då förhållandena kanske snart nog blefve förändrade, stanna i konungens närhet ⁵⁾. För öfrigt var han full af ifver att fortsätta förbundsverket. Han upprepade redan före ankomsten till Danmark sin begäran om afsändandet af Gustaf Adolfs ratifikation till Camerarius i Haag;

¹⁾ CRONHOLM, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, VI, 2, 124—126.

²⁾ Sammastädes, 125.

³⁾ Enligt data i bref från Charnacé.

⁴⁾ Charnacé till Carl Banér d. 14/24 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica. Sändebudet beder i detta bref Banér försäkra konungen, «que jamais personne ne partit d'aupres d'elle si desireux de luy rendre treshumble service que je fais par l'admiration ou m'ont laissé de plus en plus la merueille de ces rares qualitez et pour les bienfaicts et faueurs que j'ay receues de S. M:te lesquelles ont encore esté aucmentees depuis mon depart par les soins, caresses et bons traitement(s) de monsieur Codiski lequel n'a rien obmis de tout ce qui peut rendre des courtoizies et bones cheres completees tesmoignant au reste par ces sages comportements et proceders l'excellente ecole de vertu et d'honneur ou il est».

⁵⁾ Charnacé till Gustaf Adolf d. 5/15 april 1630. Sv. Riksark. Gallica. Jmfr Mém. de RICHELIEU, VI, 413.

skeddé detta, vore han till och med beredd att sjelf begifva sig dit och där invänta sin konungs godkännande af de i Vesterås öfverenskomna förbundsartiklarne. «Jag är alldeles säker därom, skref han, att konungen, min herre, skall nöja sig med den i Vesterås uppsatta traktaten liksom att jag icke heller skall komma att hafva behof af kommissariernas förbindelse». Svar på sin anhållan ville Charnacé invänta i Helsingör intill den 6 april ¹⁾. Men då något svar, trots det att gesandten upprepade sin begäran, icke anlände, lät han i all hast en kurir afgå till Stockholm: genom denne begärde han — hvad han tvifvelsutan äfven tidigare gjort — att Gustaf Adolf, om han icke godkände det förra förslaget, åtminstone ville tillåta, att traktaten afslutades i Helsingör ²⁾.

Den ifver för en fortsatt förhandling, hvilken Charnacé sålunda visade, berodde icke uteslutande på förhållandena i Italien, för hvilka ju en svensk landstigning i Tyskland alltid skulle vara af den största betydelse: rykten om svenska underhandlingar med kejsaren hade sedan länge låtit höra sig och äfven nått till den franske gesandstens öron. I Danmark, hvars konung gifvit uppslaget till den blifvande fredskongressen, hvilken skulle sammanträda i Danzig, mottog han nu ytterligare underrättelser därom. Man sade honom — det var Christian Friis, den danske kanslern sjelf — att traktaten nog skulle komma till ett godt slut, endast Gustaf Adolf allvarligen mente freden, ty om kejsarens goda vilja vore man redan försäkrad ³⁾. Icke underligt, att Charnacé blef oroad och af all förmåga sökte att slå fast Gustaf Adolfs anknytning till Frankrikes politik. Det fans intet, som kunde vara den franska regeringen mindre välkommet än en försoning mellan Sverige och kejsaren.

Sedan Gustaf Adolf mottagit Charnacés förslag rörande de svensk-franska underhandlingarne, beslöt han att uppdraga deras fortsättning åt sin resident i Helsingör, Johan Fegräus. I bref af den 19 och 20 april befallde han denne «om dett påbegynte förbundett emellan sig och konungen vthi Frankrijke medh gesandtenn Charnacé till att handla» ⁴⁾. Han lät tillställa honom «jnstrumenta och huadh mehr den saken angående ähr» ⁵⁾. Och då den till kommissariernas deklARATION fogade klausulen numera syntes honom mindre maktpåliggande, lät han sin fordran på en dylik falla.

Omedelbart efter mottagandet af Gustaf Adolfs order gaf sig Fegräus — såsom han uttrycker det — «i snack medh den französke gesandten». Denne utbredde sig till en början vidlyftigt om förhandlingarne i Sverige och skylde deras misslyckande uteslutande på den i deklARATIONEN insatta klausulen. Men vore denna nu borta, förklarade han sig hafva «föge betänckiandhe här all tingh att sluta». När

¹⁾ Charnacé till Johan Salvius d. 12/22 mars 1630. Sv. Riksark. Gallica. Jmfr Relation de mr de Charnacé, X avril 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 329.

²⁾ Charnacé till Gustaf Adolf d. 5/15 april 1630. Sv. Riksark. Gallica.

³⁾ ADLERSPARRE, Historiska Samlingar III, 177.

⁴⁾ Sammastädes, 176.

⁵⁾ Sammastädes, 181.

Fegräus hörde detta, låtsade han till en början, som om han alls icke «någen sådan promesse hadhe». Däraf menade han icke längre vara behof, enär ju Lars Nilsson Tungel redan afgått såsom sändebud till Frankrike. Då emellertid Charnacé däremot invände, att dennes instruktioner kunde vara bristfälliga, och att han af någon olycka kunde hindras från utförandet af sitt värf, ryckte Fegräus efter åtskillig ordvexlan fram med deklarationen, affattad i den önskade formen. Men detta verkade som ett åkslag från klar himmel. Gesandtens förvåning var stor: han hade icke anat, att Gustaf Adolf i denna punkt skulle fogat sig efter honom. Och det visade sig nu, att Charnacés afsikt med förhandlingen i Helsingör endast varit att hålla sakerna gående, tills han hunnit erhålla nya instruktioner från Frankrike. Han begynte taga tillbaka hvad han nyss förut sagt; han slog — som Fegräus säger — på en annan bog och förklarade, att om han erhållit denna deklaration i Sverige, «hade han inthet dragit något betenckianthe att vnderschrifua», men nu — tillade han till residentens förvåning — kunde han det intet göra. Han angaf som skäl därför icke mindre än fem olika punkter, men de förfelade alla åsyftad verkan. Charnacé hade i Helsingör som förut i Vesterås öfverskridit sin fullmakt, och då man nu erbjöd de villkor, han sjelf fordrat, vågade han trots tidigare försäkringar icke mottaga dem. Det var klart, att han, som Fegräus ord föllo, «med flijt söckte fåfänge wttflycter», och att det intet annat gälde «än vpskuf och tijdz-förhalingh». Under dessa förhållanden fortsatte den svenske residenten helt naturligt icke underhandlingen. Han hänsköt afgörandet till Gustaf Adolf «medh protestation — såsom han skrifver — att E. K. M:t hafuer nogsampt giordt huad den saken tilhörer, och ingen tingh vthelåthet, som bådhe kunne lendha hans herre til wenskap och honom till nåde och gunstig benågenhet»¹⁾.

Sedan underhandlingarne således ännu en gång afstannat, framkom Charnacé ånyo med sin gamla begäran, att Gustaf Adolfs «ratification medh alle the andre sakerne» skulle sändas till Holland, «dijt han wille ock begifua sigh, och dher han finge godh beskiedh, wåro han så myckit närmare att bestella om penningerne», hvilka han redan innan juni månads utgång hoppades kunna utbetala till Camera-rius. Fegräus hade emellertid inga order härutinnan, och då han icke «sågh något dher medh wara bewendt», afböjde han Charnacés anhållan. Han afsände i stället en kurir till Stockholm för vidare befallningars erhållande. Sjelf ansåg han — icke utan skäl — sändebudets «fundament» vara «inthet annatt bygd t vppå än en löss opinion och blotta händelser». Han menade, «att han antingen måtte hafua kundskaper om någon licknelse till freden vthi Italien, och fördenskull protrahera detta werckett», eller ock att han sändt till Frankrike «sådanne wrånge berättelser, att han nu inthet dierfs någon tingh sluta, på det han icke skall synas hafua giordt sijne berättelser falske och finnas sigh sielfuer contrarius»²⁾. Äfven Gustaf Adolf blef efter mottagandet af underrättelserna från Fegräus i hög grad missnöjd

¹⁾ ADLERSPARRE, Hist. Samlingar, III, 181—186.

²⁾ Sammastädes, 186—187.

med Charnacé och gaf till svar på dessa befallning, att alla handlingar omedelbart skulle återsändas till Stockholm.

Det handlingssätt Charnacé lade i dagen vid underhandlingen i Helsingör har sin ursäkt i den isolering, uti hvilken han lefde. Den tidens dåliga kommunikationer och det franska kansliets långsamhet gjorde meddelandena från Frankrike sällsynta, och utan order hemifrån vågade han ingenting företaga. Sådan var den respekt, i hvilken Richelieus diplomater lefde. Charnacé hade — såsom han yttrade till Fegræus — »schrifuit sin herre till, att han allzinthet hafuer vträttat i Sverige och der igienom dödhät sin fullmacht» ¹⁾, men någon ny sådan erhöill han icke. Hans belägenhet var svår — det gälde för honom framför allt att finna nya medel att fortsätta underhandlingen. Och svårare blef den, ju längre det led fram på sommaren. Depesch på depesch afgick till franska regeringen med begäran om nya förhållningsorder, men inga svar anlände. I början af juni kände sig Charnacé till och med uppfordrad att hos Gustaf Adolf ursäkta sin herres dröjsmål. Han förklarade det däraf, att denne befunne sig i Italien — »nästan lika långt, säger han, på andra sidan Paris som därifrån till Helsingör» ²⁾. Först den 6 juni fick den franska regeringen i Mostier i Savoyen en ny instruktion färdig för Charnacé, och först en månad senare hade den kommit gesandten tillhanda ³⁾. Denne var då ännu kvar i Helsingör. Han skyndade till Fegræus. Det var, sade han, «en fullkommeligh jnstruction och fullmacht . . . med H. K. Mit att slutha dhen påbegyntte alliance på sin konungs och herres wägnar», som han erhöillit, «och war han nu fullwiss därpå, att dhet skulle gå fort» ⁴⁾. Men hvad sändebudet här uttalade var lika litet som hans ord strax efter mottagandet af förhållningsordena i januari hans uppriktiga mening. Det är också i en annan tonart, som han skrifver hem till sin regering.

I sjelfva verket hade icke heller Charnacé skäl att vara odeladt belåten med de nya order han mottagit och som han befaldes att noga följa ⁵⁾. Enligt dessa skulle han vägra Gustaf Adolf rätten att nämnas först i någondera af förbundshandlingarne, ty Ludvig XIII intoge, heter det, rang öfver alla kristenhetens konungar: åt honom lemnade konungen af England efter några ceremonier första platsen och äfven konungen af Spanien tillerkände trots all sin fåfänga och ärelystnad honom rang före sig. Men att Gustaf Adolf icke skulle låta förleda sig af deras exempel, därom var Charnacé öfvertygad: redan i Vesterås hade han yttrat, att han hellre ville vara utan bundsförvandt än tåla, att någon annan tog platsen före honom. En annan punkt i de nya instruktionerna föreföll det franska sändebudet lika omöjlig

¹⁾ ADLERSPARRE, Hist. Saml., III, 184.

²⁾ Charnacé till Gustaf Adolf 8/18 juni 1630. Sv. Riksark. Gallica.

³⁾ Memoire pour servir d'instruction au sr baron de Charnacé sur subj et de traité etc. Camp de Mostier en Savoye sixieme jour de juin 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 354 och 397. På senare stället i chiffer.

⁴⁾ ADLERSPARRE, Hist. Samlingar, III, 229.

⁵⁾ Depeche à mr le baron Charnacé 1630 %s. Arch. des aff. étrang. Suède I, 345.

att genomdrifva. Förut hade den franska regeringen erbjudit Gustaf Adolf 300,000 riksdaler utan några afdrag; nu erbjöde den honom samma summa för 1630 och därtill 100,000 för hvarje af de följande fem åren, men satte det vilkor, att han skulle återbetala så stor del däraf, som han erhöll genom andra makters subsidier. «Det är, säger Charnacé, ett vida ofördelaktigare vilkor för Gustaf Adolf än det han redan afslagit». Och lika svårt som det blifver att utverka detta, blifver det enligt hans mening också att förmå konungen till att uppgifva sin härs storlek, äfven om antalet soldater — såsom det i instruktionen af den 6 juni medgifves — sänkes ända till 25,000. Emellertid lofvar Charnacé göra allt för att åstadkomma ett gynnsamt resultat. Men hellre än att återvända till Gustaf Adolf, tillägger han, skulle han hafva velat begifva sig på hemvägen till Frankrike ¹⁾.

Ovedersägligen voro Charnacés omdömen öfver de nya instruktioner han erhållit icke utan grund: de franska fordringarne hade blifvit snarare höjda än sänkta. Man förstår också lätt, att det icke var med de bästa förhoppningar, som gesandten den 17 juli uppbröt från Helsingör för att ännu en gång — det var den femte — upptaga förhandlingen med den svenske konungen.

Sedan Charnacé sista gången möttes med Gustaf Adolf, hade ställningen i grund förändrats. Långt uppe i Sverige, i Vesterås, hade då den svenske konungen mottagit Frankrikes utsänding och hört hans herres och Richelieus fordringar: nu stod han redan som segerherre med sin här på andra sidan Östersjön. Då alla andra tvekat, hade han gått ensam i striden. Han hade lagt sitt svärd i vågskålen för verldsdelens frihet: «impetus ingenii», såsom Axel Oxenstierna sade, hans själs, hans snilles ingifvelse hade drifvit honom. Det beslut, som hösten 1629 fattats i Upsala, var nu, i det rätta ögonblicket, satt i verkställighet. Och var också den här ringa, med hvilken Gustaf Adolf landat på Rügen — den räknade endast 13,000 man — hade dock budskapet om hvad som skett, hvarhelst det nådde till de förtryckte, ånyo kallat det slocknande hoppet till lif. Ett jublande mod fylde åter Tysklands protestanter. «Tärningen är kastad», föllo Ludvig Camerarii, den landsflyktige pfaltziske diplomatens ord i Generalstaternas församling. «Konungen af Sverige har gått icke som Cæsar öfver Rubicon, utan öfver det stora, vida hafvet». Det var en härfärd, som verkade med öfverraskningens makt och slog samtiden med häpnad. Så tyst och så försiktigt hade förberedelserna därtill vidtagits, att man i utlandet icke vetat hvad som skulle hända. Ännu den 30 april hade det rapporterats till Père Joseph från Rostock: «i Sverige är allt som vanligt; ingen kan dömma till, om det blifver fred eller krig, men allmänt anses det förra blifva fallet». I slutet af juni kom budet till Paris, att den svenske konungen landstigit på Rügen; det följdes snart af berättelserna om de segrar och framgångar, som vunnits under hans fanor. Redan i nästa rapport säges det, att han tagit hela Pommern utom Greifswald, och att han stode i begrepp att rycka in i Mecklenburg. Hans här hade då

¹⁾ Franska regeringens instruktion af d. 9/6 1630 och Charnacés svarsskrivelse af d. 21/7 s. å. Den senare i Arch. des aff. étrang. Suède I, 338.

nått upp till 42,000 man. «Man hörer rundt omkring, heter det i en annan skrifvelse, dånet af kanoner och muskötter, trumpeter och trummor. Det är konungen af Sverige, som rycker fram. Hela världen beundrar hans lycka och de snabba eröfringar, han gjort» ¹⁾).

Något mera än en månad efter Gustaf Adolfs landstigning i Tyskland anlände Charnacé till det svenska högkvarteret i Pommern. Det var dagarna efter eröfringen af Stettin. Den 29 juli var han där; den 30 blef han mottagen i audiens ²⁾).

Det ämne, på hvilket samtalet under denna audiens först föll, var kriget i Italien. Charnacé utmålade det såsom en diversion af stor vikt för de svenska vapnen. Han försäkrade återigen, att det länge, ja, beständigt komme att fortsättas, men skulle, sade han, mot förmodan, Frankrike och dess allierade blifva tvungna till fred, vore franska regeringen besluten att jemte de 300,000 riksdalerna, den summa, som varit på tal i Vesterås, lemna ännu 100,000 årligen. Det var, som man finner, en anvisning på framtiden; för det närvarande hoppades Charnacé nu kunna slippa undan subsidier. Men denna anvisning på framtiden behagade icke Gustaf Adolf i hans stora penningebehof. Han beklagade sig öfver Charnacé, som kom med ord och fraser i stället för antagliga villkor och sade sig hafva väntat, att man återigen skulle söka tillfredsställa honom med hoppet om ett evigt krig i Italien, utan att dock förbinda sig därtill. För sin del fordrade han ovilkorligen, att om Frankrike slöte fred, dess härar inryckte i Tyskland. Och medgafs icke detta, ville icke heller han förplikta sig till något. Af penningar hade han behof, ej af tvetydiga löften.

Genom det svar Charnacé gaf på dessa Gustaf Adolfs fordringar lyckades det honom att — såsom han åtminstone sjelf ansåg — öfvertyga konungen om lämpligheten af att Frankrike iakttog en afvaktande ställning i Tyskland. Dess mål vore, sade han, att förmå katoliker och protestanter där till samarbete för rikets återställande i dess forna skick. Men angrepe Frankrike, skulle detta förfelas: de franska vapnen skulle då komma att vändas icke mot kejsaren, utan mot de katolska kurfurste- och biskopsdömena vid Rhengränsen, Mainz, Trier, Worms och Speyer, och innehafvarne af dem förena sig med Ferdinand II. Hvad subsidierna angick, kunde emellertid Charnacé icke lika lätt afspisa Gustaf Adolf. Han erbjöd fortfarande 400,000 riksdaler, om Frankrike slöte fred i Italien, och utlofvade därjemte 120,000 «för en gångh och inthet meere, så länge hans konung med det italianiske kriget ähr occuperat» ³⁾. Men på detta anbud gaf Gustaf Adolf ett tvärt afslag ⁴⁾. Han förklarade, att han till följe af det ringa subsidieanbudet icke

¹⁾ Memoire des progres du roy de Suède enuoié par ms. de Laon et le P. Joseph avec leur depesche du 22 aoust 1630, jemte andra skrivelser i Arch. des aff. étrang. Suède I.

²⁾ Skildringen af de följande underhandlingarne i Stettin stöder sig, där ej annan källa anföres, på en depesch af Charnacé, afsänd d. 5/6 1630 från Lübeck till franska regeringen. Arch. des aff. étrang. Suède I, 408—411. Depeschen är tryckt såsom Bilaga III.

³⁾ Rikskansleren AXEL OXENSTIERNAS skrifter och brevexling. Senare afd. I, 625.

⁴⁾ Af Gustaf Adolfs bref till Axel Oxenstierna den 23 juli/2 aug., tryckt i dennes Skrifter och brevexling. Senare afd. I, 625, visar det sig likväl, att konungen, trots det afslag han gaf sändebudet, ännu icke inom sig var bestämd för ett sådant. Han skrifer till Axel Oxenstierna med anledning

kunde avsluta förbund ens på de villkor, han godkände i Vesterås, ty han vore nu, sade han, förvissad om, att han icke annorstädes ifrån skulle erhålla hjälp. Äfven ett nytt erbjudande af Charnacé, i öfverensstämmelse med dennes instruktioner, å 400,000 riksdaler årligen med afdrag af hvad nya förbundsmedlemmar kunde komma att lemna förkastades af Gustaf Adolf. Detta anbud — sade konungen — kunde först då blifva föremål för öfverläggning, när man icke längre talte om ett blifvande afdrag. Men för det närvarande egnade han icke ens en tanke däråt¹⁾.

De samtal, som den 30 juli fördes mellan Gustaf Adolf och Charnacé, rörde, som man finner, endast en punkt i den föreslagna traktaten: samtalet under sändebudets nästa audiens, den 4 augusti, knappast ens snuddade vid det blifvande förbundet. Konungen talade hela dagen «i stor förtrolighet» om kriget, om Tysklands återupprättelse, och han frågade Charnacé, hvilket denne ansåg lämpligast, antingen att han utmed Östersjökusten ryckte in i Mecklenburg, eller att han toge vägen rakt på Schlesien²⁾. Han invigde äfven det franska sändebudet i en plan, hvilken svårigen kan hafva varit någon annan än den, att låta utvälja sig till konung af Polen, och utbad sig kardinalens och Ludvig XIII:s bistånd till dess utförande³⁾. Gustaf Adolf var som alltid uppfylld af stora tankar, och för hans lifliga inbillning försvunno, när han talte, alla hinder, som stälde sig i vägen för deras utförande. Men Charnacé, den mera prosaiska naturen af de två, i hvarje tum en diplomat, upptäckte genast sådana, och för realiserandet af detta konungens förslag nämde han särskildt en svårighet: religionen. Blott om Gustaf Adolf medgäfvade åt katolikerna ett bättre behandlingssätt och åt Ligan neutralitet skulle denna kunna häfvas. Men skedde det, skulle därigenom icke blott utsikterna för förverkligandet af hans plan ökas: därigenom skulle också beredas honom vägen till ett annat stort mål, den tyska kejsartronen.

Tvenne dagar efter detta samtal mellan Gustaf Adolf och Charnacé erhöll den senare ånyo audiens. När han inträdde hos konungen, fann han honom emellertid helt förändrad och vid dåligt humör. Dietrich von Falkenberg, Magdeburgs ryktbare försvarare, då ännu hofmarskalk, förtrodde honom, att det antagligen berodde på bref, riktade mot Charnacé, som han mottagit från Frankrike. Audiensen, som

af erbjudandet: «endoch wij icke ännu äre resolverade, hvadh wij häruthinnan göra skole, och gierna hadhe här öfuer först edert råd och betänckandhe, lijkväl, medan han presenterar oss här visse värlar, med hvillke wij så sjelffve hjelpas kunne som och eder stat någorledes adsistera, therfore mene wij oss icke göra orädeligitt, hvar wij sådan condicion med frantzosen ingå och ther öfuer sluta».

¹⁾ Jmfr AXEL OXENSTIERNAS skrifter och brevexling. Senare afdeln., I, 625.

²⁾ Se i Bilaga III äfven konungens märklige ord om hans lust att gå mot Lothringen och Pfaltz.

³⁾ Om Gustaf Adolfs förhållande till Polen vid denna tid se CRONHOLM, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, V, 2, 187 o. f. — I ett bref uti Arch. des aff. étrang. Suède I, 413—414, säges det: «Le sieur de Charnacé donne advis que le roy de Suede prétend se faire élire roy de Pologne et que desià beaucoup des principaux du royaume luy ont promis leur voix comme le grand chancelier et le duc Barasqui etc. Il le tient de la propre bouche du roy de Suede qui l'a convié de faire agréer à msgr. de luy promettre d'aller en Pologne pour tacher à faire reussir ce dessein».

var bestämd för öfverläggning om förbundsvilkoren på grundval af traktaten i Vesterås, tog redan från början en olycklig vändning. Då Charnacé gjorde anmärkning mot det uttryck i Vesteråsartiklarne, att förbundet inginges till försvar för de båda konungarnes riken, blef Gustaf Adolf genast till den grad upprörd, att sändebudet trodde hela underhandlingen bruten. Han ville icke taga några skäl; han sade, att han af Charnacés yttrande fann det förakt, åt hvilket man i Frankrike prisgaf honom, och att man där icke brydde sig mera om Sverige än man gjort om Danmark. Först sedan det franska sändebudet fått förklara sig och framhållit orimligheten af, att Gustaf Adolf lofvade bistå Frankrike, som på hela tyska sidan låge öppet för fienden, blef konungen lugnare. Men det varade icke länge. Han hade icke väl — dock först efter ett segt motstånd — förbundit sig hålla en här om 30,000 man till fots och 6,000 till häst samt medgifvit, att subsidierna för 1630 sattes till 300,000 riksdaler, för de följande åren till 400,000, förrän han, då Charnacé talte om ett blifvande afdrag å denna summa, kom i den yttersta vrede. Han ville icke längre förhandla om denna fråga; han afbröt tvärt: «låt oss lemna det där och öfvergå till de öfriga förbundsvilkoren». Punkt för punkt genomgick man därefter dessa, och då deras formulering ju till största delen härrörde från Gustaf Adolf sjelf och Charnacé icke längre gjorde motstånd, fingo förhandlingarne för en tid en lugnare prägel. Först när det blef fråga om Bayerns och Ligans neutralitet, bröt Gustaf Adolfs häftiga lynne ånyo ut.

Uti den i Vesterås uppsatta traktaten hade konungen — såsom förut omtaladt — medgifvit kurfursten af Bayern och Ligan neutralitet, ifall sådan äfven af dem inrymdes åt honom. Men alltifrån sommaren 1629 hade dessutom — hvad ofvan antydts ¹⁾ — den franska regeringen fordrat af Gustaf Adolf en särskildt afgifven, skriftlig neutralitetsförklaring. Formuläret till en sådan, hvilken genom Frankrike skulle tillställas Bayern, hade dock först i maj tillsändts Charnacé, och först i Stettin anhöll, såsom handlingarne visa, sändebudet hos konungen om denna förklaring. Dess lydelse borde, enligt det utkast därtill, som uppgjorts i det franska kansliet, vara, att Gustaf Adolf, då han med väpnad makt inryckte i Tyskland för att återinsätta Mecklenburgs hertig i hans forna värdighet, afgåfve till konungen af Frankrike och hertigen af Bayern löfte om en orubblig vänskap för den senare och Ligan, såvida desse tillerkände honom sjelf detsamma ²⁾.

¹⁾ Jmfr s. 14.

²⁾ Addition à l'instruction du sieur baron de Charnacé, XIII mai 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 342. Den form man, i Frankrike önskade gifven åt Gustaf Adolfs neutralitetsförklaring, härrörde tvifvelsutan från Père Joseph. Jmfr FAGNIEZ, Le père Joseph et Richelieu I, 565. Formen var:

«Ego Gustavus Adolphus, Rex Sueciæ, firmiter polliceor meamque fidem obstringo tam apud regem Galliæ quam apud ducem Baviariæ, quod licet armata manu Germaniam ingredior pro restitutione ducis Megalopolis, servabo tamen exactam et omninomodo amicitiam cum præfato duce Baviariæ ejusque confoederatis præsentibus Ligæ catholicæ Imperii Romani, dummodo illi reciprocam erga me meosque confoederatos observent».

Att erhålla denna deklaration för att därefter tillställa Maximilian densamma syntes den franska regeringen vara en sak af högsta vikt: efter dess utfärdande hoppades man kunna förena protestanter och katoliker till gemensamt uppträdande mot kejsaren. Men lika viktig som denna handling syntes för Richelieu och de franska statsmännen, lika obehagligt berörde Charnacés anhållan om en sådan särskild neutralitetsförklaring Gustaf Adolf. Så snart den framstälts för honom, råkade han ånyo i vrede och förklarade, att då Frankrike begärde denna förbindelse af honom förr än af Maximilian, gäfvade det därmed ock tillkänna det större värde, som det satte på denne. Först då Charnacé framhäft, att det dock vore riktigt, att den som inbröte i främmande land begynte med att förklara, med hvilka han icke ville föra krig utan ville hålla vänskap, blef konungen lugnare. Men han brusade ånyo upp, då han tyckte sig finna, att man ville gifva honom Ludvig XIII till garant för det löfte han afgäfvade. Han ville — sade han — att hertigen af Bayern och hela världen skulle veta, att ett ord af honom betydde mer än alla konungars kautioner. Härtill genmälte Charnacé, att Bayern och den katolska Ligan intet annat önskade än att han gäfvade sin förklaring till konungen af Frankrike såsom till sin gode vän. Då slutligen Gustaf Adolfs uppretade sinnesstämning lagt sig och stormvädret, såsom Charnacé säger, förlorat sig i vindstilla, lofvade han också afgifva en neutralitetsförklaring, med hvilken han trodde, att gesandten skulle känna sig tillfredsstäld.

Efter denna öfverläggning mellan Gustaf Adolf och Charnacé dröjde det ånyo ett par dagar innan något ytterligare steg togs i förhandlingarne. Detta skedde först den 8 augusti, då Dietrich von Falkenberg, om hvilken Charnacé säger, att han stod ovanligt högt i konungens ynnest, infann sig hos sändebudet och öfverbringade å sin herres vägnar utkastet till neutralitetsförklaringen. «Ombedd af Ludvig XIII — sådan ungefär ville Gustaf Adolf hafva dess lydelse — att intet företaga mot hertigen af Bayern och den katolska Ligan, utan att i stället lefva i vänskap och neutralitet med dem under det närvarande kriget, hvilket företagits af honom till hertigarnes af Mecklenburg och Pommern restitution, hade han så mycket hellre samtyckt till denna en så vänskapligt sinnad monarks begäran, som han aldrig haft i sinnet att öppna fiendtligheter mot något stånd i riket. Han lofvade att allestädes bevara vänskapen med Bayern och den katolska Ligan oförkränkt, ifall desse förbundo sig till detsamma för sig och sina allierade och lemnade honom en skriftlig försäkran därom inom tre månader, under hvilka Ligan intet finge företaga mot honom och hans vänner». Deklarationen erhöll således af Gustaf Adolf en alldeles förändrad lydelse. Och nu följde det vanliga: sändebudet vågade icke godkänna denna försäkran, då den allt för mycket stred mot det franska utkastet. Han begärde, att konungen åtminstone skulle tillägga, att löftet afgäfvades till Ludvig XIII, och att ordet neutralitet blefve jemte ordet vänskap användt.

Utom Gustaf Adolfs neutralitetsförklaring öfverlemnade Falkenberg till Charnacé äfven dennes utkast till traktat. I detta var emellertid, såsom det var att vänta, intet nämndt om ett blifvande afdrag å subsidierna. Sändebudet gjorde naturligtvis

föreställning däremot, men erhöll af Falkenberg till svar, att konungen hellre afbröte underhandlingen än tilläte något sådant. Icke heller var — såsom Charnacé i enlighet med sin instruktion fordrade — konungen af Frankrike nämnd först i båda förbundsakterna: præcedensfrågan var afgjord på samma sätt som i Vesterås. Då Charnacé däremot anförde, att sådant icke var bruket, när förbund inginges med Frankrike, och att han icke kunde taga på sitt ansvar ett tillvägagångssätt som detta, gaf Dietrich von Falkenberg till svar, att Gustaf Adolf icke brydde sig om hvad andra monarker gjorde; hellre underhandlade han icke med någon än han gäfvé efter; hans farfader, konung Gustaf, hade underhandlat på sådant sätt, som han begärde, med Frans I. «Är detta Hans Majestäts yttersta vilja?» frågade Charnacé. Falkenberg genmälte, efter att därom hafva tillsport Gustaf Adolf, att så vore, och att konungen icke skulle ingå något fördrag på annat vilkor än det han fordrat.

Som man finner, hade förhållandena steg för steg alltmera tillspetsat sig. Underhandlingen närmade sig en kris.

För att under dessa omständigheter undvika en ny brytning gjorde Charnacé genom Falkenberg Gustaf Adolf ett medlingsförslag. Han erbjöd sig att för sin del afsluta förbundet i den form konungen önskade det, med de två olika af Gustaf Adolf fordrade introduktionerna och utan någon förbindelse för Sverige ifråga om afdrag å subsidierna. Skulle man emellertid i Frankrike icke vilja ratificera en så beskaffad traktat, skulle den i alla fall vara gällande för året 1630. Han lofvade tillika att genast utbetala 120,000 riksdaler och erlægga resten af de 300,000 i november. Men ville Gustaf Adolf icke gifva sitt samtycke till förbundets afslutande på dessa vilkor, erbjöd sig Charnacé att det oaktadt utbetala summan i augusti och november, endast Gustaf Adolf förbunde sig att fortsätta kriget under 1630.

Då dessa båda förslag framfördes till konungen, rönste de genast ett godt mottagande af honom. Enligt Siri lät Gustaf Adolf förklara, att han med en ringa förändring gillade Charnacés sista anbud¹⁾, och samma dag, den 9 augusti, utfärdade han för Johan Banér och Dietrich von Falkenberg fullmakt att afsluta förbundet mellan Sverige och Frankrike²⁾. Men denna konungens beredvillighet att ingå på sändebudets förslag, hvilken utan tvifvel hade sin grund i den underrättelse han samtidigt mottog, att de med kejsaren i Danzig inledda fredsförhandlingarne strandat, liksom väl också i hans behof af penningar, skulle inom kort slå öfver i motsatsen. Dagen efter det att de båda kommissariernas fullmakt utfärdats, erhöll nemligen konungen ett bref från Lars Nilsson Tungel, i

¹⁾ SIRI, Mem. recondite VII, 189: «Charnassè offerse li cinquecento(?) mila risdalli per l'anno che correva del 1630 nel mentre che attendeva risposta sopra i due articoli controversi. Alli 9 il medesimo Maresciallo ritornò per parte del Rè col consentimento alla sua oblatione, e solo voleva farvi aggiungere che se presentavasi occasione di concludere la pace, voleva poterla abbracciare di consenso del Rè Cristianissimo; il che fù da Charnassè accordato». I Charnacés depesch af d. ⁶/₉ är hela detta moment af förhandlingen förbigånget.

²⁾ Fullmakten finnes införd i Tysk-lat. registraturet för 1630. Sv. Riksark.

hvilket denne skildrade den behandling han undergått i Frankrike och därjemte meddelade, att Charnacés fullmakt tillåte honom bevilja 400,000 riksdaler årligen utan afdrag samt medgifva Gustaf Adolf rätten att i ena förbundshandlingen nämnas först¹⁾. Denna underrättelse var — såsom Charnacés instruktioner utvisa — falsk. Men Gustaf Adolf, redan förut i upprörd sinnesstämning och full af misstankar, tviflade icke på dess sanningsenlighet. Den misstro till sändebudet, som väl redan Deshayes grundlagt och som han fortfarit att underhålla, flammade genast upp. Ånyo sände konungen Falkenberg till Charnacé. Han lät säga honom, att han icke kunde gilla hans proposition; «longas regibus esse manus» lät han tillägga och förklarade, att han ur säker källa visste, att Charnacé hade tillstånd bevilja 400,000 riksdaler årligen utan alla afdrag. Konungens vrede steg till en sådan höjd, att han i den skriftliga resolution sändebudet mottog²⁾ icke ens ville angifva de skäl, på hvilka underhandlingen strandat; icke heller ville han lemna den af honom själf affattade neutralitetsförklaringen för Bayern och Ligan; han till och med vägrade gifva Charnacé den militäreskort han begärde för att kunna i trygghet begifva sig till kurfurstarne af Brandenburg och Sachsen. Det hjälpte icke, att Carl Banér trädde emellan för att medla. Sedan Charnacé en tid väntat på utgången af dennes försök, blef han af en fransman i lägret underrättad, att Banér misslyckats: konungens beslut var oryggligt.

Ånyo hade alltså de långvariga underhandlingarne mellan Sverige och Frankrike afbrutits, och ingen utsikt fans för att förbundet under sommaren 1630 skulle komma till stånd. Och dock hade dessa sista förhandlingar i Stettin icke varit helt förgäfvnes utan gjort ställningen klarare: det var nu egentligen rörande subsidiebeloppet, neutralitetsförklaringen för Ligan och præcedensfrågan, som menings-skiljaktighet rådde. Men Gustaf Adolfs misstro mot Charnacé och den regering han representerade hade nått sin höjdpunkt. Till fransmännen i sitt hof sade konungen öppet, att han hölle det franska sändebudet Charnacé för sin fiende och för en vän till huset Österrike. Han tillade, med tankarne uppfyllda af den store Béarnesens minne: «det är skada, att man i Frankrike nu är så spansk sinnad och att sonen icke liknar sin fader, ty hade Henrik IV ännu lefvat, man skulle aldrig behandlat mig så, som man nu gör». De svenske diplomaterna instämde, och Johan Salvius utgöt sig för Camerarius om Charnacés ovärdiga fordringar och jesuiternas machinationer³⁾. Man var trött på de bristfälliga order Richelieu sände sin gesandt,

¹⁾ SIRI, Mem. recondite, VII, 189—190. Jmfr Charnacés depesch af d. 5/9 i Bilaga III.

²⁾ Arkiv till upplysning om de svenska krigens och krigsinrättningarnes historia, II, 26.

³⁾ Salvius till Camerarius, Stralsund d. 20/30 september 1630. Sv. Riksark. Jmfr ett bref från Charnacé till Bautru i Arch. des aff. étrang. Suède II, 61. Det berättas däri, hurusom svenskarne anse brefskrifvaren för spion, för kejsarens, Spaniens och Bayerns pensionär och hemlig jesuit. En af de svenske rådsherrarne hade i Charnacés närvaro berömt Gustaf Adolf och framhaft «la grandeur de son esprit». Han yttrade därefter till Charnacé, «qu'en cela je pouvois connoistre que rien ne luy estoit caché ayant ce don merueilleux du ciel de ne voir jamais homme qu'il ne connoisse à ses discours ce qu'il a dedans l'ame quelque caché qu'il puisse estre, et qu'ainsy je debuois confesser qu'il n'estoit pas si barbare que nous le croyons».

och skedde ej ändring härutinnan — skref Gustaf Adolf till Ludvig XIII — skulle förbundet aldrig komma till stånd. Hvad särskildt angick, att Charnacé icke tilläte, att Gustaf Adolf nämdes först i den ena förbundshandlingen, kunde han aldrig tro, att detta vore öfverensstämmande med konungens befallning. Det vore — tillade han — i strid mot bruk och sedvänja alla konungar emellan ¹⁾).

VI.

Sedan underhandlingen i Stettin afbrutits, gick Charnacés väg österut till Lübeck, där han inträffade i början af september ²⁾. Han inberättade därifrån till sin regering utgången af förhandlingarne och dölde icke den stämning af missnöje, som rådt mot honom i det svenska högkvarteret. Redan den 20 i samma månad bröt han emellertid åter upp, denna gång för att anträda den färd till Brandenburg och Sachsen, från hvilken han kort förut hade hindrats genom Gustaf Adolfs vägran att lemna honom nödig militäreskort.

Charnacé hade nämligen samtidigt med instruktionen af den 6 juni mottagit sin regerings befallning att söka förmå kurfurstarne Georg Wilhelm af Brandenburg och Johan Georg af Sachsen att utträda ur sin overksamhet och ansluta sig till den franska politiken ³⁾. Under de förhandlingar han nu med dem upptog i slutet af september och början af oktober, uppmanade han begge att träda i förbindelse med Gustaf Adolf och i tysthet försäkra honom om sina goda afsigter; de borde därjemte, tillade han, väpna sig under förevändning af den svenska konungens infall, men i sjelfva verket för att tvinga kejsaren till förnuft, och för öfrigt förena sig med den katolska Ligan i dess motstånd mot denne ⁴⁾. Detta var emellertid alltför djärfva propositioner för att vinna bifall hos de båda klenmodige kurfurstarne. Rikets konstitutioner, förklarade Johan Georg af Sachsen, förenade Ligan och honom tillräckligt, endast de följdes ⁵⁾. Något resultat uppnådde Charnacé icke heller

¹⁾ Gustaf Adolf till Ludvig XIII, Stralsund d. 17/27 september 1630. Skrifvelsen på latin i Sv. Riksark. Gallica, på franska i Du Mont, Corps diplomatique, V, 615, där äfven ett bref af samma datum från Gustaf Adolf till kardinal Richelieu finnes aftryckt.

²⁾ I Lübeck mottog Charnacé erbjudande att medla i den sedan länge pågående tvisten mellan Hamburg och Christian IV. Men han var föga angelägen om detta uppdrag, hvilket i stället lemnades till hans rival Deshayes. Denne lyckades emellertid lika litet som tidigare den engelske ministern Roe att bilägga tvistigheterna, hvilka först 1643 nådde sin afslutning. Jmfr Mémoire du neveu de mr Charnacé qui a apporté la dépêche du 5 sept. 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 413.

³⁾ Förhållningsorderna i Arch. des aff. étrang. Suède I, 401—403. Chiffer.

⁴⁾ Depesch af Charnacé d. 28/10 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 416—417.

⁵⁾ DROYSEN, Gustaf Adolf, II, 248.

hvarken hos den ene eller andre. Han återvände med oförrättadt ärende under senare delen af oktober till Lübeck och fortsatte därifrån färden till Hamburg.

Till denna senare stad hade det franska sändebudet ställt sin post, och han hade väntat att vid sin ankomst dit mottaga nya förhållningsorder. Men denna väntan blef icke uppfylld: kardinal Richelieus diplomati förnekade icke ens vid denna kritiska tidpunkt det rykte den hade för «temporisationer». Det dröjde likväl icke länge, förrän Charnacé nåddes af underrättelsen, att tvenne kurirer, stälda till honom, hade inskeppat sig i Amsterdam. Han stannade då kvar i Hamburg för att invänta deras ankomst.

Och hvad han själf icke vågat tro inträffade nu: den befallning de medförde blef bestämmande för förbundet mellan Sverige och Frankrike. Resultatet af de förhandlingar Richelieu drifvit på den märkliga kurfurstedag, som sommaren 1630 sammanträdde i Regensburg, hade slutligen framtvingat det för alltid afgörande beslutet.

Kurfurstedagen i Regensburg 1630 står som en vändpunkt i det trettioåriga krigets och Tysklands historia: drömmen om en Habsburgsk universalmonarki, ett tyskt «imperium» blef därefter en alltmera försvinnande dimbild. All den fiendskap, hvaraf Ligan var mäktig mot den kejserlige fältherren, Albrecht von Wallenstein, hvars soldatesk utplundrat Tyskland och hvars planer hotade det gamla riket med undergång, nådde här till utbrott. Undermineringsarbetet, som Richelieus diplomati utfört i Tyskland, visade här sina frukter. Den krets af kurfurstar och deras ombud, som samlades i Regensburg, hade stått under dess inflytande: de lyfte nu fiendtlig sköld mot kejsaren, fast beslutna att omintetgöra Wallensteins planer. Och den stora händelsen inträffade: de tvingade kejsaren att afskeda icke blott sin general, utan också största delen af sin här. Men på generalen och hären berodde makten. Det var också en händelse, som, samtidigt med Gustaf Adolfs första framgångar i Tyskland, fylde världen med bestörtning — ett schackdrag, som måste återverka på alla punkter af spelet. Bakom stod den franska beskickning, hvilken Richelieu för att uppnå freden i Italien sändt till Regensburg. Så långt den förmått, hade den understödt de ligistiska fordringarne och gjort allt för att försvaga och isolera kejsaren.

I spetsen för denna franska beskickning i Regensburg befann sig Léon de Brulart såsom den representativa personligheten och vid hans sida Père Joseph, diplomaten i kapucinkåpan, väl utan officiel ställning, men i själfva verket ambassadens ledande man. Ingen kan förneka hans diplomatiska konst, den sällsynta skicklighet, med hvilken han förmådde göra Frankrikes intressen gällande i de tysta machinationerna rörande Tysklands inre förhållanden, men i fråga om det öppna syftet med missionen, freden i Italien, saknade han de stora synpunkterna. Det stadgades väl i fredsurkunden, som den 15 oktober undertecknades, att den franske Gonzaga-Nevers skulle erhålla investituren i Mantua och Montferrat, och att de kejserlige skulle utrymma Graubündten och Valtelina. Men denna freds-urkund hade också ett allmännare innehåll: i dess första paragraf förbundo sig

såväl Frankrike som kejsaren att hvarken med råd eller dåd, penningar, krigsförnödenheter eller på annat sätt bistå hvarandras dåvarande eller framtida fiender. Därmed voro icke blott Sverige, Holland och Venedig prisgifna af Frankrike: hela Richelieus politiska system var hotadt. Père Joseph hade här framför allt visat sig som den troende katoliken: han hade tänkt på de fördelar, som den heliga kyrkan genom denna artikel skulle komma att skörda. Hvad brydde han sig om Holland eller Sverige, när utsikten till sådana öppnade sig? «Man måste begagna sig af Gustaf Adolf, hade han yttrat, såsom man begagnar sig af ett gift: litet gagnar, för mycket dödar» ¹⁾).

Då underrättelsen om fredstraktaten i Regensburg nådde till Frankrike, blef den af Ludvig XIII personligen liksom af enkedrottningen, Marie de Medici, och statssekreteraren Bouthillier mottagen med de största glädjeutbrott. För dem alla var åtminstone i ögonblicket uppfattningen samstämmande med Père Josephs. Men helt annorlunda gestaltade sig saken för Richelieu. Han var redan från början besluten att förkasta denna traktat, som stod i skriande motsats till hans planer i det förflutna som i det närvarande. Han förklarade helt kort, att sändebuden öfverskridit sin fullmakt. Och det visade sig nu, huru fullständigt herre han blifvit öfver ställningen i Frankrike. Under intrycket af Richelieus personlighet skyndade Ludvig XIII att ändra mening: fördraget i Regensburg blef aldrig ratificerad. «Det finnes i sjelfva urkunden knappast en rad, mot hvilken icke något är att anmärka» — skref konung Ludvig till Léon de Brulart ²⁾).

Under hela den tid förhandlingarne i Regensburg varit å bane, hade Richelieu, såsom man lätt kan ana, sväfvat i den största oro öfver det intryck de skulle göra på Gustaf Adolf. Det syntes onekligen misstänkt, att Frankrike samtidigt var i färd att knyta förbindelse både med honom och kejsaren. Kardinalen insåg också, huru lätt fiendtligt sinnade makter skulle kunna intala Gustaf Adolf — hvad som också skedde — att den franska diplomaten vore riktad på hans fördärf. Han uppmanade därför gång på gång Père Joseph och Brulart i Regensburg att på allt sätt söka förekomma detta, och den förre erhöll till och med fullmakt, att för den händelse fredstraktaten med kejsaren icke komme till stånd, uppdraga åt Charnacé att omedelbart avsluta förbundet mellan Sverige och Frankrike — detta äfven med uppgifvandet af de fordringar, på hvilka underhandlingen i Stettin strandat ³⁾. När i midten af september öfverläggningarne i Regensburg höllo på att taga en för Frankrike mindre fördelaktig vändning, hade också Père Joseph, om man får tro Siri, sett sig tvungen att göra bruk af denna sin fullmakt. Men då förhållandena på kurfurstedagen ändrades, ändrades väl också ordern.

¹⁾ Père Joseph till Richelieu d. ²²/₈ 1630: «Il faut se servir de ces choses ainsi que des venins, dont le peu sert de contrepoison et le trop tue». Arch. des aff. étrang. Allemagne VII.

²⁾ AVENEL, Lettres, instructions etc., III, 962.

³⁾ AVENEL, Lettres, instructions etc., III, 895, 900 m. fl. st. Richelieu till Père Joseph. d. ⁴/₈ 1630: «Nous passerons par dessus ceste difficulté, si vous ne faites point la paix, où vous estes. Partant, vous pourrez en donner advis à Charnassé et luy mander qu'il peut conclure passant par dessus ces deux difficultéz».

Père Joseph uppmanade emellertid fortfarande Charnacé att skingra den svenske konungens misstankar. Syftet med sin egen verksamhet i Regensburg förklarade han vara att hindra Ligan från att bistå kejsaren mot Sverige ¹⁾.

Sådan var ställningen, då fördraget i Regensburg blef känt af Richelieu och tvang honom till ett afgörande steg. Han insåg genast, att allt måste göras för att trygga den svenska «diversionen» i Tyskland. Det misstroende Gustaf Adolf fattat till Frankrike och dess ledande män måste med alla medel häfvas, förbundet mellan de båda staterna genomföras. Den 22 oktober kom underrättelsen om fördraget i Regensburg till Roanne, där Richelieu för tillfället uppehöll sig: samma datum bär också den skrifvelse, genom hvilken Charnacé bemyndigas gifva efter för den svenske konungens fordringar och avsluta förbundet.

Med stor förvåning, heter det i denna viktiga skrifvelse, har konungen af Frankrike mottagit underrättelsen om det fördrag, som Léon de Brulart avslutit i Regensburg. Det är tvärt emot alla de order han gifvit. Han kan heller icke gilla traktaten, allra minst artikeln om uppgifvandet af alla Frankrikes allianser mot kejsaren. Men han tviflar icke på, att man ämnar begagna sig af denna handling för att störa det goda förhållande, som börjar göra sig gällande mellan honom och Gustaf Adolf. För att emellertid genast tillintetgöra alla deras planer, hvilka, såsom orden falla, «hafva till syfte endast egen maktutvidgning på det öfriga Europas bekostnad», beordrar Ludvig XIII Charnacé att sluta alliansen med Sverige på de villkor Gustaf Adolf fordrat. Har den strandat på Frankrikes alltför ringa subsidieanbud, erhåller sändebudet nu tillåtelse att erbjuda 1,000,000, ja, ända till 1,200,000 livres om året, utan att något afdrag göres på grund af de 400,000, som Venedig utlofvat. Charnacé bemyndigas att för 1630 bevilja 750,000 livres, och han tillsäges att ögonblickligen afresa till Gustaf Adolf, hvarhelst konungen än befinner sig ²⁾.

Då denna depesch jemte tvenne andra samtidigt afsända råkade Charnacé, fann den honom allt annat än villig att utan vidare ånyo begifva sig till Gustaf Adolf. Den behandling — «le mauvais traitement», skrifver han i bref till Richelieu — hvilken konungen låtit honom utstå, och Frankrikes värdighet syntes honom fordra, att stora ceremonier gjordes, och att svenskarne toge första steget vid underhandlingarnes återupptagande. Men å andra sidan skulle detta komma att fördröja hvarje meningsutbyte rörande förbundet — något som vore så mycket mindre önskligt, som ryktet förtäljde om en ny fredsförhandling mellan Gustaf Adolf och kejsaren under bemedling af kurfursten af Sachsen. Charnacé såg sig därför, fast ovillig, tvungen att ånyo begifva sig till det svenska lägret. Men föga nöje väntar han sig af denna sin resa, och han fruktar nya utbrott af konungens häftiga lynne ³⁾.

¹⁾ SIRI, Mem. recondite, VII, 190 och 335. På det förra stället heter det: «Charnassè à Lubeca . . . ricevette i dispacci del Padre Josefo Cappuccino che li commettavano d'impiegare ogni sua possibilità per incitare la Suetia alla guerra contra l'Imperadore immediatamente formando seco il Trattato del quale se gli erano inviati due schizzi».

²⁾ Depeche du roy à mr de Charnacé. Roanne ^{22/10} 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 419. En del af denna depesch i Mém. de RICHELIEU, VI, 424. Jmfr SIRI, Mem. recondite, VII, 194.

³⁾ Charnacé till franska regeringen d. ^{4/12} 1630. Arch. des aff. étrang. Suède I, 446.

Omkring den 10 december lemnade Charnacé Hamburg och tog ånyo vägen till det svenska högkvarteret. I sträng köld färdades han sjöledes från Lübeck. Vandrande till fots öfver Usedom och Wollin kom han till Stralsund den 27 december ¹⁾. Därifrån skref han till Gustaf Adolf. Han känner, säger han i sitt bref, att konungens förtroende till honom är rubbadt, hans trohet misstänkt och att de svenske ministrarne och agenterna öfverallt utspridt de beskyllningar, som hans fiender uppdiaktat. Men det hindrar honom icke att uppfylla sin pligt. Han har underrättat sin herre om de hinder, hvilka vid sista underhandlingen i Stettin stälde sig i vägen för afslutandet af förbundet. De äro nu undanröjda, och han har emottagit fullmakt i enlighet med Gustaf Adolfs önsknningar. Det är också hans afsikt att ännu en gång infinna sig hos konungen. Han inväntar endast order angående den ort, dit han har att begifva sig ²⁾.

Hvarest detta Charnacés bref träffade Gustaf Adolf, känna vi icke. Men med en känsla af stolt tillfredsställelse har han utan tvifvel mottagit det. Han var icke längre endast konungen från andra sidan Östersjön, af hvilken man trodde sig äga intet att frukta och intet att vinna: hans härar hade kort förut kastat spillrorna af Wallensteins armée ur Mecklenburg och dagarne efter skulle de vid Greiffenhagen och Gartz besegra Torqvato Contis skaror. Han var på väg att blifva en makt i det tyska riket. Och nu lät äfven Richelieu sina sista fordringar i fråga om förbundet med Sverige falla: afgörandet låg helt och hållet i Gustaf Adolfs hand.

Konungens svar på Charnacés skrifvelse nådde denne i Stettin. Det inbjöd honom till det svenska högkvarteret, som stod i Bärwalde, en liten ort i Brandenburg icke långt från Landsberg. Landet, genom hvilket gesandten hade att färdas, var uppfyllt af ströfvande trupper: Gustaf Adolf stälde också en militäreskort till hans förfogande.

När Charnacé anländt till Bärwalde, begynte där omedelbart de förhandlingar, som ändtligen skulle leda till det mål, som så länge afsetts: förbundet mellan Sverige och Frankrike ³⁾.

Redan under den första af de öfverläggningar, som höllos mellan Gustaf Adolf och Charnacé, ordnades præcedensfrågan. Den afgjordes på sådant sätt, som konungen alltid fordrat: i ena instrumentet, det svenska, nämdes Ludvig XIII först, i det franska Gustaf Adolf. Saken gaf icke ens anledning till diskussion.

Öfverläggning om subsidierna följde därefter. Som man erinrar sig, hade Gustaf Adolf i Stettin förklarat sig nöjd med 300,000 riksdaler för 1630, 400,000 för de följande åren, dock under förutsättning att inga afdrag gjordes. I Bärwalde

¹⁾ Depesch från Charnacé till franska regeringen d. $\frac{9}{2}$ 1631. Arch. des aff. étrang. Suède II, 40.

²⁾ Charnacé till Gustaf Adolf d. 17/27 dec. 1630. Sv. Riksark. Gallica.

³⁾ Den följande skildringen af underhandlingarne i Bärwalde stödjer sig, där ej annat säges, å en depesch från Charnacé af d. $\frac{9}{2}$ 1631, förvarad i Arch. des aff. étrang. Suède II, 40—44. Delar af denna depesch återfinnas i Mém. de RICHELIEU, VI, 531—532, och hos SIRI, Mem. recondite, VII, 335—336.

vidhöll konungen nu samma fordran för 1630, men trots den tillåtelse Charnacé ägde att bevilja 750,000 livres för detta år; sökte han undvika hela posten. Han förklarade i början, att han för 1630 icke såge sig i stånd att medgifva några subsidier alls: dels vore ju året redan förbi, dels hade Gustaf Adolfs obeslutsamma hållning — «ses irrésolutions» — vållat Frankrike betydande utgifter, som annars aldrig kommit i fråga. Men inom kort drefs han från medgifvande till medgifvande, och slutligen erbjöd han 300,000 livres. Efter några invändningar mottog konungen detta anbud. Men då han ansåg sig därigenom hafva gått miste om flere hundratusen livres, begärde han i stället, att franska regeringen skulle på sin bekostnad låta värfva och till Stettin öfversända tre regementen fotfolk om 4,000 man. Det senare vore så mycket lättare, sade han, som Frankrike för det närvarande hade en stor flotta. Charnacé motsatte sig emellertid med all kraft hela förslaget. Han kunde icke lofva något sådant, föllo hans ord, då större delen af denna flotta befunne sig i Medelhafvet och resten behöfdes till försvar af de franska kusterna. För öfrigt hade han icke fullmakt att afgifva ett dylikt löfte; skedde det, kunde han lätt blifva desavouerad. Dessa motsägelser verkade. Då Gustaf Adolf fann omöjligheten att genomdrifva sin fordran, lät han den slutligen falla.

För hvarje af de följande fem år, under hvilka förbundet skulle äga bestånd, öfverenskoms därefter om den summa konungen begärde: 1,000,000 livres eller 400,000 riksdaler, hvilka i två lika poster skulle utbetalas den 15 maj och 15 november. Men utom detta belopp gjorde sig Gustaf Adolf, som han sjelf sade, äfven räkning på de 400,000 francs, hvilka enligt den underrättelse, han fått, Venedig beviljat genom traktaten i S. Jean de Maurienne, och han begärde, att Frankrike skulle garantera honom dessa. Charnacé inlade emellertid genast sin protest mot detta yrkande, dock under försäkran om Venedigs beredvillighet att uppfylla den förpliktelse det iklädt sig¹⁾. Gustaf Adolf insåg också snart, att han icke med utsikt till framgång kunde vidhålla sin fordran. Men därmed uppgaf han i sjelfva verket äfven de venezianska subsidierna. Inom republikens regering blåste nu en annan vind än förut, och det lyckades densamma att trots allt hvad som gjordes från såväl fransk som svensk sida undandraga sig sin förpliktelse²⁾.

Den tredje punkt, rörande hvilken intet resultat blifvit uppnådt i Stettin, neutralitetsförklaringen för Bayern och Ligan, föranledde ännu i Bärwalde ett meningsutbyte. Framgångarne hade, skref senare Charnacé, höjt modet hos den svenske konungen, och han fordrade nu icke blott att sjelf få formulera deklARATIONEN, utan äfven att Bremen och Magdeburg, innan den afgäfves, skulle vara helt och hållet befriade från katolska trupper. I denna senare punkt gaf Gustaf Adolf väl snart vika, men han vidhöll med desto större fasthet den förra. Och han afgick med seger. Den neutralitetsförklaring han utfärdade innehöll endast, att han på uppmaning af Ludvig XIII medgafve Ligan och Bayern vänskap och neutralitet

¹⁾ STYFFE, Konung Gustaf II Adolfs skrifter, 391.

²⁾ BÜHRING, Venedig, Gustav Adolf und Rohan, 181—203.

och lofvade att icke begå någon fiendtlig handling mot deras länder, såvida de också å sin sida förbundo sig till detsamma och hvarken öppet eller hemligen vände sig mot hans vänner och bundsförvandter eller gåfve sitt samtycke till någon mot honom riktad fiendtlighet ¹⁾. Innan denna neutralitetsförklaring afgafs, måste emellertid Charnacé skriftligen förbinda sig att icke utlemna den till kurfursten af Bayern, förrän dennes och Ligans erhållits i utbyte. Vägrades denna, skulle den svenska förklaringen återlemnas antingen till konungen sjelf eller till Camerarius i Haag ²⁾.

Frågan om neutralitetsförklaringen för Bayern och Ligan var den sista punkt, om hvilken större meningsskiljaktighet rådde mellan Gustaf Adolf och Charnacé. De öfriga förbundsvilkoren blefvo i hufvudsak desamma, om hvilka man redan i Vesterås och Stettin kommit öfverens. Härens storlek sattes sålunda till 36,000 man, bestämmelserna om värfning och dylikt, om Ligans neutralitet, om den blifvande freden, liksom äfven om tillträde till förbundet kvarstodo oförändrade. Till artikeln om den katolska religionens ställning gjordes däremot ett tillägg: Gustaf Adolf förband sig att lemna den katolska lärans bekännare fri religionsöfning på alla orter, där sådan redan fans ³⁾. Det var ett tillägg, som afsåg att i katolikernas ögon rättfärdiggöra Richelieus handlingssätt, då han knöt förbindelsen med Gustaf Adolf. Men detta tillägg gaf också ett uttryck åt den religiösa fördragssamhetens tanke. Då La Rochelles murar fallit, hade Richelieu, kardinalen af den romerska kyrkan, medgifvit hugenotterna fri religionsöfning; i det ögonblick Gustaf Adolf, Sveriges store man, stod i begrepp att anträda sitt segertåg genom Tyskland, gaf han löftet att skydda den katolska bebyggelsen.

Till fullständig enighet i alla punkter nådde Gustaf Adolf och Charnacé redan den 23 januari 1631. Förbundsurkunden undertecknades samma dag af gesandten och de trenne deputerade, hvilka på svensk sida deltagit i öfverläggningarne: Gustaf Horn samt Johan och Carl Banér ⁴⁾. I en tillbakablick på det förflutna sades det i dess inledning, att Charnacé efter avslutandet af stilleståndet i Altmark förmärkt en icke mindre ifver hos Gustaf Adolf än önskan hos Ludvig XIII att sluta ett förbund i ändamål att återställa gemensamma vänners och grannmaktens frihet. Därefter hade Gustaf Adolf, hvilkens erfarenhet rörande förhållandena i Tyskland var den största, lemnat Charnacé ett utkast till den blifvande traktaten, och detta

¹⁾ Neutralitetsförklaringen af d. 15/25 jan. 1631. Svenska Riksark. Gallica. Jmfr Mém. de RICHELIEU, VI, 532.

²⁾ Denna Charnacés förbindelse af d. 26/1 1631. Sv. Riksark. Gallica. Jmfr Mém. de RICHELIEU, VI, 532.

³⁾ «Si deo placuerit regi Sueciæ felices successus concedere, ... in locis, in quibus exercitium religionis catholico-romanæ reperietur, in integro remaneat». MOSER, Patriotisches Archiv, VI, 166.

⁴⁾ Såväl den svenska som den franska urkunden till Bärwaldetraktaten är numera förkommen. Tryckt finnes den mångenstädes, lättast tillgängligt hos MOSER, Patriotisches Archiv, VI, 163—168.

hade, tillägges det, i så hög grad vunnit Ludvig XIII:s godkännande, att han gifvit sitt sändebud fullmakt att underhandla och sluta förbund. Detta var nu blifvit en verklighet.

Emellertid gingo vid tiden för Bärwaldetraktatens afslutande rykten om att ett vapenstillestånd på gynsamma villkor erbjödes Gustaf Adolf af Tilly, numera både Ligans och kejsarens fältherre. Det var, säger Charnacé, alldeles olik den här föräres vanliga sätt att gå till väga, men han såg sig tvungen därtill, ty sådan var den fruktan hans här hyste för svenskarne, att den nedlade vapnen och ej ens vågade visa sig för fienden. Då dessa rykten höllo sig och Charnacé fruktade, att Gustaf Adolf skulle medgifva stilleståndet, begärde han, skuggrädd, att konungen genast ville ratificera traktaten ¹⁾. Med nöje gaf Gustaf Adolf härtill sitt samtycke. Han lät uppsätta ratifikationen den 26 januari och mottog vid öfverlemnandet af densamma gesandens skriftliga löfte att genast afsända den till Frankrike och inom tre månader lemna den motsvarande franska handlingen i Camerarii händer ²⁾. Samtidigt erhöll han en vexel å 300,000 livres utgörande subsidiebeloppet för 1630 ³⁾.

Sedan Gustaf Adolfs ratifikation af förbundet gifvits, kunde Charnacé med lugn åhöra alla rykten om ett blifvande stillestånd. Förbundsverket var fördt till sitt slut, dess bestånd tryggadt. Därmed var emellertid också Charnacés uppdrag hos Gustaf Adolf utfördt: han beredde sig nu att återvända till Frankrike.

Men innan han for, skulle trots underskrifter och ratifikation förbundet ännu en gång ställas på spel ⁴⁾.

Omedelbart efter det ratifikationen blifvit aflemnad, fick Gustaf Adolf underrättelse från Frankrike, att Charnacé haft fullmakt erbjuda ett högre subsidiebelopp, än han gjort. Ett uppträde, karakteristiskt för tidens diplomatiska förhandlingar, blef följden. Genast kallade konungen sändebudet till sig. Mot sin vana visade han till det yttre ingen sinnesrörelse, utan begynte med att säga, att han gjort Charnacé orätt, då han misstänkt honom stå i förbindelse med hans fiender; för sin del hade denne tagit en rättvis hämd, då han inrymt honom ringare subsidiebelopp än han haft befallning. Ty han visste nu, förklarade Gustaf Adolf, att man i Frankrike velat lemna ända till 1,200,000 och 1,300,000 livres årligen och 750,000 för 1630; å det senare beloppet hade gesanden till och med erhållit en vexel. Af båda hade sålunda fel begåtts; af båda borde de försonas. Det fans ej gods eller gunst, fortsatte konungen, som Charnacé icke kunde vänta af honom: han erbjöde 10,000 écus i årlig pension, så länge traktaten varade. Men å andra sidan

¹⁾ Depesch från Charnacé d. 2/2 1631. Arch. des aff. étrang. Suède II, 40—44. Jmfr med denna skrifvelse Mém. de RICHELIEU, VI, 533—534, och SIRI, Mem. recondite, VII, 338—339.

²⁾ Denna Charnacés förbindelse i Sv. Riksark. Gallica.

³⁾ Se i not 1 citerade stället.

⁴⁾ Berättelsen i det följande om uppträdet mellan Gustaf Adolf och Charnacé finnes i en depesch af den senare från 1631. Arch. des aff. étrang. Suède, II, 108. Den är återgifven i Mém. de Richelieu, VI, 534—537, och hos SIRI, Mem. recondite, VII, 339—341.

borde också gesandten åt honom lemna den summa, till hvilken han hade rätt. Sjelf ansåg sig Gustaf Adolf icke handla oriktigt mot Ludvig XIII, då han gjorde detta förslag: antoges det icke, var det hans mening att trots allt bryta den ingångna traktaten. De 10,000 écus vore en bötessumma, till hvilken han dömde sig sjelf; det vore straffet därför, att han ditintills icke till sitt värde uppskattat Charnacé.

Medan Gustaf Adolf på detta sätt uttalade sig, berättar Charnacé sjelf, att han skarpt fixerade honom för att iakttaga, om han icke af hans yttre kunde dömma till hvad som rörde sig i hans inre. Men sändebudet bemästrade sig, och då han märkte, att konungens uppfattning var oriktig i två punkter — frågan om de 1,300,000 livres, som han skulle haft rätt att erbjuda, och vaxels belopp — och däraf drog slutsatsen, att Gustaf Adolfs meddelare endast haft en dunkel kunskap om den franska regeringens instruktion, tog han mod till sig och svarade, att konungens utsago icke vore riktig: han kunde sjelf bäst öfvertyga sig därom genom att i Amsterdam efterhöra, om någon vaxel å den uppgifna summan blifvit utfärdad. Visade sig detta vara fallet, vore Charnacé färdig att återlemna den ratificerade förbundsurkunden, och det stode under sådana omständigheter konungen fritt att hålla honom för en dålig människa och enda upphofvet till alla de olyckor, som skulle drabba det allmänna, om traktaten brötes.

Det här på ett ställe blifvit sagdt af Charnacé om Gustaf Adolf, att det icke fans någon människa lättare att bringa till misstanke än han ¹⁾. Men var han lätt att få till misstanke, var han också lätt att få därur. Hvad Charnacé anfört till sitt försvar öfvertygade snart nog Gustaf Adolf, och efter några nya repliker sade konungen: «Välan, jag tror eder i detta fall». Men han försäkrade, att om han någonsin komme underfund med, att hvad man meddelat honom från Frankrike vore sant, han skulle blifva Charnacés dödsfiende. Dessa ord voro de sista, som vaxlades dem emellan under förhandlingen. Omedelbart därefter lemnade Hercule de Charnacé det svenska högkvarteret och tog öfver Holland vägen hem till Frankrike.

Tre månader senare sändes Ludvig XIII:s ratifikation till Camerarius i Haag.

¹⁾ «Le plus aisé du monde à faire entrer en ombrage». Charnacés depesch af d. 9/2 1631. Arch. des aff. étrang. Suède II, 40—44.

Afslutandet af traktaten i Bärwalde firades i det svenska högkvarteret med stora festligheter. Våldiga eldar upplyste lägret och den omgifvande nejden; kanonerna dånade oafbrutet trenne nätter igenom, och det ena gästabudet aflöste det andra. Öfverallt herskade, berättar Gualdo Priorato, stor glädje öfver det nya förbundet ¹⁾.

Redan af dessa högtidligheter var det tydligt, att Gustaf Adolf icke ämnade låta det skedda förblifva en hemlighet. Det hade annars af flera skäl varit Richelieus önskan, och Charnacé hade härutinnan fört hans talan. Men konungen lyssnade icke därtill. Ännu innan förbundet var slutet, meddelade han det till kurfursten af Brandenburg. Han till och med uppmanade denne att föra underrättelsen vidare och lät sjelf kort därefter genom ett flygblad sprida dess innehåll i vida kretsar.

Det intryck, som det mellan Sverige och Frankrike slutna förbundet gjorde på samtiden, var mycket olikartadt. För kejsaren, konungen af Spanien och alla anhängare af huset Habsburg räckte knappast orden till att i nog mörka färger framställa den handling konungen af Frankrike begått: målet, till hvilket Richelieus diplomati syftade, blef med ens klart för dem alla. Protestanternas led åter fylldes med nyfödt mod: efter så många förödmjukelser och nederlag sågo de åter hoppet tändas. Och icke blott protestanterna helsade förbundet med jubel. Det mäktiga parti, som i Frankrike hyllade sig till Richelieu, såg i detta en handling af stor statsklohet; det såg däri, liksom kardinalen sjelf, icke upphofvet till ett ondt, utan botemedlet mot ett sådant ²⁾. Ända in i det påfliga palatset i Rom hade denna mening genljut. Gång på gång gjorde kejsaren försök att genom Urban VIII Barberini förmå Frankrike ändra politisk hållning. De misslyckades. Om det skedde — lät en gång Ferdinand II säga i Vatikanen — vore det ingen omöjlighet att jaga konungen af Sverige ur Tyskland: han hade icke mera än 30,000 man. Påfven svarade kallt: «med 30,000 man har Alexander eröfrat världen» ³⁾.

Och i sjelfva verket — det var en ny, en nordisk Alexander, hvars segertåg begynte och hvars härar snart skulle beherska Europa ned till Alperna. Ensam

¹⁾ GUALDO PRIORATO, *Historia universale* 1630—1640. I, 28—29.

²⁾ *Testament politique*, I, 30.

³⁾ RANKE, *Die römischen Päpste*, II, 559—560.

hade han sommaren 1630 begynt sitt krig, försmående Richelieus förbundsambud: nu, i början af 1631, voro alla de svårigheter, som gjort underhandlingen mer än årslång, öfvervunna. Sverige hade i Frankrike fått en bundsförvandt, utan att Gustaf Adolf uppgifvit något af sin handlingsfrihet: äfven gentemot den store franske statsmannen hade han förstått att häfda sin ställning, i huru mången punkt han än gifvit efter. Och genom det förbund, som knutits, hade åt Sverige förvärfvats ett fast underlag för kriget i Tyskland: hans eget land i dess armod skulle aldrig i längden kunnat ensamt uthärda den ojämna striden. I samband med Frankrike skulle det nu lösa tidehvarfvets stora fråga. Och det fantom, som sedan Karl V:s dagar hållit världen i skräck, en universalmakt i Europa, sjönk för alltid tillbaka i sitt intet.

Sådana förhållandena gestaltade sig, kommo helt naturligt icke alla af Bärwaldeförbundets artiklar i det följande till utförande. Ligans neutralitet blef sålunda aldrig en verklighet, och den katolska bekännelsens fria utöfvande erkändes väl icke allstädes, där den vid förbundets ingående fans. Men i denna punkt höll dock Gustaf Adolf själf sin och Richelieus öfverenskommelse i helgd: han gaf under kriget samma skydd åt jesuiterna i Erfurt som åt Augsburgs protestanter. Och denna punkt är väl också den som i efterverldens ögon framför andra gifver förbundet i Bärwalde dess särmärke. «Enheten inom det katolska Europa är för alltid sprängd, och midt i den lågande striden mellan bekännelserna är det tanken på en fredlig jemvikt dem emellan, som ligger till grund för hela fördraget. Detta är den största betydelsen af den katolske kardinalens och den protestantiske konungens förbund» ¹⁾.

¹⁾ MARTIN WEIBULL, Gustaf II Adolfs historia, 202.

Appendix.

I Svenska Riksarkivet, afdelningen Gallica, hafva under forskningarne rörande detta arbete följande «Hemliga artiklar» blifvit funna. De föreligga i koncept, och deras innehåll tillhör, såsom lätt ses, de planer, som stannat på papperet. Men det intresse de äga är icke desto mindre det största.

Dessa artiklar hafva icke omtalats i det föregående, då det icke låtit sig med bestämdhet säga, från hvilken tidpunkt af underhandlingen mellan Sverige och Frankrike de datera sig: troligen äro de emellertid från dess begynnelse. De synas hafva formulerats å svensk sida, men å fransk blifvit försedda med de tvenne bifogade punkterna, hvilka utan tvifvel varit bestämmande för deras slutliga öde. Åt ett förslag som det, att dela protektoratet öfver Tyskland med Ludvig XIII, kunde Gustaf Adolf aldrig skänka sitt samtycke.

Capita secretioris foederis.

Scopus foederis sit bellum defensivum et offensivum contra domum Austriacam ad diminuendam et infrigendam ejus potentiam.

Ad hunc finem Christianissimus Galliarum Rex tres alet exercitus. Vnum ad Mosam contra provincias Hispani Belgicas, ne Hispanus vires illas cum Cæsare conjungere possit. Alterum ad Mosellam, occupatis Theonville et Trarbachæ urbibus, ad impediendum Hispani in Germaniam ingressum. Tertium ad Alsatiæ et Burgundiam, ut ita domum Austriacam a tergo aggredj et trans Rhenum pel-
lere possit.

Curabit item Christianissimus Galliarum Rex Hispanorum vires in Italia per Sabaudia ducem atteri, Italis vero a Rhetis transitus omnes per Vallentellinam occludi, ne ita Cæsar exterorum viribus affirmari possit.

* Ita rex Sueciae exercitus suos in Bohemiam, Silesiam et alias hereditarias Cæsaris provincias ducet, ibique domum Austriacam pro viribus oppugnabit.

** Foedus hoc tam diu durabit, donec finis supra dictus sit obtentus, nec vnus alterum deseret, aut cum domo Austriaca in totum vel ex parte pacem inibit, aut conveniet, absque alterius scitu et consensu.

Följande punkter tillagda i konceptet:

* Omnes et singuli catholici principes ac status Germaniae, ubivis locorum, sint in tutela ac protectione Christianissimi Regis.

** Omnes et singulj evangelici principes ac status Germaniae, ubivis locorum, sint in tutela ac protectione regis Sueciae.

BILAGOR.

I.

[Actum Upsaliæ die 21 novemb. a:o 1629 in cancellaria.]

Secretiora capita, super quibus S. R. M:tas vult, ut cum Christianissimi Regis legato conferant illust. dn. generalis, dn. Joh. Skytte, dn. Petrus Baner, Carolus Baner et I. Salvius.

Dn. legatus Regis Christianissimi inprimis proposuit, d:num suum impedire velle absolutum domus Austriacæ in Germania dominium, eoque fine cum S. R. M:te Sveciæ foederari. Sed cum ob ignotas horum locorum constitutiones non poterit certa media et conditiones, quibus id effici debeat, proponere, rogare, ut S. R. M:tas ipsa conditiones proponat, et simul aliquem cum ijs plenique statuendi potestate in Galliam expediat, declarationem votivam indubie laturum.

Idcirco dn. deputati inprimis respondebunt, S. R. M:tem id concilij probare, nec ab eo alienam esse, ut aliquem nobilem in Galliam cum conditionibus expediat, qui de ijs omnibus sufficienti cum potestate concludat.

Sed cum S. R. M:tas neminem præsentem habeat, qui praxin aulæ Gallicæ tam probe calleat, quin alterius opera indigeat ad tanti operis effectum, ideo et gratum esset S. R. M:ti et ipsi negotio expeditum, si dn. legatus statim comitari posset, suaque præsentia, quod hic proposuit et promisit, iuvare ac promovere, ut eo res firmitus certiusque cederent.

Ut vero prius ea media teneat, quæ S. R. M:tas huic operi necessaria ducit: monstrabunt ei dni deputati primo conditiones finales et fundamentales, quibus necessarium existimat S. R. M:tas, ut foedus ipsum inter se et Regem Christianissimum innitatur. Deinde conditiones ipsius foederis ostendent, quod hisce fundamentis inniti debet, deque omnibus et singulis, maioris lucis caussa, cum d:no legato colloquantur.

Ut vero adhuc propius ad rem veniatur, pro quarundam supradictarum conditionum maiori explicatione, S. quoque Reg. M:tas sequentia a Christianissimo Rege requirit.

Primo, ut Christianissimus Rex hac hyeme S. R. M:ti Sveciæ in anteceſtum contribuât ſexcenta millia imperialium thalerorum, ex quibus 400,000 erunt pro primo anno, 200,000 vero reliqua pro Germanico S. R. M:tis equitatu retinendo, cui cum S. R. M:tas non parum debeat, qvòd ſi id totum pro futuro vere ſolvatur, non exiguo S. R. M:tis rationibus eſt impedimento futurum. Ut autem ſervitia deſiderata præſtens, neceſſario ijs debita ſolvenda fuerint, ne vel refractarij fiant vel ad communes hoſtes digrediantur.

Secundo, ut pro ſingulis annis futuris, quamdiu hoc foedus durarit, huc contribuât ad minimum 400,000 imperialium thalerorum:

Tertio, ut hæc pecunia ſtato tempore certo numeretur vel Amſterodami vel in Gallia S. R. M:tis ad id deputatis miniſtris.

Quarto, quoniam maximum hoc bellum non poteſt non maximis ſumptibus egere, ideo Chriſtianiſſ. Rex Galliarum patiat, id etiam geri ex vectigalibus fluminum Germaniæ, nec S. R. M:tem Sveciæ in eo impediât.

Quinto, ſi aliquis alius rex, princeps aut reſpublica S. R. M:ti bellum intulerit, eo, quod vel his vectigalibus utitur, vel præſens bellum gerit: ut Chriſt. Rex eum quoque eamve pro hoſte manifeſto habeat, nec commerciorum vel ulla alia amicitiae jura concedat, non obſtantibus quibuſcumque alijs in contrarium antegreſſis pactis.

Sexto, ut quindecim naves bellicas, nauta, milite, tormentis et omnibus alijs neceſſarijs inſtructas, S. R. M:ti Sveciæ ſubmittat concedatque, pro Oceani tutela, dicti vectigalis conſervatione, liberaque neceſſariorum ad ſuos exercitus advectione præſtanda.

Septimo, ne pacem in Italia faciat, quamdiu hoc bellum Germanicum durarit, vel ſi ad eam certis de cauſis faciendum inductus fuerit, ut tum ejus loco ſufficientem exercitum ad Rhenum ducat, cum alias facile præſumi poterit Hiſpanum, ſi inducias in Belgio pepigerit, pace etiam in Italia obtenta, totis viribus in Germaniam moturum.

Octavo, quod ſi in duodecimo puncto foederis alios quoque incluíos voluerit Chriſtianiſſimus Rex Galliarum, ut ducem Baviariæ cæterosque electores Germaniæ aut alios, neque id S. R. M:ti Sveciæ diſplicebit.

Hæc omnia ſi ad conditiones prædictas Chriſtianiſſ. Rex Galliarum præſtiterit, Sacra R. M:tas Sveciæ parata erit, ut pro futuro vere totis viribus in Germaniam moveat nec pacem ante faciat, quam Chr. Regi libuerit: modo id quoque reciproce S. R. M:ti promittatur.

Sv. Riksark. Gallica.

II.

Quæ loco protocolli in binis sessionibus notata fuere ad conditiones foederis ex sententia legati Gallici.

Die 20 febr. habita est sessio prima

Inter legatum Gallicum baronem de Charnassé et d:nos Gabrielem Bened. Oxenstierna, dn. Gabr. Gustavi Oxenstierna, dn. Petrum Baner, dn. Carolum Baner et Johan Salvium.

Ad Scopum et Conditiones finales.

Ad 1 respondit Gallus: debere esse generalissimum, nullo nominato. Bavarum urgere foedus sveo-gallicum, e. ipsi caveri vult. Non ut in primo articulo hic, sed ut in primo articulo illarum conditionum, nam si nominetur Palatinus, offenditur Bavarus et ligistæ, qui in nostram partem potius ducendi sunt. P:sunt tamen generaliter nominari status utroque circulo Saxonico et portus ad utrumque mare.

Ad 2 articul: Non putat eum esse ne:arium: quia fit restitutio, ut in primo articulo: supponit ea exauctorationem militum. Approbat tamen, si pace fieri possit restitutio.

Ad 3 art: Ne:arium putat.

Ad 4 art: Vt ne:arium approbat.

Ad 5 art: Vult ita concipi: Quæcunque gravamina unus alterve ordinum vel contra imperatorem vel contra se invicem habent ea submittantur censuræ electoratum et cæterorum ordinum imperij. Prætendit tunc Palatino reservari actionem ad Electoratum et Palatinatum, sed intelligitur facile eum velle p:servare catholicis iustam, ut putant, q:rilam contra detentores episcopatum.

Ad 6 art: Putat superfluum damnorum restitutionem dici: quia generaliter restitutio omnium læsorum in primo articulo posita est. Et Rostock, Wismaria æque restituendæ sunt. Putat enim hoc intelligi in 12:o, si consensu communi futura pax sit.

Ad 7. Approbat.

Ad 8. Non putat hoc pertinere ad universalem restitutionem. Idem est ac si is peteret, ne imperator auxilietur Hispano contra Gallum.

Ad 9. Approbat.

Ad 10. Approbat.

Ad 11. Approbat.

Ad 12. Approbat.

Ad 13. Approbat.

Totum hunc scopum de his 13 conditionibus non putat inseri instrumento aperti debere.

Ad Conditiones inter reges.

Ad 1. Probat.

2. Etiam probat. Non putat inserendum instrumento.

Ad 3. Probat.

Ad 4. Probat. Putat tantam quantitatem exercitus definiendam.

Ad 5. Classem non putat necessariam in conditionibus et instrumento, quia hostes nullas naves habent, nec in Balthico, nec in Oceano.

Ad 6. Aliqua impediunt regem Galliæ contribuere quantum vult: 1) quod exercitum tenet in Italia et Campania adversus Germaniam, 2) contribuit ordinibus, 3) tenetur exercitum tenere contra Hispanum. Bonam tamen summam contribuet, nempe 600,000 librarum Gallicarum, ducenta quinquaginta millia imperialium.

Her Gabriel Göstafson exaggeravit magnitudinem et potentiam hostis: ex eo deduxit, quantus exercitus contrarius requiratur: quantum onus S. R. M:tas in se suscipit: quod magis regni Galliæ quam sua causa hoc bellum aggreditur: maius periculum imminet Galliæ quam nobis, cum ille continua terra iunctus imperatori, nos mari Balthico sejuncti: ergo petit mediam partem exercitus a Gallo sustineri.

Legatus fatetur potentem esse imperatorem, habere et Germanos sub pedibus, sed vi: qua excussa omnes ad regem Sueciæ moturos. Carolum V fuisse multo potentiorum, sed tamen nihil potuisse contra Gallum. Putat æque magnum periculum imminere Sueciæ, quia Prussia et Livonia sunt contiguæ imperio, et imperator habet pretextum in eas. Si pacem offert imperator Sueciæ, hoc facit, ut res prius in Italia peragat, postea huc prior revertatur. Pacem et iam offert in Gallia. Pacem et dabit Sueciæ, sed non honestam, multo minus tutam. Facilitas est maxima alendi exercitus in Germania. Principes restituendi et solvent regi Sueciæ impensas belli. Hæc omnia demonstrant non tantum apparatus a r. S. requiri. Deinde et exercitus in Italia tenebit imperator. Gallus ex una divertet eum a mari Balthico, Batavi ex altera parte. Ergo id subsidium nempe 600,000 florenorum sufficere putat.

Responsum: 1:o) Polonos et Prussos nobiscum defens. Prussiam et Livoniam. Replicavit legatus, se vidisse literas Cæsaris, quibus Marchiam assecurat, sed Prussiam non posse, quia est provincia imperij Romani et Cæsar juravit in coronatione sua se ablata recuperaturum.

Exaggeravit rursus dn. Gabriel Gust. difficultatem eundi in Germaniam ob multos exercitus opponendos, Wallensteinij et Tillij. Ergo quæsit, quantum regis Sueciæ exercitum necessarium duceret? Respondit legatus, 30,000 peditum et 8,000

equitum sufficere. Ligan non se obijciat, si linguimus eam in pace: nam ea suadet hanc confederationem regi Galliæ cum rege Sveciæ.

Replicavit dn. Gabriel, quantum ergo sumsetum requirit tantus exercitus 38,000 militum? Legatus fatetur magnum. Sed rex Sveciæ accipiet omnes Germanos a sua parte, quam primum in Germaniam venerit.

Dn. Gabriel nautium tantum repetijt equitum e Prussia. Ille putavit equitatum e Prussia terra in Pomeraniam ductum iri.

Legatus dixit, suum regem non posse medios sumptus sustinere hic, quia bellum dabet ipse in Italia. Dn. Gabriel exaggeravit periculum a nostris vicinis, si ivimus in Germaniam.

Legatus respondet: Danum nec velle (etsi unius mensis bello regnum integrum acciperet) nec posse jam bellum movere. Ordines et huc contributuros, modo non resciant hoc foedus conclusum esse inter nos et Gallum adhuc.

Foedus est inter Gallum, Venetos, Sabaudum, Mantuanum, ne fiat pax in Italia, nisi Mantuanus accipiat investituram Mantuæ, et restituantur omnibus foederatis sumptus in id bellum facti. Et Galli numquam gesserunt bellum in Italia minus quam centum annos.

Dn. Gabriel proposuit, si se velit obligare ad bellum in Italia continuandum, dabit tantum sumptus per tertiam partem exercitus hic.

Respondit legatus, cum foederatis libuerit, pacem cogitur facere in Italia, et si posset obligare se ad continuationem belli in Italia, ne tributum daret huc subsidiorum. Sed si pacem facit in Italia totis viribus jurabit in Svecia. Verum ne in hoc quidem voluit obligare. Non habet in mandatis, ut obliget suum regem vel ad continuandum bellum in Italia, vel si pacem ibi fecerit, ut transferat id in Germaniam, nec posse etiam obligare eum, ut regem Sveciæ comprehendat in pace Italica; quia nescit utrum confoederati regis Galliæ id permetterent.

Dn. Gabriel quæsiuit, quæ media patet regem Sveciæ in Germania habiturum.

Leg. respondet, regem Sveciæ id optime scire, nec doceri posse ab ullo homine.

Ad 7. Putat classem in Oceano non esse necessariam. Posse regem Sveciæ ex terris ad Albim vivere nec Danum posse id impedire. Dn. Gabriel quæsiuit, si rex Daniæ impediret transitum commentum, an rex Galliæ vellet assistere regi Sveciæ contra eum ut hostem? Primo affirmavit, quia erit contra hoc foedus. Sed postea dixit idem esse, ac si Hispanus huius foederis causa Gallum offenderet, et Gallus peteret, ut rex Sveciæ Hispanum propter ea pro hoste renunciaret.

Ad 8. Putat nimis generale. Nam si Hollandi quoque accederent, erit forte ijs præjudiciosum. Putat ergo sufficere, ut directorium habeat super suos tunc exercitus. Et rex Galliæ vel Batavi si intrabunt in Germaniam etiam super suos. Sed si rex Sveciæ divideret suos exercitus, vel ordines Germaniæ aliqui vellent accedere, putat directorium debere esse regis Sveciæ solius. Rex Galliæ vult, ut rex Sveciæ habeat directorium super hanc confoederationem totam.

Ad 9. Consentit.

Ad 10. Consentit.

Ad 11. Consentit.

Ad 12. Addit Rhætos et Helvetios, si volent. Vult etiam iuvare, ut quicunque volet includi in hac confoederatione sit sub directione regis Sveciæ.

Ad 13. Nimis generale. Vult certum tempus foederis præfigi. Num si unus vult desistere, erit bellum æternum.

Die 22 febr. altera sessio.

Iusit dn. Gabriel G. Oxenstierna omnibus in rebus finem proponi et media: finem huius consultationis et confoederationis esse diminuationem potentiae Austriacæ. Media: tractatus vel arma. De utrisque nunc agendum. Legatus Gallicus in omnia ea consensit.

Ad primas conditiones finales.

Ad 1. Quia legatus noluit aliquem nominari, ne nominatio unius esset exclusio alterius: respondit dn. Gabriel, nisi nominentur, præcipue Palatinus, 1. offendetur Anglus, ordines Belgij, nec putabunt bellum oppressorum, sed nostri causa geri, 2. nominati putabunt alias se negligi et ad hostem digredientur. 3. Bavarus incertus amicus, cæteri certi. 4. Nulli alij oppressi sunt quam illi qui hic nominantur.

Replicat legatus, omnes oppressos restitui; si hoc potest fieri sine offensione ligistarum, tanto melius. Si Bavarus vult esse amicus, bonum est, si non, erit inimicus; interim et melius putat, ut in genere restitutio omnium dicatur, et nullus nominetur, ne ullus offendatur.

Replicat dn. Gabriel: si generaliter dicitur, offenditur Palatinus, si specialiter Bavarus.

Triplicat legatus, si nominandi principes specialiter, et civitates ut Augusta etc. Sufficere putat, ut tantum generaliter restitutio omnium ordinum Germaniæ ponatur, nullo nominato.

Ad 2. Conventum est, ut inseratur.

Ad 3. Acceptatum.

Ad 4. Approbat.

Ad 5. Vult, ut non solum contra imperatorem delicta nominentur: sed etiam principum et cæterorum ordinum contra se invicem.

Ita vult concipi: Si imperator vel alius ordo imperij habet iustam causam querendi occasione huius belli iusticia illi administretur ex electorum et cæterorum ordinum imperij censura. Et si aliqui deprehensi fuerint deliquisse, consentit, ut vel pecunia mulcentur, vel aliter satisfaciant proprietate eorum statuum conservata ex summa ordinum imperij.

Ad 6. Iustum esse articulum, dixit legatus. Sed superfluum, quia si restitutio omnium fieri debeat etiam Stralsundij. Nec necessarium, ut instrumento foe-

deris inseratur. Comprehenditur enim sub articulo primo, ut species sub genere. Nec se habere potestatem, ut includat hunc articulum instrumento, præsertim de expensis: cum in nullo negotio foederis ita consuetum.

Ad 7. Æquissimum ducit.

Ad 8. Putat legatus huc non pertinere. Sperat quidem suum regem consensurum, ut hic articulus inseratur, sed non habet potestatem.

Ad 9, 10. Æquos putat. *11.* Æquum item; saltem ut generaliter ponatur, omnes qui velint accedere.

Ad 12. De obligatione 1. continuandi bellum Italicum vel 2. comprehendendi S. R. M:tem Sveciæ in pace Italica 3. vel casu pacis Italicæ transferendi bellum in Germaniam: nullam potestatem habet. Quod nemo foederatorum ab armis recedat, hoc intelligi non de Italicis armis sed Germanicis. Replicat dn. Gab.: ergo supponitur regem Galliæ debere esse in armis Germanicis. Triplicat legatus, non, sed ad dandam pecuniam, quamdiu rex Sveciæ continuat bellum. Credit suum regem intra tres menses ingressurum. Putatur rex Galliæ esse in armis, cum contribuit pecuniam.

Ultimo q:situm, an omnes conditiones supradictæ inserantur instrumento? Respondet legatus affirmatiue, sed nutat multos esse superfluos, sensum quidem inserendum, non omnia verba.

Ad secundas conditiones foederis.

Ad 4 dixit dn. Gabriel regem Sveciæ venire in hosticum, e. multum sumptuum requiri. Excipit legatus, nos venturos ad amicos nostros.

Replicat dn. Gabriel, quanti velit æstimare regem Sveciæ, quod in propria persona eo iturus est. Respondet, inæstimabilem esse in regno; in campis et castris vero pluris valere quam 20,000. Legatus putat 30,000 peditum et 6,000 equitum sufficere pro ingressu in Germaniam.

Ad 5. Occasione huius belli classem minime necessariam putat. Onerarias quidem naves necessarias esse, sed non bellicas existimat legatus.

Dn. Gabriel necessarias monstrat: 1. ob advectionem annonæ, 2. ob saluum receptum. Hic excipit legatus, posse receptum terra fieri in Prussiam. Deinde, si rex maneret in Suecia, tunc esse necessarias naves. Sin eat in Germaniam cum exercitu, non opus habet a tergo, habet enim terminos et fines suos in Germania.

A Dano putat nihil periculi. Si n. rex progreditur, timebit Danus et non audebit quid contra.

Rex Daniæ dixerat suum iudicium de his conditionibus legato. Non videri iniquas, sed quia is amicus est imperatoris, non posse eas proponere. Sed cum ense proponendas esse.

Ad 6. Dixit dn. Gab. 250,000 non sufficere pro uno mense pro 36,000(0) hominum. Respondet legatus, cætera Batavos et cæteros confederatos contributuros,

Mediam partem non vult contribuere, nec potest hoc facere defectu plenipotentiæ. Putat regem Sveciæ accipere provincias: nos vero tantum incommodo belli exaggerare.

Dn. Gabr. respondet, an accipimus provincias incertum est: sin accipimus, fit id restituendorum.

Legatus putat provincias occupatas fore hypothecas p. refusione sumptuum.

Dn. Carolus Baner revocavit legato in memoriam, quod 600,000 promisit in itinere. Respondit legatus se id nescire, nec meminisse sibi eam summam Vbsaliæ propositam fuisse. Dixit se capite soluturum, si plus quam 250,000 offeret legatus.

Vltimo rogarunt senatores, ut diceret quem de Haijs nominavit e senatu, qui dixerat S. R. M:tem contentam fore eadem summa quam habuit rex Daniæ. Respondit legatus, Haijs non nominavit illum senatorem, qui hoc dixit, sed eum nominavit, qui dixerat Charnaceum causam fuisse, quod Carolus Baner non missus esset in Galliam.

Sv. Riksark. Gallica.

III.

Dépêche de mr Charnacé le 5 septembre à Lübeck.

L'audience auprès de Gustave-Adolphe du 30 juillet. Après avoir parlé de la guerre d'Italie, Charnacé offrit au roi 400,000 rixdales par an, si la paix était faite par la France :

A quoy led. roy de Suède respondit par des plaintes que led. s:r de Charnacé l'amusoit de paroles au lieu d'effects, qu'il attendoit qu'on le repaitroit de l'esperance d'une guerre eternelle en Italie sans néanmoins s'y obliger, que s'il vouloit traiter serieusement il falloit qu'il s'obligeast à la faire en Allemagne, si l'on estoit contraint de traiter en Italie, que sans cela il ne s'obligerait aussi a rien et vouloit de l'argent dont il avoit besoing, non pas de promesses equivoques.

Led. s:r de Charnacé repartit qu'il n'estoit pas necessaire qu'il s'obligeast pour la continuation de la guerre d'Italie, la rencontre des occasions l'en assurant assez, et qu'en tout cas l'offre de 400/m. rd. que luy fait S. M. montrait bien comme elle traite serieusement avec luy; que pour la guerre en Allemagne il le pouvoit assurer que non seulement on la lui promettroit, mais qu'elle s'estoit mesme desjà commencée, n'estoit que S. M. avoit pour but donner les princes catholiques avec les protestans partouts ensemble travailler au retablissement de l'empire ce qui cette guerre empescheroit assurément, d'autant que l'entrée d'Allemagne vers la France estoit possédée par des catholiques comme Treves, Mayence et Worms, Speier et le bas Palatinat tenu par le duc de Bavière, qu'ainsy se seroit contre eux qu'il la faudroit commencer deuant que de venir contre l'empereur qui les uniroit avec luy contre nostre dessein. Et que finalement pour l'argent que luy s:r de Charnacé avoit promis de la part de S. M. il avoit charge de luy fournir presentement 120 m. rdalles pour aider a la leuée, lesquelles ne luy seroient point contées qu'après que nous commencerions à l'aider en argent au cas que le roy fit la paix en Italie.

Qu'il ne voulut point accepter cela, mais approuva les raisons qui retenoient le roy d'entrer en Allemagne. L'après-disnée il fit rappeler le s:r de Charnacé et luy demanda d'abord pourquoy il luy proposoit choses tant à son desavantage veu qu'il sauoit de bonne part qu'il avoit ordre de luy parler autrement.

Le s:r de Charnacé respondit qu'il s'estonnoit comme il se plaignoit de choses qu'autrefois luy avoit tesmoigné desirer, que si maintenant cela n'estoit plus il avoit aussi ordre de conclure avec le premier traité de Suède. Il repartit qu'il ne le pouvoit, si l'on n'augmentera la somme pourceque depuis ce temps-là il avoit appris de tous les autres princes amis que nul d'eux vouloit contribuer chose quelconque. Le s:r de Charnacé luy dit qu'il le croyoit bien pour contribution d'argent,

mais qu'il estoit informé de bonne part que le roy d'Angleterre et les Hollandois estoient résolus de faire de leur costé une puissante diversion qui luy serviroit beaucoup plus que de l'argent. Il persista qu'il estoit assuré qu'ils ne feroient ny l'un ny l'autre, d'ou le s:r de Charnacé prist occasion de luy (dire) que s'il l'assuroit de cela, il s'avanceroit de luy offrir lesd. 400/m. rd. par an, pourveu qu'il luy pleust donner une promesse par escrit, qu'au cas que quelque prince ou estat allié de France entrast en cette alliance et y contribuast, cela seroit rabatu à S. M. sur lesd. 400/m. rd. qui n'estoit rien en effect, puisqu'il savoit que personne n'y vouloit entrer. Il repartit que sur cette offre il pouvoit traiter, pourveu qu'on ne parlast point de ce rabais.

La III:me audience fut le IIII aoust qu'il le renvoya quérir et parla tout ce jour en grande confiance avec luy de cette guerrè, des moyens de restablir par icelle l'Allemagne, si S. M:té ne vouloit point faire la paix en Italie, de l'envie qu'il a de faire de soy mesme une diversion par le coste de Lorraine dans le bas Palatinat en la partie que tient l'Espagnol; puis led. roy luy demanda, lequel il trouva le meilleur ou de passer maintenant en Silezie ou de suivre la coste de la mer Baltique entrant dans le Meckelbourg, dont led. s:r de Charnacé s'estant excusé de luy rien dire, led. roy declara un dessein qu'il a (lequel il a dit au s:r de Ballée son neveu pour le communiquer par deça afin qu'on voye s'il y a moyen de l'engager à ce que l'on désire par l'esperance de l'y assister), auquel il dit au s:r de Charnacé qu'il le pouvoit mieux servir qu'homme du monde soit avec l'autorité de S. M. soit de la part de m. le cardinal qui y pouvoit beaucoup ou de luy mesme en son particulier avec leur congé, à quoy led. s:r de Charnacé s'offrit de tout son coeur et ne voulut pas rendre facile ny aussi impossible, mais seulement luy representa un obstacle à ce dessein: la religion, qu'il luy seroit aisé de vaincre par un meilleur traitement des catholiques etc. et donnant pour la ligue catholique la declaration qu'il luy demande la plus ample et plus aff:mée qu'il se pourroit, ce qui luy seruiroit non seulement à son dessein, mais encore pour luy faciliter l'acces à l'empire avec la grande assistance qu'il se pourroit promettre de S. M. et de m. le cardinal, sur quoy led. roy luy dit assez librement que de cela luy s:r de Charnacé seroit bien fasché pour la passion qu'il a, ses amis et luy, au duc de Bavières dont, sans luy permettre de faire voir qui en est, il luy dit: «ne vous excusez point à moy qui scay l'affaire tout au long et qui ay connaissance des plus secrets ressorts de la cabale».

Que deux jours après il le renvoya quérir et luy manda qu'il avoit trouvé les articles proposés en Suède; il porta les siens de son costé. Il le trouva en mauvaise humeur. Son mal Falkenberg dit au s:r de Charnacé qu'il croyoit que c'estoit qu'il avoit receu lettres de France contre luy s:r de Charnacé. Qu'il commencèrent par la lecture des articles pour voir (si) les deux copies estoient conformes sur le préambule, le s:r de Charnacé dit qu'il falloit convenir des choses avant les formes, ce que led. roy trouva bon. Dès le 1:r article il se fascha tellement que le s:r de Charnacé croyoit tout rompu sur ce qu'il luy dit qu'au lieu des mots qu'il venoit

de lire (pro suorum regnorum respective defensione) il suffiroit (pro defensione suorum respective communium amicorum). Et sans entendre les raisons il dit qu'il voyoit par là les mespris qu'on luy avoit dit que nous fassions de luy en France et comme Sa M^é ne se souciait pas que la Suede fust attaquée non plus qu'elle avoit fait de Dannemark, pourveu que cela occupast l'empire, mais après que le sr de Charn. luy dit les raisons, il se rappaisa un peu, qui furent que la Suède n'estant accessible qu'avec des vaisseaux, l'empire n'en ayant point comme chacun scait, il n'y avoit rien à craindre pour la Suède, mais la France estant ouverte de toutes parts du costé de l'Allemagne S. M^é n'a pas jugé raisonnable d'obliger le roy de Suède à une mutuelle défense en si grande inégalité de peril; joint que le bruit commun estant aussi que luy mesme roy de Suède a dit que l'empire y veut envoyer une armée, elle ne veut pas tesmoigner avoir besoing d'autrui pour se defendre ni qu'elle fust entrée en alliance à cette fin, mais seulement pour l'envie qu'elle a d'assister ses amis et l'estime qu'elle fait de la personne dud. roy de Suède. On demeure d'accord du 2 art. Sur le IIIme il y eut grande contestation sur le nombre de son armée, laquelle enfin il promet de 30 mil hommes et six mil gendarmes. Quant au 4me il ne fit pas grande difficulté des termes pour les armées à venir des premier de may et de novembre, mais pour la presente il fut encore sur le point de rompre si on ne luy donnoit mesme somme de 400/m rd., moitié presentement et le reste en nov., mais enfin après avoir veu la lettre de change il passa cet article comme on a désiré, disant toujours au dit Charnacé que c'étoit luy qui lui faisoit perdre ces cent mil rdales, mais il refusa tout à plain la promesse de rabattre au cas que les alliez de France contribuassent de sur, s'estant mis en extreme colère il ajouta: «mais laissons cela indecis et passons aux autres articles sur lesquelz ils n'eurent plus de difficulté».

Qu'après cela il le supplia de faire dresser la promesse d'amitié et de neutralité avec Bavières et Ligue cath. Surquoy il se cabra disant que le roy désirant qu'il fist cette promesse le premier tesmoignoit faire plus d'estime du duc de Bavières que de luy. Le sieur de Charnacé luy fist comprendre qu'il estoit raisonnable qu'un prince qui entre en armee dans un pais declare ceux avec lesquels il ne veut point faire la guerre et avec lesquels il veut vivre en bonne intelligence, que le roi desiroit cette promesse pour l'avantage de luy, roy de Suède, afin de desunir la Ligue catholique d'avec l'empir qui autrement auroit succès de s'y joindre ne sachant pas ses desseins.

Que led. roy s'emporta encore demesurément, quand il lut ces mots dans le projet de lad. promesse (firmiter polliceor meamque fidem obstringo tam apud Regem Galliae quam apud Ducem Bavariae) s'en avisant que par ces mots Bavière entendoit que S. M. lui fist caution sa parole, dit qu'il vouloit bien que le duc et tout le monde sceut que sa parole valoit mieux que la caution de tous les roys du monde et mesme particulariza, sur quoy après avoir releué adroitement ses comparaisons il dit que l'intention de la Bavière et de la Ligue catholique n'a esté autre,

sinon qu'il fit cette promesse au roy comme à son bon amy ne croyant que la leur fist à eux mesmes si volontiers.

Enfin cet éclat de tempeste aboutit à un grand calme promettant pour conclusion de faire une declaration à sa mode dont le s:r de Charnacé seroit content, et luy promit de luy donner un de ses gentilhommes pour venir aux electeurs prot.

Deux jours après 8:e aoust le m:al de sa cour qu'il aime extrêmement apporta au s:r de Charnacé un formulaire de la declaration pour le duc de Bavières et un des articles du traité. Son premier étoit à peu près en ces termes: que le roy de Suède aiant esté convié par treshaut et trespuissant prince etc. Louis par la grace etc. de ne rien entreprendre contre le duc de Bavières et la Ligue cath., mais au contraire de vivre avec eux en amitié et neutralité pendant cette présente guerre entreprise par luy pour la restitution des ducs de Mecklebourg et de Pommern, il avoit d'autant plus consenti à la requisition d'un roy tant amy que jamais il n'avoit eu dessein de rien entreprendre contre aucun ordre de l'empire etc. que partout il promettoit de conserver et garder amitié inviolable avec le susd. duc de Bavière et Ligue cath., pourveu qu'ils fissent le mesme en son endroit et de ses alliez et luy en donnassent par escrit assurance autentique dans 3 mois et que pendant iceux ilz n'entreprennent rien contre luy ny cesd. alliez. Il trouve cela aucunement passable, néanmoins il persista à la demander en la première forme jusques à ce que le voyant impossible il supplia qu'après ces mots partout je promets, qu'il fust ajousté au roy T. C. et après amitié neutralité; led. m:al luy fist esperer d'obtenir, mais non pas la demande du rabais qu'il luy protesta estre tout à fait impossible et que plustost on ne traiteroit point.

Pour le formulaire des articles il le trouva en forme à ce qu'il avoit arrêté avec le roy de Suède, mais au préambule beaucoup de mots changés lesquels quoyque considérables il n'estimoit pas suffisants pour arrester l'affaire, mais puis après il luy en monstra un autre tout semblable sinon que son roy y estoit nommé le premier, ou il entendoit que ses commissaires seulz signeroient qu'ilz donneroient au s:r de Charnacé et que luy leur donneroit le sien surquoy il dit que cela ne luy sembloit point necessaire puisqu'un pouvoit suffire sans que S. M. pretendit en cela prénomination mais que c'estoit un recit historial des choses passées sans préférence de personne, enfin estant pressé de parler plus clairement sur ce sujet il dit que cela n'estant pas la coustume de traiter avec tous les autres roys de la x:nté, le dit s:r de Charnacé ne pouvoit pas innover de luy mesme une telle façon de proceder, que jamais des rois de Pol., d'Hongrie, de Bohême, de Dannemarc et de l'Angleterre sinon depuis deux ans et l'Espagne sinon depuis le Concile de Trente n'en avoient fait difficulté etc. Il repartit qu'il ne queroit pas comme en usaient les autres, mais qu'il ne traiteroit plustost avec personne, que son grandpère Gustave avoit traité comme il le demande avec François I etc. Il demande: sera ce la dernière volonté de S. M:te? Enfin pour conclusion led. m:al luy promit de luy dire celle de son roy sur les 2 demandes du s:r de Charnacé, qui fut qu'il ne traiteroit avec l'une ny l'autre.

Qu'ensuite il dit aud. mareschal que l'envie qu'il avoit que le traité fut conclu par son entremise de luy s:r de Charnacé le faisoit avancer de faire deux propositions de luy mesme l'une de passer le traité comme le roy de Suède le desiroit (avec deux instrumens et sans promesse d'aucun rabais) soubz le bon plaisir de S. M:é à condition que si elle ne le vouloit agréer et ratifier, le traité seroit nul et n'auroit lieu que pour cette première année dont son roy donneroit promesse par escrit et que luy s:r de Charnacé luy fourniroit presentement 120/m. r:dales et obligeroit S. M. de luy payer la reste dans le moys de novembre, savoir 300/m., ou s'il ne vouloit passer le traité en cette sorte il offroit encore de luy fournir la mesme somme de 300/m. rd. aux mesmes termes pour cette année seulement attendant response de S. M. sur les deux difficultez susd. à la charge qu'il promist par escrit de continuer la guerre le reste de cette année et ne point entrer en traité de paix sans le consentement de Sa M:té. Led. M:al luy rapporta que S. M:é ne pouvoit accepter ces propositions non plus que le traité avec les deux conditions susd. et luy dit ensuite le grand mécontentement que led. roy a de luy repétant souvent: longas regibus esse manus, qu'il savoit qu'il avoit ordre de luy donner 400/m. rd., que c'estoit lui qui fournoit toutes ces difficultez etc.

Qu'après avoir respondu doucement à tout cela faisant connoistre que ces menaces ne l'émouvoient gueres il adjousta aud. mareschal que si son roy pour cet heure ne pouvoit ou ne vouloit conclure le traité, qu'au-moins il luy plust de ne le pas rompre comme il sembloit qu'il voulut faire, mais qu'il luy baillast les raisons qui l'en empeschoient et sa résolution par escrit selon son ordinaire et en termes convenables à l'amitié qui est entre les deux roys ce qui faisant il ne doutoit point que S. M. ne passast le traité à son contentement ou avec les ambassadeurs qu'il a en France (mess:rs Rache et Nicolas) ou luy envoyant personne qui luy seroit plus agréable que luy s:r de Charnacé, et l'ayant prié de luy dire ceux qui l'avoient decrié prez le roy de Suède, si ce n'estoit point Zobel, Vibe ou Des Hayes, led. m:al luy respondit prolixement et sans conclusion à tout le reste, sur ce dernier point luy jura que c'estoit un français, qu'il ne scauoit, si c'estoit Des Hayes pour ceste fois, mais que dernièrement passant par là, il avoit dit à son roy beaucoup de mal de luy, et luy aiant promis d'en dire les particularitez comme de représenter encore à son roy ses demandes suivant le mém. qu'il luy en donna et qu'il envoye, il luy dit le lendemain qu'il n'avoit peu rien obtenir non pas mesme permission de luy donner par escrit qu'il n'avoit peu, et que son roy ne se fioit point en luy s:r de Charnacé. Lequel se voyant excluz de ce costé-là le pria de luy faire au moins délivrer la declaration pour le duc de Bavières qu'il luy avoit communiquée, à quoy led. m:al promit de l'assister, confessant pourtant qu'il ne pensoit pas qu'il la peut maintenant obtenir non plus que la permission et le convoy nécessaire qu'il demandoit pour aller vers les electeurs avec celui que son roy enverroit de sa part. De fait le jour suivant il luy envoya dire qu'il n'avoit peu rien obtenir, et qu'ainsi n'ayant plus rien à luy dire il luy disoit adieu etc.

De plus il escrit que se voyant congedié de la sorte et estant prest de s'embarquer le s:r Carlos Banier, pr:er secret. d'estat du roy de Suède, fraichement arrivé de Prusse ou il estoit allé pour assister au traité de Dantzic, l'est allé voir, auquel il a dit que tout ce qu'il avoit dit aud. m:al luy tesmoignant le regret qu'il avoit de ce que son roy luy avoit refusé sa responce par escrit etc., à quoy led. Carlos a reparti les mesmes discours dud. mareschal et s'estant offert d'en parler à son roy, led. s:r de Charnacé aiant attendu sa responce il apprit par un gentilhomme français qui l'avoit veu qu'il n'avoit rien à luy dire, puisqu'il ne vouloit parler autrement.

Que la nouvelle estant venue que le traité de Dantzic estoit rompu, il se promet que cela adoucira l'esprit du roy de Suède, et que devant le bout de l'an il ne parlera pas si hault comme il fait, ce qui le confirme en cela (dit-il) est qu'il a appris que ces pretenduez ambassadeurs de la ligue cathol. ne viennent point en effet, et qu'il n'est pas imaginable que l'empereur veuille traiter avec le roy de Suède estant en armes avec avantage dans l'empire et voulant absolument la restitution du duché de Meckelbourg qu'il semble que l'emp:r ne restituera pas si promptement.

Qu'au reste il ne scauroit pas s'imaginer qui peut avoir donné au roy de Suède de si mauvaises impressions de luy comme il en a et qu'il a tesmoigné à beaucoup des gentilhommes français, le tenant pour son ennemy et ami de la maison d'Autriche, adjoustant à ce qu'il disoit contre luy, que estoit pitié que tout le monde en France estoit espagnol, que l'enfant ne ressembloit point au père, que si Henry IV vivoit on ne le traiteroit pas de la sorte, et beaucoup d'autres paroles pour taxer le gouvernement présent de l'estat

Les relations diplomatiques entre la France et la Suède 1629—1631.

Introduction.

Sources. Bibliographie	1—3.
État général de l'Europe entre 1618 et 1629	4—9.

I.

Hercule de Charnacé. Négociations en Prusse.

Hercule de Charnacé p. 10. Sa première rencontre avec Gustave-Adolphe en Pologne p. 11. Mission en Suède (1627) p. 11. Mission auprès de Maximilien de Bavière, de Christian IV et de Gustave-Adolphe en 1629 p. 12. Dépêche du 16 juillet 1629 p. 13. Trêve d'Altmark et négociations d'alliance en Prusse p. 14. Conditions d'alliance proposées par Gustave-Adolphe p. 16. Assemblée des sénateurs à Upsal p. 18. Charnacé décide de se rendre en Suède auprès du roi p. 19	10—19.
--	--------

II.

Charnacé à Upsal.

Voyage de Charnacé à Upsal p. 19. Audience du 1 ^{er} décembre 1629 p. 20. Instructions des députés suédois: leurs délibérations avec l'envoyé français p. 21. On décide d'envoyer Charles Banér en France; puis cette résolution est annulée p. 22. Nouvelle audience de Charnacé auprès de Gustave-Adolphe p. 23. «Resolutio» donnée le 19 décembre p. 24. Instructions de Camerarius en date du 28 décembre 1629 p. 24. Départ de Charnacé pour le Danemark p. 25	19—26.
--	--------

III.

Négociations à Vesterås.

Charnacé à Elseneur p. 26. Instructions du 18 décembre 1629 p. 27. Ses remarques à ce sujet; son retour en Suède p. 29. Conférences avec Charles Banér à Vesterås p. 30. Audience auprès de Gustave-Adolphe p. 30. Conférences entre l'envoyé français et les députés suédois le 2 et le 4 mars 1630 p. 32. Résolution prise par Gustave-Adolphe le 6 mars p. 36. Essai de médiation de Charnacé et projet d'alliance du 9 mars p. 37. Question de subsides p. 38. «Replica baronis de Charnacé». Nouveau projet d'alliance de Gustave-Adolphe p. 40. L'acte d'alliance est formulé p. 41. «Obligatio Charnassæi»; promesse des députés p. 41. Les négociations sont rompues p. 42. Elles se renouvellent à Arboga et sont de nouveau rompues le 15 mars p. 43. Cause de cette rupture p. 44	26—45.
--	--------

IV.

Mission de Lars Nilsson Tungel et traité de S. Jean de Maurienne.

Deshayes et Charnacé p. 45. Instructions de Lars Nilsson Tungel; son départ pour la la France p. 46. Richelieu en Italie p. 47. Situation générale p. 47. Alliance entre la France et Venise à S. Jean de Maurienne le 11 juillet 1630 p. 49. Tungel arrive dans cette ville le 18 juillet p. 49. Ses conférences avec Richelieu et Bouthillier p. 50. Échec de la mission et mécontentement de l'envoyé p. 51 . . . 45—52.

V.

Négociations à Elseneur et à Stettin.

Charnacé retourne à Elseneur p. 52. Zèle qu'il apporte à la reprise des négociations p. 52. Elles recommencent; mais, après la première conférence, entre Charnacé et Fegraeus, elles sont rompues une seconde fois p. 53. Nouvelles instructions du gouvernement français, datées du 6 juin 1630 p. 55. Jugement de Charnacé sur ces instructions p. 55. Gustave Adolphe en Allemagne p. 56. Arrivée de Charnacé à Stettin p. 57. Délibérations du 30 juillet, des 4, 6 et 8 août; leur résultat p. 57. Tentatives de médiation de Charnacé p. 61. L'une d'elles est agréé par Gustave-Adolphe p. 61. Nouvelles de Tungel p. 61. Les négociations sont de nouveau rompues p. 62. Opinion sur la France dans le quartier général de Gustave-Adolphe p. 62 . . . 52—63.

VI.

Traité de Bärwalde.

Charnacé chez les électeurs de Saxe et de Brandebourg p. 63. Diète de Ratisbonne; son importance pour les négociations entre la Suède et la France p. 64. Lettre de Louis XIII à Charnacé en date du 22 octobre 1630 p. 66. Réponse de Charnacé; son voyage au quartier général du roi de Suède à Bärwalde p. 66. Négociations p. 67. Traité d'alliance p. 69. Ratification immédiate donnée par Gustave-Adolphe p. 70. Scène entre le roi et Charnacé p. 70. Conclusion p. 72 . . . 63—73.

Appendice . . . 74.
Pièces justificatives . . . 75—90.

Rättelser och tillägg.

S. 21 r. 16 och 17 uppifrån står: fyra deputerade,	läs: fem deputerade, Jacob De la Gardie,
» 22 » 16 nedifrån » de fyra kommissarierna » de fem kommissarierna	
» 24 » 2 » » en- » ne-	
» 57 » 16 » » Rhengränsen » Rhen	

Å s. 33 tillägges, att Charnacé under förhandlingarne med de svenska kommissarierna d. 2 och 4 mars 1630 äfven häfdade den mening, att icke blott förseelser mot kejsaren utan äfven ständernas inbördes tvistigheter skulle afgöras i enlighet med kurfurstarnes och de öfriga ständernas dom.
